

Νομικός **ΠΑΛΜΟΣ**

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

WHO is WHO?

TO WHO IS WHO ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΑΛΜΟΥ

Ο Νομικός Παλμός είναι ένα βαθιά πολιτικό με την ευρεία έννοια του όρου, αλλά κομματικά ανεξάρτητο, φοιτητικό περιοδικό που δραστηριοποιείται από το 2009, συγκροτούμενο από πολιτικά ετερόκλητους φοιτητές. Το Νοέμβριο του 2012 ο Νομικός Παλμός αναγνωρίστηκε και επισήμως από την Πρυτανεία του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τα θέματα τα οποία φιλοξενεί δεν είναι μόνο νομικά, αλλά αφορούν σε κάθε τομέα του επιστητού. Στόχος μας, πρωτίστως, είναι να συμβάλουμε στη διαμόρφωση ενός δημοκρατικότερου Πανεπιστημίου μέσω της προώθησης όλων των απόψεων, στις οποίες δίνουμε βήμα, αλλά και να αναδεικνύουμε διάφορες παθογένειες, ώστε να καταστούν γνωστές και να εξαλειφθούν. Η δράση μας, όμως, δεν περιορίζεται μόνο σε αυτό το «δημοσιογραφικό» επίπεδο, αλλά παράλληλα πλαισιώνουμε το έργο μας με ημερίδες και εκδηλώσεις.

ΝΟΜΙΚΟΣ
ΠΑΛΜΟΣ

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ:
ΝΙΚΟΣ ΜΑΛΛΑΜΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:
ΝΙΚΟΣ ΜΑΛΛΑΜΑΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:
www.behance.net/geomitilneos

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:
Κωνσταντίνος Βιέννας
Μαρία Δουραμάνη
Κωνσταντίνα Καλούτσα
Δήμητρα Καπρούλια
Χριστίνα Έρση Λικμέτα
Αντώνης Μιχελόγγonas
Λυδία Νίκα
Ευαγγελία Παπαδοπούλου
Δάφνη Πολιτικού
Κωνσταντίνος Πρεμέτης
Βασίλης Τσιλιγιάννης
Βάσω Χαλαζιά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Sic et Non, Hic et Nunc: Αναζητώντας την πρακτική αρμονία στον αστερισμό των συνταγματικών δικαιωμάτων.	3
Ο πρότερος σύννομος βίος, η «λαϊκή» Δικαιοσύνη και το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου: Σκέψεις και προβληματισμοί με αφορμή την απόφαση 2/2022 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου.	4
Μια αποτίμηση των διατάξεων περί αθλητικής βίας του νέου Νόμου 4908/2022.	7
Γονική παροχή: Ρήγμα στη μέψη άστοργης δωρεάς;	8
Κληρονομητή και μεταθανάτια πληρεξουσιότητα: Ζητήματα καταστρατήγησης δικαίου.	9
Η σημασία των Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας.	10
Ρήτρες αναπροσαρμογής του τιμήματος σε συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρική ενέργειας, ιδίως υπό τη σκοπιά του Δικαίου Προστασίας του Καταναλωτή.	11
Ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, πρώην Πρωθυπουργός και πρώην Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας, κ. Παναγιώτης Πικραμμένος, σε μια σπάνια συνέντευξη στο Νομικό Παλμό.	12
Αμβλώσεις: Μια ιστορία από τα παλιά...	14
Το Twitter του Elon...	15
Microstates και micronations.	16
Δίκαιο της Θάλασσας και κυριαρχικά δικαιώματα: Η νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης επί της διαφοράς Νικαράγουας-Κολομβίας.	17
Το τέλος της ουδετερότητας.	18
Πόλεμος στην Ουκρανία: Δύο μέτρα και δύο σταθμά...	19
Πόλεμος στην Ουκρανία: Οι κυρώσεις κατά φυσικών προσώπων υπό τη σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου.	20

Μπορείτε να μας βρείτε:

Νομικός Παλμός

Νομικός Παλμός

Νομικός Παλμός

nomikospalmos2014@gmail.com

nomikospalmos.wordpress.com

Sic et Non, Hic et Nunc: Αναζητώντας την πρακτική αρμονία στον αστερισμό των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Του Βασίλη Τσιλιγιάννη

«Η άλλη λάμψις έρχεται εκ των μειδιμάτων Γρατιανού, όστις ποτέ τους δύο νόμους ούτω προήξεν, ώστε ήρρεσεν εις τους εν Παραδείσω» ιστορεί ο Dante Alighieri στη Θεία Κωμωδία. Ο λόγος για τον Ιταλό μοναχό Γρατιανό, ο οποίος το 1140 μ.Χ. συντάσσει το Εγχειρίδιο Κανονικού Δικαίου "Concordantia Discordantium Canonum", πιο γνωστό ως "Decretum Gratianum". Ήδη ο τίτλος του πονήματος φωτίζει και την επιδίωξη του συγγραφέα του: πρόκειται για ένα εγχείρημα «συμφωνίας των ασύμφωνων κανόνων», ήτοι, ένα συμπίλημα με κύριο στόχο τη συμφιλίωση εκείνων των ρυθμίσεων του Κανονικού Δικαίου οι οποίες τελούν σε αντινομία. Η μέθοδος η οποία προκρίνεται για την παρουσίαση της επιχειρηματολογίας βασίζεται στη διαλεκτική προσέγγιση "Sic et Non" του Pierre Abélard: αρχικά, εκτίθεται το επίμαχο ζήτημα, εν συνεχεία, παρατίθενται οι πηγές -πατερικά κείμενα, συνοδικοί κανόνες, παπικά έδικτα- οι οποίες συνηγορούν υπέρ και κατά αυτού και, τέλος, σε μια παράγραφο, προτείνεται μία σολομώντιος λύση. Ο αντίκτυπος του εν λόγω έργου θα υπερβεί, ωστόσο, τα στεγανά της εκκλησιαστικής έννομης τάξης του 12ου αιώνα μ.Χ., καθώς στις σελίδες του θα ριζώσει μία κεφαλιώδης αρχή συναίρεσης αγαθών, συνταγματικής τώρα τάξης: πρόκειται για την αποδιδόμενη το 1961 από το Richard Bäumlin ως «πρακτική συμφωνία (αρμονία)» ("praktische Konkordanz") και νοηματοδοτούμενη από τον Konrad Hesse ως εξής: «Τα συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα πρέπει στη μεταξύ τους σύγκρουση έτσι να ταξινομούνται, ώστε καθένα από αυτά να εφαρμόζεται. (...) και στα δύο δικαιώματα πρέπει να τίθενται περιορισμοί, ώστε και τα δύο να αποκτήσουν τη βέλτιστη αποτελεσματικότητα.». Η υπό κρίση αρχή θα αξιοποιηθεί ως μεθοδολογικό εργαλείο, το πρώτον, από το Γερμανό εφαρμοστή του Δικαίου, το 1990, όταν το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο στην υπόθεση Mutzenbacher (1 BvR 402/87, 27.11.1990) κρίνει ότι η ανεπιφύλακτα κατοχυρωμένη ελευθερία της τέχνης δύναται να περιοριστεί για την προστασία της νεότητας, και έκτοτε θα τυποποιηθεί ως μία από τις ερμηνευτικές αρχές του Συντάγματος, μεταξύ αυτών της ενότητας και της ενοποιητικής ολοκλήρωσης.

Στη τρέχουσα ελληνική συνταγματική θεωρία, η δικαιολογητική βάση της πρακτικής εναρμόνισης εντοπίζεται στην τυπική ισοδυναμία όλων των συνταγματικών διατάξεων, άρα, και αυτών οι οποίες κατοχυρώνουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, με την εξαίρεση, βέβαια, της ανθρωπίνης αξίας, η οποία αναγνωρίζεται ως καταστατική αρχή του πολιτεύματος. Τούτο σημαίνει ότι στον πλουραλιστικό Καταστατικό Χάρτη της χώρας μας δεν μπορούν να ανιχνευτούν θεμελιώδη δικαιώματα πρώτης και δεύτερης κατηγορίας και, επομένως, η πραγματική σύγκρουση μεταξύ τους δεν μπορεί να επιλυθεί με αναγωγή σε μια αφηρημένη ιεραρχία. Η δυνητικά δε περιοριστική επίδραση των συνταγματικών δικαιωμάτων των άλλων στην άσκηση ενός επίσης συνταγματικού δικαιώματος προκύπτει από τη συστηματική ερμηνεία δύο άρθρων του ελληνικού Συντάγματος: του άρθρου 5, το οποίο γίνεται δεκτό ότι, ρυθμίζοντας το μητρικό δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, εισάγει τη γενική οριοθετική ρήτρα της κοινωνικότητας, και του άρθρου 25, το οποίο θεμελιώνει το κρατικό καθήκον αποτελεσματικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και υιοθετεί τη θεωρία της τριτενέργειας. Εφόσον, λοιπόν, γίνεται η παραδοχή περί ιεραρχικής ενότητας των συνταγματικών δικαιωμάτων και του άμα τη συγκρούσει αλληλοπεριορισμού τους, καλείται σε εφαρμογή η αρχή της πρακτικής αρμονίας επί τω τέλει της παροχής συνταγματικής προστασίας στο μέτρο του αμοιβαία δυνατού. Το ζητούμενο είναι οι αντίρροπες συνταγματικές αξίες του αυτού κανονιστικού κειμένου να διατηρηθούν σε δημιουργική ένταση μεταξύ τους και ενί λόγω να παραμείνουν αποτελεσματικές. Είναι, ακόμη, σαφές ότι μέσω της εστίασης στο χαρακτηρισμό «πρακτική» διασφαλίζεται ότι η σύγκρουση των συνταγματικών δικαιωμάτων αντιμετωπίζεται με τρόπο προσανατολιζόμενο στην εκάστοτε περίπτωση, ώστε προσήκουσα να είναι αποκλειστικά η ad hoc κρίση. Υπό τούτο το πρίσμα, τα δικαιώματα ουδέποτε είναι αφηρημένα και άκαμπτα, αλλά μπορούν να εξεταστούν μόνο εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου και συνακόλουθα σε σχέση μεταξύ τους, ούτως ώστε οι περιορισμοί τους να καταστούν εκατέρωθεν λειτουργικοί.

Σύστοιχη με αυτήν την πραγματιστική προσέγγιση είναι η θεωρία του Robert Alexy, γνωστή ως "Gewichtsformel", στην οποία συλλαμβάνονται διάφορες «φόρμουλες βάρους» για τις μεταβλητές κάθε σύγκρουσης, αλλά συγγενής φαίνεται και η άποψη του αυτού συγγραφέα ότι τα δικαιώματα ταυτίζονται με επιταγές βελτιστοποίησης και, ως εκ τούτου, αυτά είναι ομοούσια μάλλον με τις εύπλαστες αρχές παρά με τους διλημματικούς κανόνες «όλα ή τίποτα». Άλλωστε, η επίκληση της έννοιας της «αρμονίας», η οποία παράγεται οσάκις δύο ή πλείονες νότες ηχούν ταυτόχρονα και όχι διαδοχικά ως μελωδία, αντανakλά ακριβώς τη μέριμνα για συρρύθμιση των αντίζυγων εννόμων συμφερόντων και συνεφαρμογή των αντιστοίχων συνταγματικών διατάξεων μέσω φυσικά αμφίδρομων νοηματικών σχετικοποιήσεων.

Εξ επόψεως μεθοδολογικής, η πρακτική εναρμόνιση συγκαταλέγεται στους «περιορισμούς των περιορισμών» των θεμελιωδών δικαιωμάτων, βρίσκοντας προνομιακή εφαρμογή στην τρίτη φάση του ελέγχου της αναλογικότητας, ήτοι, κατά τη διαπίστωση της εν στενή έννοια αναλογικότητας. Από την αρχή της αναλογικότητας εκπορεύεται, εξάλλου, και ένας άλλος «περιορισμός των περιορισμών», ο οποίος υπαγορεύει το απαραβίαστο του πυρήνα των συνταγματικών δικαιωμάτων, ώστε το κανονιστικό εύρος αυτών να μη συρρικνωθεί ποτέ σε βαθμό αναιρέσης της ουσίας τους. Αφ' ης στιγμής, όμως, για εκάτερο δικαίωμα αποκλείεται η πλήρης υποχώρηση και αξιώνεται η βέλτιστη πραγμάτωσή του, έπεται ότι μπορεί να υπάρξει μόνο μία ενιαία λύση εναρμόνισης: ο μέγιστος κοινός παρονομαστής. Εδώ, λοιπόν, έγκειται και η ειδοποιός διαφορά των αρχών της αναλογικότητας και της πρακτικής εναρμόνισης: Από τη μια πλευρά, η αρχή της αναλογικότητας θέτει ένα κατώτατο και ένα ανώτατο όριο στο φάσμα το οποίο αντιπροσωπεύει όλους τους πιθανούς περιορισμούς, ως προς την εκλογή των οποίων αναγνωρίζεται διακριτική ευχέρεια. Από την άλλη πλευρά, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες διαγιγνώσκεται ότι ο περιορισμός προέρχεται από την άσκηση ενός άλλου δικαιώματος επίσης συνταγματικής περιωπής, η πρακτική εναρμόνιση σημαίνει πιο συγκεκριμένα ότι εντός του εύρους της αναλογικότητας αναζητείται ένα μόνο σημείο, το αναλογικότερο των αναλογικών, στο οποίο τα δασταυρούμενα συνταγματικά αγαθά αναπτύσσουν τη μέγιστη δυνατή κανονιστική εμβέλεια.

Αξίζει, επιλογικά, να επισημανθεί ότι η καθιέρωση της αρχής της πρακτικής εναρμόνισης δίκην ενός εγγελιανού μηχανισμού σύνθεσης των συγκρουόμενων συνταγματικών δικαιωμάτων δε συνεπάγεται ότι κάθε δογματική επιφύλαξη έναντι της αρχής τίθεται εκποδών. Πράγματι, η ίδια η έννοια της σύγκρουσης των δικαιωμάτων μπορεί να υποληφθεί ως προβληματική, καθότι παραγνωρίζει την πραγματικότητα του επιτιθέμενου και του θιγόμενου πολίτη. Υποστηρίζεται δε από πολλούς ότι μία προσπάθεια αποφυγής των συγκρούσεων μεταξύ συνταγματικών δικαιωμάτων θα μπορούσε να επιχειρηθεί ήδη στο επίπεδο του πεδίου προστασίας τους, εφόσον τούτο προσδιορίζεται με τον ακριβέστερο και σαφέστερο δυνατό τρόπο, σύμφωνα και με τα διδάγματα της αμερικανικής θεωρίας περί ατομικών δικαιωμάτων. Εν τούτοις, με την αναζήτηση της πρακτικής αρμονίας φαίνεται να παρακάμπτεται κάθε συζήτηση γύρω από τις προτεραιότητες, ενώ οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καταλήγουν συχνά ανταγωνιστικές ενός περίπου νεφελώδους δημοσίου συμφέροντος. Αλλά ακόμη και κλασικά αμυντικά δικαιώματα, όπως αυτό της ασφάλειας, ενδέχεται να εργαλειοποιηθούν στην πράξη ως τίτλοι επέμβασης του κράτους, την ίδια στιγμή κατά την οποία από τους κοινωνούς αξιώνεται να βρουν το μοναδικό σημείο εναρμόνισης των σφαιρών αυτονομίας τους. Αν δε η συμπεριφορά των μερών δεν εφάπτεται με την τομή της πρακτικής αρμονίας, τότε το τι πρέπει και τι δύναται να πράξει ο δικαστής και δη υπό το φως της κρατούσας αντίληψης για «οριακό» έλεγχο της συνταγματικότητας παραμένει ένα ερώτημα σε εκκρεμότητα. Όλες αυτές, όμως, οι σκέψεις δεν μπορούν παρά να συζευγύνονται με την αναντίρρητα βαρύνουσα λειτουργία την οποία επιτελεί η αρχή της πρακτικής εναρμόνισης σε μία τάξη Δικαίου, υπό την έννοια ότι η νομική γλώσσα της δε θεραπεύει μόνον την ιδέα της απονομής συγκεκριμένης Δικαιοσύνης, αλλά περιώζει εν ταυτώ και την ενότητα του Συντάγματος ως λογικού και τελεολογικού όλου.

Ο πρότερος σύννομος βίος, η «λαϊκή» Δικαιοσύνη και το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου: Σκέψεις και προβληματισμοί με αφορμή την απόφαση 2/2022 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου.

Του Νίκου Μάλαμα

Τον Ιούνιο του 2019 κυρώθηκε από τη Βουλή ο νέος Ποινικός Κώδικας, με το Νόμο 4619/2019, ο οποίος αντικατέστησε τον παλιό Ποινικό Κώδικα, ο οποίος είχε κυρωθεί με το Νόμο 1492/1950 και έκτοτε είχε υποστεί μια σειρά τροποποιήσεων. Επρόκειτο για μια μεταρρύθμιση η οποία έγινε πράξη μετά την πάροδο δεκαετιών και επεξεργασιών από πολλές Νομοπαρασκευαστικές Επιτροπές. Στις συντελεσθείσες τροποποιήσεις, οι οποίες αφορούσαν τόσο στο Γενικό Μέρος όσο και στο Ειδικό Μέρος του Ποινικού Κώδικα, ανήκει και η αντικατάσταση του ελαφρυντικού «πρότερος έντιμος βίος» από το «πρότερος σύννομος βίος». Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 84 παρ. 2 στχ. α' του παλαιού Ποινικού Κώδικα προέβλεπε ως ελαφρυντική περίπτωση «το ότι ο υπαίτιος έζησε έως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή», ενώ το άρθρο 84 παρ. 2 στχ. α' του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα συγκαταλέγει μεταξύ των ελαφρυντικών περιπτώσεων «το ότι ο υπαίτιος έζησε σύννομα ως τον χρόνο που έγινε το έγκλημα, περίπτωση που δεν αποκλείεται από μόνη την προηγούμενη καταδίκη του για ελαφρό πλημμέλημα».

Ο λόγος για τον οποίο προκρίθηκε η συγκεκριμένη αλλαγή ήταν προκειμένου να αρθούν αμφισβητήσεις και διχογνωμίες οι οποίες είχαν ανακύψει κατά την ερμηνεία και εφαρμογή της προϊσχύσασας διάταξης και δεν ευνοούσαν την ασφάλεια δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, στην Αιτιολογική Έκθεση του Νόμου 4619/2019 αναφέρεται ότι: «Αντί του κριτηρίου της προηγούμενης «έντιμης» ζωής τίθεται το ορθολογικότερο της «νόμιμης», ώστε να διασφαλίζεται η αντικειμενικότητα και η ασφαλής διαπίστωση εκείνου, το οποίο είναι νομικώς κρίσιμο στο κράτος δικαίου, στο οποίο ο ελεύθερος και υπεύθυνος πολίτης οφείλει τούτο μόνο, να συμμορφώνεται στο νόμο. Η εκπλήρωση απροσδιόριστων «ηθικών καθηκόντων» έχει φυσικοδικαϊκό χαρακτήρα, ασυμβίβαστο με τη θετικότητα του ποινικού δικαίου.». Με άλλα λόγια, «(...) αντί του απροσδιόριστου κριτηρίου της «έντιμης» ζωής υιοθετήθηκε το δεκτικό βεβαίωσης της «νόμιμης» ζωής. Στο κράτος δικαίου ο πολίτης είναι ελεύθερος να διάγει, όπως ο ίδιος κρίνει, εφόσον δεν παραβιάζει επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου. Όταν δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη ή έχει καταδικαστεί για ελαφρό πλημμέλημα, είναι ανεπίτρεπτο να ελέγχεται η κατά το Σύνταγμα (άρθρο 9 παρ. 1 εδ. β') «απαρβίαστη» προηγούμενη ατομική και οικογενειακή του ζωή. Το δικαστήριο δικαιούται να ελέγξει μόνο τις περιστάσεις τέλεσης της αξιόποινης πράξης.».

Εάν κάποιος συγκρίνει τις δύο διατάξεις, θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η νεότερη είναι και ευμενέστερη, καθώς κατέστησε ευκολότερη τη δυνατότητα αναγνώρισης της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης, δεδομένου ότι μέχρι την τροποποίηση της διάταξης για την αναγνώριση του πρότερου έντιμου βίου, κατά πάγια νομολογία, απαιτείτο να έχει επιδειχθεί από το δράστη «θετική και επωφελής για την κοινωνία δράση και συμπεριφορά» (ενδεικτικά: αποφάσεις 396/2010 και 13/2009 Αρείου Πάγου), χωρίς να αρκεί «ούτε το λευκό ποινικό μητρώο και η απουσία άλλης αξιόποινης συμπεριφοράς για την οποία να ελέγχθηκε από τις αρμόδιες ανακριτικές ή δικαστικές αρχές αλλ' ούτε και η εκ μέρους του υπαίτιου μέχρι τότε που τέλεσε την αξιόποινη πράξη, για την οποία καταδικάστηκε, συνήθης ανθρώπινη συμπεριφορά και εργασία του προς εξασφάλιση των μέσων διαβίωσης αυτού και της οικογενείας του καθώς και οι άριστες κοινωνικές του σχέσεις» (ενδεικτικά: αποφάσεις 914/2015 και 66/2010 Αρείου Πάγου). Δηλαδή, ενώ ο σύννομος βίος αναφέρεται στη στάση την οποία έχει τηρήσει ο υπαίτιος μιας πράξης έως τη στιγμή της τέλεσής της απέναντι στην έννομη τάξη και διαγιγνώσκεται επί τη βάσει αντικειμενικά μετρήσιμων παραμέτρων, ο έντιμος βίος συναρτάτο με το πολύ ευρύτερο πρίσμα και φάσμα της κοινωνικής ζωής και η διαπίστωσή του διήρχετο μέσα από την υποκειμενική ερμηνεία αόριστων και αξιολογικών εννοιών, γεγονός το οποίο ουδεμία ασφάλεια δικαίου δημιουργούσε.

Μέχρι εδώ τα πράγματα είναι σαφή. Είναι ξεκάθαρο τι γινόταν πριν τη νομοθετική αυτή αλλαγή και ποιοι λόγοι την επέβαλαν. Τι γίνεται, ωστόσο, στην περίπτωση κατά την οποία ένα δικαστήριο αναγνωρίζει σε έναν κατηγορούμενο, βάσει της νέας διάταξης, το ελαφρυντικό του πρότερου σύννομου βίου και, τελικά, το

Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο αναιρεί την απόφαση προβαίνοντας κατ' ουσίαν σε contra legem ερμηνεία, αφιστάμενο από το γράμμα της διάταξης;

Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι, με απόφαση του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Λαμίας αναγνωρίστηκε σε κατηγορούμενο το ελαφρυντικό του πρότερου σύννομου βίου. Η απόφαση αυτή αναιρέθηκε με την απόφαση 99/2021 του Αρείου Πάγου, η οποία εκδόθηκε μετά την άσκηση του εκτάκτου ενδίκου μέσου από τον Εισαγγελέα του Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου με προβολή ως αναίρετικών λόγων, πρώτον, της έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας (άρθρο 510 παρ. 1 στχ. Δ' Κ.Π.Δ.) και, δεύτερον, της εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διάταξης (άρθρο 510 παρ. 1 στχ. Ε' Κ.Π.Δ.). Εν τέλει, ο Άρειος Πάγος έκανε δεκτό τον πρώτο λόγο αναίρεσης. Ειδικότερα, η πλειοψηφία, αποτελούμενη από τρεις ανώτατους δικαστές, έκρινε τα εξής: «(...) η αιτιολογία της προσβαλλόμενης απόφασης επί της ενοχής έπρεπε να συνεχεται με την αιτιολογία της απόφασης επί του αυτοτελούς ισχυρισμού του προτέρου συννόμου βίου. Όμως στην τελευταία αιτιολογία ουδεμία αναφορά γίνεται για τα εν λόγω περιστατικά, καθώς και στα αποδεικτικά μέσα από τα οποία προέκυψαν αυτά, τα οποία εισφέρθηκαν στην ακροαματική διαδικασία, πράγμα το οποίο επιβάλλεται από την υποχρέωση του Δικαστηρίου για συγκριτική στάθμιση και αξιολογική συσχέτιση του περιεχομένου όλων των αποδεικτικών μέσων. Η έλλειψη αυτή η οποία δεν καλύπτεται από την παράθεση στο αιτιολογικό περί της ενοχής, αποσπασμάτων των καταθέσεων, των ανωτέρω αυτοπτών μαρτύρων, καθιστά ανέφικτο τον αναίρετικό έλεγχο για την εκ μέρους του Δικαστηρίου μετά βεβαιότητας, λήψη υπ' όψιν όλων των αποδεικτικών μέσων και περαιτέρω για τον λειτουργικό συσχετισμό, και την συναξιολόγηση του περιεχομένου όλων αυτών, έχει δε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία λογικών κενών, τα οποία καθιστούν την αιτιολογία ανεπαρκή, ελλιπή και μη ειδική και εμπειριστατωμένη.». Αντίθετα, η μειοψηφία των δύο μελών της σύνθεσης, μεταξύ των οποίων και Αντιπρόεδρος του Αρείου Πάγου, υποστήριξε ότι: «Η προβλεπόμενη από τη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2α ΠΚ ελαφρυντική περίπτωση δεν μετέχει στη δομή του εγκλήματος και δεν το προσδιορίζει, αλλά αποτελεί στοιχείο που βρίσκεται στο χώρο της ποινής. Η βαρύτητα της πράξης, για την οποία καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος, δεν δύναται να ασκήσει επιρροή στην κρίση του δικαστηρίου αναφορικά με τη συνδρομή ή όχι του ελαφρυντικού αυτού. Πολλώ δε μάλλον, η γραμματική διατύπωση της διάταξης "ο υπαίτιος έζησε σύννομα ως το χρόνο που έγινε το έγκλημα...", επιβάλλει την αποσύνδεση της κρίσης για τη συνδρομή της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης από οιοδήποτε περιστατικό σχετιζόμενο με το τελεσθέν έγκλημα και την εδραίωσή της αποκλειστικά σε περιστάσεις προγενέστερες της πράξης. Η κρίση, δηλαδή, για τη συνδρομή των προϋποθέσεων που δύναται να αποκλείσουν την αναγνώριση του ανωτέρω ελαφρυντικού, παρά την ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου του κατηγορούμενου, μπορεί να θεμελιωθεί μόνο σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά ενδεικτικά του μη σεβασμού από τον τελευταίο των εννόμων αγαθών και της μη συμμόρφωσής του με τις επιταγές του νόμου, τα οποία όμως ανάγονται σε χρόνο προγενέστερο του χρόνου τέλεσης του εγκλήματος και στα οποία δεν εμπίπτουν ούτε η φύση ή το είδος, ούτε η βαρύτητα και ο τρόπος τέλεσης αυτού. Με βάση τα προεκτεθέντα, η περιλαμβανόμενη στον εκτενώς προαναφερθέντα αναίρετικό λόγο αιτίαση, για έλλειψη αιτιολογίας, λόγω μη λήψης υπόψη από το δικαστήριο της ουσίας των μαρτυρικών καταθέσεων που αφορούσαν στην εξυβριστική και προκλητική συμπεριφορά του αναιρεσιβλήτου προς την ομάδα των νεαρών ατόμων είναι αβάσιμη, αφού η συμπεριφορά αυτή εντάσσεται στο ίδιο βιοτικό συμβάν, στο ίδιο επεισόδιο που κατέληξε στο θανάσιμο τραυματισμό του θύματος, ο οποίος μάλιστα, όπως προκύπτει από την επισκόπηση του σκεπτικού, επί της ενοχής της απόφασης, απέχει μόλις λίγα λεπτά από αυτή. Επομένως, η εν λόγω συμπεριφορά του αναιρεσιβλήτου, που περιγράφεται από τις αναφερόμενες στον αναίρετικό λόγο καταθέσεις των μαρτύρων, δεν εντάσσεται στην προηγούμενη από το συμβάν, ζωή του τελευταίου και δεν μπορεί να αξιολογηθεί αρνητικά στη διερεύνηση της κατάφασης ή μη της επίμαχης ελαφρυντικής περίπτωσης.». Συνελόντι ειπείν, σχετίζεται το ζήτημα της ενοχής με τις ελαφρυντικές περιστάσεις ή αυτές εντάσσονται στο χώρο της ποινής; Είναι δυνατόν η

χορήγηση ενός ελαφρυντικού να συνδέεται με τη βαρύτητα της τελεσθείσας πράξης ή η σχετική κρίση συναρτάται μόνο με περιστατικά προγενέστερα του χρόνου διάπραξης του εγκλήματος και ποια θεωρούνται ως τέτοια; Αυτό ήταν το θέμα το οποίο έθιξε η μειοψηφία. Τα ερωτήματα αυτά «δixασαν» το Δικαστήριο.

Έτσι, επειδή η απόφαση ελήφθη με πλειοψηφία μίας μόνο ψήφου, παραπέμφθηκε μεν υποχρεωτικά για κρίση ενώπιον της Τακτικής Ολομέλειας του Αρείου Πάγου (άρθρο 3 παρ. 3 Ν. 3810/1957, άρθρο 23 παρ. 2 Ν. 1756/1988), αλλά μόνο στο πλαίσιο του πρώτου αναιρετικού λόγου σχετικά με την έλλειψη επαρκούς και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, η οποία είχε γίνει δεκτή -και, για αυτό, παρέιλκε η εξέταση του δεύτερου λόγου περί εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διάταξης-. Στο πλαίσιο αυτό, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο έκρινε: «Κατά τη γραμματική ερμηνεία της κρίσιμης για την εφαρμογή της διάταξης λέξης «Σύννομη» έτσι χαρακτηρίζεται η ζωή του ατόμου όταν το τελευταίο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και μέχρι την στιγμή της τέλεσης της αξιόποινης πράξης, σέβεται τα έννομα αγαθά με την τήρηση των δικαίων κανόνων που τα προστατεύουν, κατά την τέλεση πράξεων που ρυθμίζονται από σχετικό νόμο συμμορφώνεται μ' αυτόν ώστε το έγκλημα που έχει τελέσει να εμφανίζεται ως εξαίρεση σε αυτή τη σταθερή στάση της ζωής του, ως δυσάρεστη έκπληξη, ως γεγονός που ουδείς περίμενε από τον συγκεκριμένο δράστη. Έτσι ο σύννομος βίος δεν ταυτίζεται με το λευκό ποινικό μητρώο αλλά με την από πεποίθηση-υποταγή στη νομιμότητα ως προς όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητάς του, κατάσταση που δεν εξασφαλίζεται με την ανυπαρξία καταδίκης του για αξιόποινη πράξη. Άλλωστε το μεν η παραβίαση των νόμων δεν θεμελιώνει πάντοτε αξιόποινη πράξη το δε πολλαπλά αξιόποινες πράξεις παραμένουν στην αφάνεια. Συνακόλουθα αν κάποιος παραβιάζει ή δεν σέβεται, αστικούς κανόνες, η συνδρομή στο πρόσωπό του της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης δεν έχει έρεισμα στον νόμο, το δε λευκό ποινικό μητρώο απλά συνεκτιμάται από το Δικαστήριο στα πλαίσια που ορίζονται από τις διατάξεις των άρθρων 177 και 178 Κ.Π.Δ. για τον σχηματισμό της δικανικής του κρίσης για την ύπαρξη του σύννομου βίου προκειμένου ν' αποφανθεί επί του αυτοτελούς αυτού ισχυρισμού. Από τον συνδυασμό όλων όσων προεκτέθηκαν είναι φανερό πως για τη θεμελίωση του σύννομου βίου λαμβάνεται υπόψη η συμπεριφορά του κηρυχθέντος ενόχου μέχρι την τέλεση της αξιόποινης πράξης λαμβανομένων μάλιστα υπόψη των περιστάσεων υπό τις οποίες τελέσθηκε η πράξη και επί πλέον προϋπόθεση της αποδοχής ή μη του σχετικού αυτοτελούς ισχυρισμού είναι η επιβλητέα σε εκατέρω των περιπτώσεων ποιηή είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας.». Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι με την ερμηνεία αυτή ο Άρειος Πάγος πλησιάζει και πάλι προς την έννοια του έντιμου βίου, αντίθετα προς το γράμμα της διάταξης και το πνεύμα του νομοθέτη. Πρέπει, μάλιστα, να επισημανθεί ότι το Δικαστήριο διατύπωσε την παραπάνω ερμηνεία για το άρθρο 84 παρ. 2 στχ. α' του Ποινικού Κώδικα καθ' υπέρβαση, καθώς, όπως προαναφέρθη, το αποκλειστικό αντικείμενο της εν λόγω δίκης ήταν η εξέταση του αναιρετικού λόγου περί ελλιπούς αιτιολογίας.

Επιπλέον, σε άλλο σημείο της απόφασης γίνεται μνεία σε μια παράμετρο παρείσακτη στο δικαίό μας σύστημα και ανησυχητική για το κράτος Δικαίου μας. Πρόκειται για το «κοινό περί δικαίου αίσθημα του κοινωνικού συνόλου». Χαρακτηριστικά αναφέρεται: «(...) η περί ποιηής κρίση του Δικαστηρίου δεν πρέπει να υπερβαίνει τα ακραία όρια της διακριτικής του ευχέρειας αλλά επιβάλλεται να τηρεί μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αξιόποινης πράξης και ποιηής για σωφρονισμό του δράστη (ειδική πρόληψη) και να συμβάλλει στη σταθερότητα και ειρήνευση της κοινωνικής ζωής με την παροχή τους πολίτες της επιβεβαίωσης ότι καλώς πράττουν όταν συμπεριφέρονται συννόμως (θετική γενική πρόληψη), με παράλληλη ικανοποίηση του κοινού περί δικαίου αισθήματος του κοινωνικού συνόλου. Με άλλα λόγια η ποιηή επιβάλλεται χάριν της πρόληψης όχι όμως πέραν ή κάτω των ορίων που χαράσσει η ιδέα της Δικαιοσύνης.».

Οι δικαστικές αποφάσεις, όμως, οι οποίες εκδίδονται και εκτελούνται εν ονόματι του λαού (άρθρο 26 παρ. 3 Συντ.), πρέπει να στηρίζονται μόνο στις αποδείξεις, ουδέποτε στο λαϊκό αίσθημα, δηλαδή, σε μια εξωνομική και αυθαίρετη έννοια, στην οποία μπορούν να βρουν καταφύγιο και να ξεπλυθούν ωςάν στην Κολυμβήθρα του Σιλβάμ ολοκληρωτικές ιδεολογίες και συμπεριφορές.

Ιστορικά μιλώντας, το «υγιές λαϊκό αίσθημα» ("gesundes Volksempfinden") επί εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας θεωρείτο παράμετρος ικανή να δικαιολογήσει την επιβολή ποιηής. Πιο συγκεκριμένα, η παράγραφος 2 του Ποινικού Κώδικα διαμορφώθηκε στις 28 Ιουνίου 1935 ως ακολούθως: «Δια ποιηής τιμωρείται όποιος τελεί πράξη η οποία προβλέπεται από το νόμο ως αξιόποινη ή είναι άξια ποιηής σύμφωνα με τη βασική ιδέα ενός ποινικού νόμου και το υγιές λαϊκό αίσθημα.» ("Bestraft wird, wer eine Tat begeht, die das Gesetz für strafbar

erklärt oder die nach dem Grundgedanken eines Strafgesetzes und nach gesundem Volksempfinden Bestrafung verdient."). Αντίστοιχη αναφορά υπήρχε και στην παράγραφο 267a του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, έτσι όπως τροποποιήθηκε στις 28 Ιουνίου 1935.

Παρ' ότι αναφορά στο «υγιές λαϊκό αίσθημα» γινόταν και σε άλλους νόμους μη ποινικής υφής, όπως η παράγραφος 48 του Νόμου περί Διαθηκών και Κληρονομικών Συμβάσεων της 31ης Ιουλίου 1938, εύκολα αντιλαμβάνεται κάποιος ότι σοβαρότερες ανησυχίες προκαλούνται όταν η ποινική μεταχείριση ενός ανθρώπου είναι αυτή η οποία σχετίζεται με μία τόσο αόριστη, αυθαίρετη και δυσχερώς ελέγξιμη έννοια.

Χωρίς, ασφαλώς, καμία διάθεση παραλληλισμού, θεωρώ ότι η ιστορική μνήμη είναι ακόμα επαρκώς νωπή ώστε να μας αφυπνίσει όσον αφορά στην ολισθηρότητα τέτοιων εννοιών, είτε αυτές αποτελούν μέρος της νομοτυπικής μορφής ενός αδικήματος είτε αναφέρονται στο κείμενο μιας δικαστικής απόφασης ή ακόμα και όταν υπονοούνται...

Βέβαια, μπορεί σήμερα να προκληθούν έντονοι προβληματισμοί, καθώς για πρώτη φορά αναγράφεται ξεκάθαρα σε δικαστική απόφαση κάτι τέτοιο, ας θυμηθούμε, όμως, ότι και στο εγγύς παρελθόν, το 2016, αίσθηση είχε προκαλέσει η ακόλουθη δήλωση του τότε Πρόεδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, κ. Νικόλαου Σακελλαρίου: «Το καθήκον το δικό μας ως δικαστών είναι να πιάσουμε το σφυγμό της ελληνικής κοινωνίας (...).».

Αυτού του είδους η «σφυγμομέτρηση», βέβαια, μπορεί να είναι δουλειά των πολιτευτών, των διαφημιστών, των ασχολουμένων με την πολιτική επικοινωνία ή την ψυχολογία της μάζας, αλλά, σίγουρα, όχι των εκπροσώπων της δικαιοδοτικής λειτουργίας, οι οποίοι -πρέπει να- έχουν ως γνώμονα το νόμο και τη συνειδήσή τους και όχι να λειτουργούν με ένα βλέμμα αλληθωρίζον... Δεν είναι δυνατόν μια δικαστική κρίση να σχετίζεται με τον «ντόρο» ο οποίος έχει δημιουργηθεί στην κοινωνία και στα social media από μια υπόθεση. Και κάπως έτσι, στο σημείο αυτό, αναδύεται το ζήτημα της ευθύνης των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία λειτουργούν συχνά με τρόπο τροφοδοτούντα και διεγείροντα το λαϊκό αίσθημα...

Δυστυχώς, το φαινόμενο των λαϊκών δικαστηρίων ευδοκιμεί, εσχάτως όλο και περισσότερο, στην ελληνική τηλεοπτική πραγματικότητα, ιδίως όσον αφορά σε πολύκροτες υποθέσεις Ποινικού Δικαίου. Εύλογο είναι, φυσικά, να καταγράφεται ζωηρό το ενδιαφέρον του κοινωνικού συνόλου να ενημερώνεται για τις εξελίξεις, αλλά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης συχνά παρεκκλίνουν της θεσμικής τους αποστολής. Και πάντα το κίνητρο είναι το εκ της τηλεθέασης, της ακροαματικότητας, των clicks ή της πώλησης φύλλων προκύπτον κέρδος. Για να είμαστε, βέβαια, ειλικρινείς, και παλαιότερα καταγράφονταν ακρότητες και υπερβολές από πλευράς του Τύπου, ο οποίος τύχαινε να υπερβαίνει τα εσκαμμένα κατά την κάλυψη θεμάτων του αστυνομικού ρεπορτάζ, όπως, για παράδειγμα, με τη δημοσίευση φωτογραφιών πτωμάτων και δραστην στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων με πηχυαίους και βαρύγδουπους τίτλους. Αυτό το οποίο σήμερα έχει αλλάξει είναι η ένταση και η έκταση με την οποία ασχολούμαστε με τα συγκεκριμένα θέματα, ωςάν ξαφνικά να μην υπάρχουν άλλα. Από το πρωί έως το βράδυ όλες οι εκπομπές και τα δελτία ειδήσεων τροποποιούν τη θεματολογία τους προκειμένου να ενημερώσουν το κοινό, σχεδόν αποκλειστικά, για τις εξελίξεις γύρω από ένα ειδικό έγκλημα. Τις περισσότερες φορές, μάλιστα, δεν πρόκειται καν για εξελίξεις, αλλά για αναμύση των ίδιων και των ίδιων στοιχείων «τραβηγμένων από τα μαλλιά» και σχολιαζομένων από μια σειρά τηλε-κριτών, στους οποίους συγκαταλέγονται όχι μόνο οι παρουσιαστές και οι δημοσιογράφοι, αλλά και κάθε λογής επιστήμονες, όπως ιατροί και ιατροδικαστές, κοινωνιολόγοι και εγκληματολόγοι, ψυχολόγοι και ανθρωπολόγοι και, φυσικά, δικηγόροι, οι οποίοι λησμονούν το ρόλο τους ως συλλειτουργών της Δικαιοσύνης... Το καταγραφόμενο αποτέλεσμα, πάντως, είναι όλος αυτός ο ορμαγδός, υπό την επίφαση του δημοσιογραφικού καθήκοντος ενημέρωσης του πολίτη επί συγκεκριμένων θεμάτων τα οποία «πουλάνε», να καταλήγει στη φαλκίδευση κανόνων και αρχών του νομικού μας συστήματος, όπως η μυστικότητα της ποινικής προδικασίας, καθώς και δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, προεξάρχοντος του τεκμηρίου της αθωότητας, το οποίο κατοχυρώνεται πολυεπίπεδα.

Πιο συγκεκριμένα, ως προς την εθνική έννομη τάξη, το ελληνικό Σύνταγμα δεν περιέχει ρητή αναφορά στο τεκμήριο της αθωότητας, το οποίο, ωστόσο, η θεωρία συνάγει σαφώς από τις συνταγματικές εγγυήσεις της προσωπικής ασφάλειας ως προς την επιβολή των ποινών και τη δίκαιη δίκη (άρθρα 6, 7 και 20 Συντ.), αλλά και γενικότερα από την αρχή του κράτους Δικαίου (άρθρο 25 Συντ.). Την άποψη αυτή δέχεται και το Συμβούλιο της Επικρατείας (ενδεικτικά: αποφάσεις

3336/2007 και 152/2004), το οποίο, μάλιστα, προσθέτει ότι το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου για ποινικό αδίκημα αποτελεί και ειδικότερη εκδήλωση της προστασίας της προσωπικότητας (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.) και του απαραβίαστου του ιδιωτικού βίου (άρθρο 9 παρ. 1 Συντ.) (ενδεικτικά: αποφάσεις 891/2015 και 1380/2005). Αντίθετα, ευθεία κατοχύρωσή του γίνεται στο άρθρο 71 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ενώ με βάση το άρθρο 7 του Νόμου 4596/2019 προβλέφθηκε ότι: «Ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 105 και 106 του Εισαγωγικού νόμου του Αστικού Κώδικα, προς αποκατάσταση της βλάβης, την οποία υπέστη εξαιτίας της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητάς του από δηλώσεις δημόσιων αρχών που έλαβαν χώρα σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας πριν την έκδοση της απόφασης σε πρώτο ή δεύτερο βαθμό, οι οποίες αναφέρονται κατά τρόπο άμεσο στην εκκρεμή ποινική διαδικασία και είτε παροτρύνουν το κοινό να πιστέψει στην ενοχή του είτε προβαίνουν σε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών με την οποία προδικάζουν τη δικαστική κρίση της υπόθεσης.». Για λόγους πληρότητας, πρέπει να αναφερθεί ότι το τεκμήριο της αθωότητας διέπει και την πειθαρχική διαδικασία (άρθρο 108 παρ. 2 στχ. σ' Ν. 3528/2007, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο δεύτερο Ν. 4057/2012).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το τεκμήριο της αθωότητας θεμελιώνεται στο άρθρο 48 παρ. 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος έχει ίδιο νομικό κύρος με τις Ευρωπαϊκές Συνθήκες, συνιστώντας πρωτογενές Δίκαιο (άρθρο 6 παρ. 1 Σ.Ε.Ε.), ενώ διεθνώς στο άρθρο 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία έχει κυρωθεί με το Νομοθετικό Διάταγμα 53/1974, και στο άρθρο 14 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο έχει κυρωθεί με το Νόμο 2462/1997. Προστασία στο τεκμήριο της αθωότητας παρέχει και το άρθρο 11 παρ. 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία, μολονότι δεν έχει άμεση νομική ισχύ, μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτυπώνει γενικά παραδεδομένους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, οι οποίοι, ως εκ τούτου, αποτελούν, άνευ ετέρου, αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής έννομης τάξης και υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου (άρθρο 28 παρ. 1 Συντ.).

Παρά, πάντως, την πολλαπλή του κατοχύρωση, διαφορετικό ζήτημα είναι το εάν το εν λόγω δικαίωμα τριτενεργεί, δηλαδή, εάν αναπτύσσει ισχύ και έναντι των ιδιωτών. Σχετικά πρέπει να επισημανθεί ότι, αν και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν αναγνωρίζει άμεσα και ευθείας τριτενεργεια στο τεκμήριο της αθωότητας, εν τούτοις, το κάνει έμμεσα και ως ένα βαθμό, αφού πάγια κρίνει ότι «μια επιθετική δημοσιογραφική εκστρατεία μπορεί να θίξει το δικαίωμα ενός κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη, επηρεάζοντας την κοινή γνώμη και, συνεπώς, τυχόν ενόρκους οι οποίοι καλούνται να αποφασίσουν για την ενοχή του.» (ενδεικτικά: αποφάσεις: Priebe κατά Ιταλίας, 48799/99, 05.04.2001 και Del Giudice κατά Ιταλίας, 42351/98, 06.07.1999).

Αποφασιστικό και κρίσιμο στοιχείο, μάλιστα, προκειμένου να θεωρηθεί μια ειδησεογραφική εκστρατεία ως έντονη και επίμονη «δε συνιστούν, όσο κατανοητές και αν είναι, οι υποκειμενικές ανησυχίες του υπόπτου σχετικά με την απαιτούμενη αμεροληψία των δικαστηρίων, αλλά το εάν, υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης, οι φόβοι του μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικά δικαιολογημένοι.» (ενδεικτικά: αποφάσεις Paulikas κατά Λιθουανίας, 57435/09, 24.01.2017 και Nortier κατά Ολλανδίας, 13924/88, 24.08.1993). Στις περιπτώσεις αυτές, η προσβολή, ακόμα και αν προέρχεται από ιδιωτικούς ειδησεογραφικούς φορείς, καταλογίζεται στο κράτος στο οποίο βρίσκεται σε εξέλιξη η περίπτωση ο λόγος ποινική διαδικασία. Τέλος, το Δικαστήριο του Στρασβούργου δεν παραλείπει να τονίσει ότι «η κάλυψη των τρεχόντων γεγονότων από τον Τύπο αποτελεί άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.» (ενδεικτικά: αποφάσεις G.C.P. κατά Ρουμανίας, 20899/03, 20.12.2011 και Butkewičius κατά Λιθουανίας, 48297/99, 28.11.2000), επισημαίνοντας, ωστόσο, παράλληλα, το εξής: «Ενώ είναι αλήθεια ότι, λόγω του δικαιώματος του κοινού στην πληροφόρηση, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στην ελευθερία του τύπου, πρέπει, ωστόσο, να επιτευχθεί δίκαιη ισορροπία μεταξύ αυτής της ελευθερίας και του δικαιώματος για δίκαιη δίκη την οποία εγγυάται το άρθρο 6 της Σύμβασης. Σε μια δημοκρατική κοινωνία κατά την έννοια της Σύμβασης αυτό το δικαίωμα κατέχει τόσο εξέχουσα θέση που μια περιορισμένη ερμηνεία του άρθρου 6 παρ. 1 δε θα ανταποκρίνεται στο σκοπό και στο αντικείμενο αυτής της διάταξης.» (ενδεικτικά: αποφάσεις Akay κατά Τουρκίας, 34501/97, 19.02.2002 και Baragiola κατά Ελβετίας, 17265/90, 21.10.1993).

Όσον αφορά στην Ελλάδα, η ευρέως υποστηριζόμενη από τη θεωρία άποψη είναι ότι το τεκμήριο της αθωότητας δεσμεύει όχι μόνο τους κρατικούς φορείς,

αλλά και τους ιδιώτες (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ' Συντ.), θέση την οποία δέχεται και η νομολογία. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί η απόφαση 152/2004 του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία όχι μόνο δέχθηκε την τριτενεργεια του τεκμηρίου της αθωότητας αλλά, κατά τη στάθμιση, κατέληξε ότι μπορεί να υφίσταται και σχετικός περιορισμός της ελευθερίας του Τύπου. Με τα λόγια του ίδιου του Δικαστηρίου: «Είναι (...) οπωσδήποτε απορριπτέος ως αβάσιμος ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται ότι η κατοχυρούμενη από το άρθρο 10 παρ. 1 της Συμβάσεως της 4.11.1950 "διά την προάσπισιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών" (εφεξής ΕΣΔΑ), κυρωθείσης διά του Ν. Δ/τος 53/1974 (254 Α) ελευθερία του τύπου να μεταδίδει ειδήσεις τελέσεως αξιοποιώνων πράξεων και να πληροφορεί το κοινό σχετικά με το θεωρούμενο από τις αρμόδιες αρχές ως ένοχο ή ύποπτο τελέσεως των πράξεων αυτών πρόσωπο δεν μπορεί να περιορίζεται από την κατοχυρούσα το τεκμήριο της αθωότητας διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 του ΕΣΔΑ, η οποία είναι αντιτάξιμη έναντι των δημοσίων αρχών, όχι όμως και έναντι ιδιωτών. Τούτο δε, ανεξαρτήτως του εάν οι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί, οι οποίοι διέπονται κατ' αρχήν από το άρθρο 15 του Συντάγματος καλύπτονται ή όχι από τις εγγυήσεις που καθιερώνουν οι διατάξεις του άρθρου 14 αυτού.»

Για αυτό, στο ίδιο πνεύμα κινείται και το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, αφού σε ουκ ολίγες περιπτώσεις προβαίνει σε έρευνα και επιβάλλει κυρώσεις σε σταθμούς, καθώς συχνά εκπομπές μεταδίδουν πληροφορίες με τρόπο προεξοφλύντα την ενοχή του κατηγορουμένου, πριν διαμορφωθεί δικανική πεποίθηση ή πριν καν αυτός απολογηθεί. Δε θα ήταν υπερβολή να λεχθεί πως, ιδίως εσχάτως, παρατηρείται και το φαινόμενο η προσωποποίηση των κατηγορουμένων να μη γίνεται από και με την άσκηση της ποινικής δίωξης από τον Εισαγγελέα, αλλά να έχει προηγηθεί η «εξεύρεσή» τους από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ή τα κοινωνικά δίκτυα, τα οποία αναμένουν την «επικύρωση» από πλευράς δικαστικής εξουσίας.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να υπομνησθούν και δύο ακόμα διατάξεις διέπουσες το δημοσιογραφικό λειτουργήμα και στις οποίες αναφέρεται συχνά η Ανεξάρτητη Αρχή: αφενός το άρθρο 11 του Προεδρικού Διατάγματος 77/2003 σχετικά με τον Κώδικα Δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών, το οποίο αναφέρει: «1. Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του γίνεται σεβαστή και συνεπώς δεν προεξοφλείται το αποτέλεσμα της δίκης ούτε οι κατηγορούμενοι αναφέρονται, άμεσα ή έμμεσα, ως ένοχοι. Ο φερόμενος ως δράστης δεν πρέπει να αναφέρεται με απαξιοτικούς για το πρόσωπό του χαρακτηρισμούς (...) 2. Δεν χρησιμοποιείται εικόνα, ούτε αναφέρεται όνομα, ούτε γίνεται με άλλο τρόπο σαφής η ταυτότητα συγγενών κατηγορουμένου ή καταδικασθέντος σε αξιόποινες πράξεις, εκτός αν η αναφορά είναι απολύτως αναγκαία για την έκθεση των γεγονότων. (...)», αφετέρου το άρθρο 2 στχ. γ' του Κώδικα Επαγγελματικής Ηθικής και Κοινωνικής Ευθύνης των δημοσιογράφων, τον οποίο έχει καταρτίσει από το 1998 η Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών για τα μέλη της, προβλέποντας τα ακόλουθα: «Η δημοσιογραφία, ως επάγγελμα, αλλά και κοινωνικό λειτουργήμα, συνεπάγεται δικαιώματα, καθήκοντα και υποχρεώσεις. Ο δημοσιογράφος δικαιούται και οφείλει: (...) γ. Να σέβεται το τεκμήριο της αθωότητας και να μην προεξοφλεί τις δικαστικές αποφάσεις.»

Μέσα, λοιπόν, στο ανωτέρω περιγραφόμενο τηλεοπτικό κλίμα οχλοβοής, το οποίο απάδει προς ένα σύγχρονο κράτος Δικαίου και έχει ως συνέπεια να τρέφει με ναρκισσισμό την προσωπικότητα των δραστών, οι οποίοι καθίστανται «πρωταγωνιστές», αλλά και να πυροδοτεί εναντίον τους ακραία φαινόμενα προπηλακισμών, λιντσαρισμάτων και αυτοδικίας, δείγματα της ηδονιστικά ανθρωποφάγου διάθεσής μας, το βασικό μήνυμα είναι ότι οι θεσμοί, είτε πρόκειται για τη Δικαιοσύνη είτε για τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, πρέπει να ξαναβρούν το σωστό βηματισμό τους. Ο δημοσιογράφος οφείλει να τηρεί μια απόσταση «ασφαλείας» από την είδηση την οποία μεταδίδει. Ειδάλλως, εύκολα μπορεί να στιγματιστούν και να αμαυρωθούν άνθρωποι και υπολήψεις. Σαφώς υπάρχουν γεγονότα τα οποία μας αγγίζουν όλους ως ανθρώπους, η διαχείριση των οποίων απαιτεί ιδιαίτερη ψυχική προσπάθεια, αλλά το λειτουργήμα του δημοσιογράφου επιβάλλει να μην έχει συναισθηματικές εμπλοκές. Το ίδιο ισχύει, άλλωστε, και για το δικαστή σε σχέση με τα ενώπιον του τιθέμενα περιστατικά. Μόνον έτσι μπορεί να φέρει σε πέρας νηφάλια και απροκατάληπτα το έργο του, εκδίδοντας μια απόφαση, η οποία στηρίζεται αποκλειστικά σε στέρεες αποδείξεις. Οι θεσμοί της σύγχρονης δημοκρατικής πολιτείας μας πρέπει, τελικώς, να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων, αναλογιζόμενοι την ευθύνη τους απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Αυτό είναι, άλλωστε, το νόημα της ύπαρξής τους...

Μια αποτίμηση των διατάξεων περί αθλητικής βίας του νέου Νόμου 4908/2022.

Της Δήμητρας Καπούλια

Η ανάπτυξη του κλάδου του Αθλητικού Δικαίου εκκινεί πριν περίπου μισό αιώνα, το δε γνωστικό αντικείμενο αυτού γνωρίζει εκτενέστερη συστηματοποίηση αρχικά στην Ιταλία και στην Αμερική. Στον ευρωπαϊκό χώρο, τα θέματα σχετικά με το Δίκαιο και τον αθλητισμό αναπτύσσονται στα μέσα της δεκαετίας του 1970, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης ασχολείται με τη διεξαγωγή σχετικών με το Αθλητικό Δίκαιο συνεδρίων κυρίως από το 1988 και έπειτα. Στην ελληνική έννομη τάξη, η ενασχόληση με το Αθλητικό Δίκαιο έχει ως αφετηρία το έτος 1984. Κατά τούτο, καθίσταται σαφές πως το Αθλητικό Δίκαιο αποτελεί σχετικώς νέο γνωστικό αντικείμενο, τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή έννομη τάξη, και, ως κλάδος Δικαίου, ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις οι οποίες αναπτύσσονται κατά την αθλητική δραστηριότητα και το αθλητικό γίνεσθαι.

Ο αθλητισμός συνιστά άσκηση του ατομικού δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.) και, ως εκ τούτου, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη να τίθενται αποτελεσματικοί κανόνες ρύθμισης της αθλητικής δραστηριότητας και κανόνες για την αθλητική δράση και τις περιστάσεις οι οποίες συνοδεύουν την υπόσταση του αθλητισμού ως θεσμού (άρθρο 16 παρ. 9 Συντ.). Πολλοί κανόνες του Αθλητικού Δικαίου προβλέπονται ευθέως από νόμους και άλλοι από κατ' εξουσιοδότηση κανονιστικές πράξεις της Διοίκησης. Βασική πηγή κανόνων περί οργάνωσης του ερασιτεχνικού και επαγγελματικού αθλητισμού ήταν ο Νόμος 2725/1999, ο οποίος περιέλαβε διατάξεις και για τη βία στα γήπεδα.

Ο Νόμος 2725/1999 προέβλεψε για την αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα τη σύσταση ειδικής Επιτροπής, με σκοπό την πρόληψη βίαιων φαινομένων, ενώ απένειμε στην Αστυνομία ή στο Λιμενικό Σώμα -κατά περίπτωση- την αρμοδιότητα για την τήρηση της τάξης κατά τη διάρκεια αθλητικών γεγονότων εντός ή εκτός των αγωνιστικών χώρων. Ο εν λόγω Νόμος περιέλαβε εκτενείς ρυθμίσεις όσον αφορά στις υποχρεώσεις των αρχών, οι οποίες οργανώνουν αθλητικές δραστηριότητες, στις υποχρεώσεις των αθλητικών σωματείων και των συνδέσμων φιλάθλων, καθώς και στα μέτρα αστυνόμευσης των αθλητικών εκδηλώσεων. Με το άρθρο 41ΣΤ του Νόμου 2725/1999, το οποίο προστέθηκε με το άρθρο 7 του Νόμου 3057/2002, προσδιορίστηκε η ειδική υπόσταση βασικών αδικημάτων, τα οποία συντελούνται με αφορμή τις αθλητικές εκδηλώσεις. Σημειωτέον ότι χαρακτηριστικό στοιχείο των αδικημάτων τα οποία τελούνται στο πλαίσιο διοργάνωσης αθλητικών αγώνων είναι η δυσχέρεια προσδιορισμού των υποκειμένων τέλεσής τους, καθώς και ότι έχουν συλλογικό χαρακτήρα και εκφράζουν μία κοινή πεποίθηση των εμπλεκόμενων. Συγκεκριμένα, λοιπόν, προβλέπονται να τιμωρείται, σε βαθμό πλημμελήματος, όποιος εκ προθέσεως μέσα στον αθλητικό ή σε περιβάλλοντα χώρο, κατά τη διάρκεια αθλητικής εκδήλωσης: α) ρίχνει προς τον αγωνιστικό χώρο ή εναντίον άλλου οποιοδήποτε αντικείμενο, που μπορεί να προκαλέσει έστω και ελαφρά σωματική βλάβη, β) βιαιοπραγεί κατά άλλου, ανεξάρτητα εάν από τη βιαιοπραγία επήλθε σωματική βλάβη, ή εκτοξεύει απειλές κατά προσώπου, γ) κατέχει ή χρησιμοποιεί αντικείμενα που μπορούν να προκαλέσουν σωματικές βλάβες, δ) κατέχει ή χρησιμοποιεί βεγγαλικά, καπνογόνα, κροτίδες και γενικά εύφλεκτες ύλες. Ακόμα, προβλέφθηκε να τιμωρείται όποιος τελεί τις ανωτέρω πράξεις με αφορμή μία αθλητική εκδήλωση πριν από την έναρξη ή μετά τη λήξη της ή μακριά από το χώρο ο οποίος προορίζεται για την εκδήλωση αυτήν, καθώς και όποιος χωρίς δικαίωμα εισέρχεται σε αθλητικούς χώρους με σκοπό τη διατάραξη της ομαλής διεξαγωγής του αγώνα ή την πρόκληση επεισοδίων. Επιπροσθέτως, προβλέφθηκε ότι η τέλεση υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις μιας σειράς αδικημάτων του Ποινικού Κώδικα, όπως η απλή και η επικίνδυνη σωματική βλάβη, η συμπλοκή, η παράνομη βία και η φθορά ξένης ιδιοκτησίας, θεωρείται ιδιαίτερα επιβαρυντική περίπτωση και η επιβαλλόμενη ποινή μπορεί να ξεπεράσει το ανώτατο όριο το οποίο προβλέπει για αυτά ο Ποινικός Κώδικας, φτάνοντας το ανώτατο όριο του είδους της ποινής.

Κατά καιρούς, ο Νόμος 2725/1999 υπέστη τροποποιήσεις, οι οποίες δεν έλυσαν σε ικανοποιητικό βαθμό τα προβλήματα. Ύστερα από τα ακραία φαινόμενα οπαδικών βιαιοπραγιών και τα επεισόδια, τα οποία σημειώθηκαν στις αρχές του έτους σε αθλητικές εγκαταστάσεις κυρίως της Θεσσαλονίκης, ψηφίστηκε ο Νόμος 4908/2022, με σκοπό την αναδιαμόρφωση του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου και την εξειδίκευση των μέτρων κατά της οπαδικής βίας. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκαν αυστηρότεροι όροι ως προς τη λειτουργία των λεσχών φιλάθλων

και των παραρτημάτων τους και καθιερώθηκε το επαχθέστερο διοικητικό μέτρο της προσωρινής αναστολής ή ανάκλησης της άδειας λειτουργίας τους στις περιπτώσεις κατά τις οποίες μέλη τους επιδεικνύουν παραβατική συμπεριφορά, ιδίως για σειρά κακουργημάτων του Ποινικού Κώδικα, τα οποία αναφέρει ο Νόμος 4908/2022. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη περί προσωρινής αναστολής λειτουργίας όλων των λεσχών φιλάθλων και των παραρτημάτων τους έως την 31η Ιουλίου 2022, η οποία, κατά την Αιτιολογική Έκθεση, σκοπεύει στην αναδιάρθρωση των λεσχών και στην αποτελεσματικότερη εξυγίανσή τους.

Επιπλέον, ο Νόμος 4908/2022, τροποποιώντας για άλλη μία φορά το άρθρο 41ΣΤ του Νόμου 2725/1999, αύξησε τα όρια ποινής των αναφερόμενων πλημμελημάτων και επέριψε σημαντικό βάρος ευθύνης στις λέσχες φιλάθλων και στα μέλη τους, προβλέποντας μέχρι και ανάκληση της άδειάς τους για διάστημα τουλάχιστον δύο ετών. Πλέον, τα αθλητικά σωματεία φέρουν ευθύνη για τις δράσεις ή τα αδικήματα των λεσχών τους και των οργανωμένων μελών τους. Σημαντική καινοτομία του συνιστά, επίσης, η εισαγωγή ενός ιδιώνυμου εγκλήματος, σύμφωνα με το οποίο όποιος κατά την είσοδο ή και παραμονή του στις αθλητικές εγκαταστάσεις κατά τη διεξαγωγή αθλητικής συνάντησης έχει καλυμμένα χαρακτηριστικά του προσώπου του, προς αποφυγή ταυτοποίησής του ή καταγραφής του από συσκευές καταγραφής εικόνας, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Προστέθηκαν δε στον κατάλογο των εγκλημάτων, η τέλεση των οποίων συνιστά επιβαρυντική περίπτωση, τρία νέα αδικήματα του Ποινικού Κώδικα, ενώ καταργήθηκε και η κατ' εξαίρεση δυνατότητα του δικαστηρίου να διατάξει την αναστολή της εκτέλεσης της ποινής των εγκλημάτων, η οποία είχε ήδη περιοριστεί με παλαιότερες τροποποιήσεις, αρχής γενομένης από το Νόμο 3472/2006. Τροποποιήσεις επήλθαν περαιτέρω και στη διαδικασία εκδίκασης των εγκλημάτων οπαδικής βίας με την πρόβλεψη άμεσης εκδίκασής τους, εφαρμοζόμενης της διαδικασίας για τα πλημμελήματα τα οποία καταλαμβάνονται επ' αυτοφώρω (άρθρα 418επ. Κ.Π.Δ.).

Τονίζεται, ωστόσο, ότι ο Νόμος 4908/2022 δεν προέβλεψε αποκλειστικά ρυθμίσεις για τα επιμέρους αδικήματα, αλλά μετέθεσε περαιτέρω σημαντικό τμήμα της ευθύνης για τα φαινόμενα οπαδικής βίας στις αθλητικές λέσχες. Μεταβλήθηκαν σημαντικά οι διαδικασίες αδειοδότησης και ανανέωσής τους, το πλαίσιο λειτουργίας τους και οι διαδικασίες ελέγχου εκ μέρους της Αστυνομίας. Κατά την Αιτιολογική Έκθεση του Νόμου, ο παρεμβατισμός αυτός στις λέσχες αποσκοπεί στην πιο αποτελεσματική εποπτεία τους και στην πρόληψη τέλεσης αδικημάτων αθλητικής βίας μέσω της αυστηροποίησης των κυρώσεών τους. Οι προβλεπόμενες αυξημένες κυρώσεις των λεσχών κατά της αθλητικής βίας δύνανται να μειωθούν, σε περίπτωση συνεργασίας των λεσχών με τις αρχές με την παροχή εκ μέρους τους στοιχείων για τον εντοπισμό και τη σύλληψη των δραστών.

Λίγο πριν την εισαγωγή των νέων ρυθμίσεων του Νόμου 4908/2022 κυρώθηκε με το Νόμο 4901/2022 η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης «για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση ασφάλειας, προστασίας και υπηρεσιών σε ποδοσφαιρικούς αγώνες και λοιπά αθλητικά γεγονότα», η οποία επικαιροποίησε την αντίστοιχη Σύμβαση του 1985 «για τη βία των θεατών και την ανάρμωση συμπεριφοράς στις αθλητικές συναντήσεις και ιδιαίτερα στους ποδοσφαιρικούς αγώνες». Έτσι, ο Έλληνας νομοθέτης θέλησε να υλοποιήσει ακριβώς τις δεσμεύσεις, οι οποίες απορρέουν από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, θεσπίζοντας με το Νόμο 4908/2022 ένα αυστηρότερο κανονιστικό πλαίσιο, ώστε να εδραιώσει την ασφάλεια στις αθλητικές διοργανώσεις και να καταπολεμήσει τα ακραία φαινόμενα οπαδικής βίας. Εξ αυτού του λόγου, εισήγαγε αυστηρότερες ποινές, ακολουθώντας τη λογική της Σύμβασης, η οποία θέλει τα συμβαλλόμενα μέρη να εξασφαλίζουν τη συνεργασία με τις αρχές, την πρόληψη από επικίνδυνες ενέργειες φιλάθλων και τη διοργάνωση ασφαλών και φιλόξενων οργανώσεων. Ζήτημα το οποίο αναμένεται να απασχολήσει μελλοντικά τη νομολογία, ωστόσο, είναι όχι μόνο το βάρος ευθύνης, το οποίο επιρρίπτεται στους συλλόγους, αλλά και το βάρος το οποίο επωμίζεται η ίδια η Δικαιοσύνη και συγκεκριμένα ο ποινικός δικαστής, ο οποίος καλείται να ερευνήσει σε συνεργασία με τους εκπροσώπους των λεσχών την τέλεση των αδικημάτων αυτών. Το ερώτημα το οποίο τίθεται σχετικά είναι εάν θα συνεργαστούν οι λέσχες πράγματι με το δικαστή ή θα συγκαλύψουν τα μέλη τους, ώστε να αποφύγουν και οι ίδιες την αναστολή λειτουργίας τους.

Γονική παροχή: Ρήγμα στη μέμψη άστοργης δωρεάς;

Της Κωνσταντίνας Καλούτσα

Τους τελευταίους μήνες οι γονικές παροχές έχουν έλθει στο προσκήνιο λόγω της ευνοϊκής φορολογικής τους μεταχείρισης. Κατά το άρθρο 1509 του Αστικού Κώδικα, ως γονική παροχή ορίζεται η παροχή περιουσίας σε τέκνο από οποιονδήποτε γονέα του, είτε για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας είτε για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος, υπό την προϋπόθεση ότι το ποσό δεν υπερβαίνει το μέτρο το οποίο επιβάλλουν οι περιστάσεις. Από το νομοθετικό ορισμό προκύπτει ότι γονική παροχή είναι νοητή μόνο από γονέα προς τέκνο, αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπών και μόνο μέχρι το μέτρο το οποίο ορίζει η συγκεκριμένη διάταξη· διαφορετικά, το υπερβάλλον ποσό αποτελεί δωρεά.

Έτσι, αποφασιστικό στοιχείο προκειμένου να κριθεί εάν μια γονική παροχή αποτελεί τελικά δωρεά είναι το «μέτρο το οποίο επιβάλλουν οι περιστάσεις». Πρόκειται για μια αόριστη νομική έννοια η οποία ερμηνεύεται και εξειδικεύεται από τα δικαστήρια (ενδεικτικά: αποφάσεις 408/2020 Εφετείου Πειραιώς και 1248/2009 Αρείου Πάγου). Οι δε «περιστάσεις» προς τις οποίες πρέπει να είναι ανάλογη η γονική παροχή μπορεί να είναι η οικονομική (περιουσιακή) κατάσταση του γονέα και η κοινωνική του θέση κατά τη σύσταση της παροχής, ο αριθμός των τέκνων, η ηλικία και οι ανάγκες των τέκνων, η ανάγκη του τέκνου προς το οποίο γίνεται η παροχή σε σχέση και με την οικονομική κατάσταση των άλλων τέκνων και οι άλλες υποχρεώσεις του γονέα οι οποίες συναρτώνται με την οικογενειακή του κατάσταση (ενδεικτικά: αποφάσεις 453/2021, 1257/2020, 2180/2014, 1248/2009, 491/2009 και 518/2006 Αρείου Πάγου). Απορία του τέκνου δεν απαιτείται για τη σύσταση της γονικής παροχής (ενδεικτικά: αποφάσεις 1257/2020 και 1658/2012 Αρείου Πάγου). Αρκεί μόνο η συνδρομή ανάγκης με τις παραπάνω προϋποθέσεις του άρθρου 1509 του Αστικού Κώδικα, δηλαδή, η δημιουργία ή διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας είτε η έναρξη ή εξακολούθηση επαγγέλματος. Αν δε συντρέχει περίπτωση ανάγκης, τότε η παροχή έχει την έννοια της δωρεάς (ενδεικτικά: αποφάσεις 238/2020, 1257/2020 και 2180/2014 Αρείου Πάγου).

Η γονική παροχή αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον και κατά την κληρονομική διαδοχή, διότι εγείρεται το ζήτημα του ποια θα είναι η τύχη της σε περίπτωση κατά την οποία ο κληρονομούμενος με τις εν ζωή περιουσιακές επιδόσεις του υπό τη μορφή γονικών παροχών προς το τέκνο ή τα τέκνα του προσβάλει τη νόμιμη μοίρα κάποιου μεριδούχου. Εμπίπτει, δηλαδή, η γονική παροχή στη μέμψη άστοργης δωρεάς:

Κατ' αρχάς, ως νόμιμη μοίρα ορίζεται η εκ του νόμου αναγκαστική διαδοχή ακόμη και παρά τη θέληση του κληρονομούμενου, συνιστά δε τον τρίτο λόγο κληρονομικής διαδοχής, μετά την εκ διαθήκης και την εξ αδιαθέτου, και ρυθμίζεται στα άρθρα 1825 και επόμενα του Αστικού Κώδικα. Η νόμιμη μοίρα συνιστά αναγκαστικό δίκαιο (ius cogens) και, άρα, οι σχετικές ρυθμίσεις δεν επιτρέπεται να παρακαμφθούν από τη βούληση του κληρονομούμενου.

Σύμφωνα με το άρθρο 1825 του Αστικού Κώδικα, ως νόμιμοι μεριδούχοι προβλέπονται οι κατιόντες, οι γονείς του κληρονομούμενου, καθώς και ο ή η σύζυγος που επιζεί: το ύψος δε της νόμιμης μοίρας τους αντιστοιχεί στο μισό της εξ αδιαθέτου μερίδας τους. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι το άρθρο 8 του Νόμου 4356/2015 προβλέπει ότι οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα σχετικά με τα κληρονομικά δικαιώματα των συζύγων εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση των προσώπων τα οποία έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης με τον κληρονομούμενο. Σημειώνεται, μάλιστα, ότι επιτρέπεται παραίτηση από τη νόμιμη μοίρα εκ μέρους ενός συμβίου ήδη από το χρόνο κατάρτισης του συμφώνου συμβίωσης, σε αντίθεση με τον προγενέστερο Νόμο 3719/2008, ο οποίος δεν περιείχε σχετική πρόβλεψη. Αυτή η ρύθμιση αποτελεί μια καινοτομία,

καθώς γενικώς γίνεται δεκτό ότι παραίτηση από τη νόμιμη μοίρα δε χωρεί πριν το θάνατο του κληρονομούμενου, κατά ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 1851 εδ. α' του Αστικού Κώδικα, αφού πριν την επαγωγή είναι άγνωστο αν και σε ποιο βαθμό προσβάλλεται η νόμιμη μοίρα. Από τον κύκλο των προσώπων υπέρ των οποίων επιφυλάσσεται το δικαίωμα στη νόμιμη μοίρα συνάγεται ότι ο νομοθέτης επιδιώκει να εξασφαλίσει στους στενούς συγγενείς του κληρονομούμενου ένα ελάχιστο οικονομικό υπόβαθρο για την καλύτερη διαβίωσή τους, εξαίροντας, κατά τον τρόπο αυτόν, την αξία της οικογένειας και το σημαντικό κοινωνικό ρόλο τον οποίο επιτελεί. Σε άλλες έννομες τάξεις, όπως στην Αγγλία, δεν υπάρχουν αντίστοιχοι περιορισμοί στην ελευθερία του διατιθέναι ή μπορεί να είναι περιορισμένης έκτασης.

Σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος της νόμιμης μοίρας, ο μεριδούχος μπορεί να ασκήσει αγωγή περί κλήρου ή αγωγή για μέμψη άστοργης δωρεάς, η οποία θα εξεταστεί στο παρόν άρθρο. Η μέμψη άστοργης δωρεάς τυγχάνει εφαρμογής όταν η νόμιμη μοίρα προσβάλλεται από εν ζωή χαριστικές παροχές του κληρονομούμενου και ρυθμίζεται στα άρθρα 1835-1838 του Αστικού Κώδικα. Ουσιαστικά, πρόκειται για τη δικαστική επιδίωξη ανατροπής χαριστικών παροχών, η οποία δεν επέρχεται αυτοδικαίως, καθώς πρέπει να διαγνωσθεί από το δικαστήριο αν η επίδικη χαριστική παροχή προσβάλλει τη νόμιμη μοίρα και σε ποιο μέτρο.

Επανερχόμενοι στο αρχικό ερώτημα περί της σχέσης γονικής παροχής και μέμψης άστοργης δωρεάς, κατά πάγια νομολογία, από την αγωγή για μέμψη εξαιρείται η γονική παροχή μόνο μέχρι το ύψος εκείνο το οποίο δεν υπερβαίνει το μέτρο το οποίο επιβάλλουν οι περιστάσεις. Η παράμετρος αυτή κρίνεται ad hoc σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, το υπερβάλλον δε ποσό θεωρείται δωρεά και μπορεί να προσβληθεί (ενδεικτικά: αποφάσεις 23/2015 και 2180/2014 Αρείου Πάγου). Έτσι, η γονική παροχή εξαιρείται από την ανατροπή, ακόμη και αν θίγεται η νόμιμη μοίρα ενός μεριδούχου, αφού, κατά το άρθρο 1835 του Αστικού Κώδικα, σε μέμψη υπόκεινται μόνο οι δωρεές (ενδεικτικά: αποφάσεις 307/2019, 491/2009, 518/2006 Αρείου Πάγου και 164/2020 Εφετείου Δωδεκανήσου). Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί, επίσης, ότι η γονική παροχή υπολογίζεται σε όλη της την έκταση λογιστικά στην κληρονομία για τον προσδιορισμό της νόμιμης μοίρας, ως αποτελούσα χωρίς αντάλλαγμα παραχώρηση του κληρονομούμενου όσο ζούσε προς μεριδούχο (ενδεικτικά: αποφάσεις 135/2017 και 2014/2014 Αρείου Πάγου). Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί ότι μεγάλο μέρος της θεωρίας έχει υποστηρίξει την άποψη ότι η μέμψη άστοργης δωρεάς πρέπει να καταλαμβάνει και τις γονικές παροχές.

Συνοψίζοντας, κατά τη γνώμη της γράφουσας, η προεκτεθείσα νομολογία του Αρείου Πάγου η οποία εξαιρεί από τη μέμψη άστοργης δωρεάς τη γονική παροχή είναι ορθή, διότι είναι συνεπής τόσο γραμματικά με τη διάταξη του άρθρου 1835 του Αστικού Κώδικα όσο και τελολογικά σε σχέση με την προνομιακή μεταχείριση η οποία επιφυλάσσεται στη γονική παροχή με τον αποκλεισμό των διατάξεων για τη δωρεά και πλέον με την ευνοϊκή φορολογική αντιμετώπισή της. Ωστόσο, το αν μια περιουσιακή επίδοση συνιστά γονική παροχή ή δωρεά θα κριθεί από το δικαστήριο, το οποίο θα αξιολογήσει και θα σταθμίσει τις ειδικές περιστάσεις της κάθε ξεχωριστής περίπτωσης και θα κρίνει ποια είναι η αληθινή νομική φύση της υπό κρίση περιουσιακής επίδοσης. Ενυπάρχει, λοιπόν, πάντα ο κίνδυνος μια γονική παροχή να θεωρηθεί κατά ένα μέρος της ή εν όλω ως δωρεά και να είναι δυνατή η προσβολή της ως άστοργης όταν θίγει τη νόμιμη μοίρα ενός μεριδούχου. Αναγνωρίζεται, δηλαδή, η εξουσία στο δικαστήριο να επέμβει διορθωτικά και να απαλείψει τυχόν καταστρατηγήσεις του κληρονομούμενου.

Κληρονομητή και μεταθανάτια πληρεξουσιότητα: Ζητήματα καταστρατήγησης δικαίου.

Της Ευαγγελίας Παπαδοπούλου

Η πληρεξουσιότητα ρυθμίζεται στα άρθρα 211 και επόμενα του Αστικού Κώδικα και, ως δικαιοπραξία με περιεχόμενο την εξουσία αντιπροσώπησης ενός προσώπου, αποτελεί έκφραση της θεμελιώδους αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας, η οποία διευκολύνει τον αντιπροσωπευόμενο στην κατάρτιση δικαιοπραξιών, απαλλάσσοντάς τον από την αυτοπρόσωπη εξωτερική εκδήλωση βουλήσεως. Είναι αντιληπτό, συνεπώς, ότι η εν λόγω δικαιοπραξία διακρίνεται για τον έντονο προσωπικό της χαρακτήρα και, δη, για τη σχέση εμπιστοσύνης η οποία ενυπάρχει μεταξύ αντιπροσωπευόμενου και αντιπροσώπου. Για αυτόν το λόγο, άλλωστε, ειδικά σε περίπτωση θανάτου είτε του δότη είτε του λήπτη της πληρεξουσιότητας, προβλέπεται ως κανόνας η παύση της πληρεξουσιότητας και μόνο ως εξαίρεση η συνέχισή της (άρθρα 222-223 Α.Κ.). Ήδη, λοιπόν, εκ προοιμίου καθίσταται εναργής η ανάγκη οριοθέτησης των εννοιών της «κληρονομητής» και της «μεταθανάτιας» πληρεξουσιότητας, καθώς το εριζόμενο θέμα, εν προκειμένω, είναι ποια ζητήματα εγκυρότητας -ιδίως σε σχέση με το Κληρονομικό Δίκαιο- προκαλεί η χορήγηση εξουσιών αντιπροσώπησης σε τρίτον, όσο ο πληρεξουσιοδότης είναι ακόμη εν ζωή, για έννομες καταστάσεις μετά την επέλευση του θανάτου του.

Η διάκριση των υπό εξέταση δικαιοπραξιών είναι κρίσιμης σημασίας όχι φυσικά εξαιτίας τυπολατρίας, αλλά αφενός λόγω του χρόνου επέλευσης των εννόμων συνεπειών της καθεμίας, αφετέρου ένεκα των συνθηκών κατάρτισής τους. Ως εκ τούτου, διευκρινίζεται ότι:

i) η «κληρονομητή πληρεξουσιότητα» καταρτίζεται εν ζωή του πληρεξουσιοδότη και συνεχίζεται και μετά το θάνατο αυτού^[1], ενώ

ii) η «μεταθανάτια πληρεξουσιότητα» (άλλως: «πληρεξουσιότητα με μεταθανάτια ενέργεια») καταρτίζεται εν ζωή του πληρεξουσιοδότη, παράγει, όμως, τα έννομα αποτελέσματά της μετά την επέλευση του θανάτου του αντιπροσωπευόμενου^[2].

Στη διάκριση αυτή της ορολογίας είναι σχεδόν ομόφωνη η θεωρία^[3].

Ως προς την «κληρονομητή» πληρεξουσιότητα, για την εξακολούθηση της ισχύος της και post mortem, θα πρέπει η συνέχισή είτε να προβλέπεται ex lege, σε ειδικότερο, δηλαδή, κανόνα -όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση της εντολής κατά το άρθρο 727 του Αστικού Κώδικα- είτε να έχει συμφωνηθεί ρητώς -κατά το άρθρο 361 του Αστικού Κώδικα- είτε να προκύπτει από τις περιστάσεις -κυρίως για λόγους προστασίας του ζώντος προσώπου χωρίς να επηρεαστεί η διαμορφωθείσα έννομη κατάσταση από το τυχαίο γεγονός του θανάτου-.

Ως προς τη «μεταθανάτια πληρεξουσιότητα», αυτή δε συνεχίζει να ισχύει, αλλά, αντιθέτως, ισχύει για πρώτη φορά μετά το θάνατο του αντιπροσωπευόμενου, ο δε αντιπρόσωπος δεν έχει εξουσία ή προσδοκία δικαιώματος εκ της δικαιοπραξίας αυτής προ του θανάτου. Οι λόγοι χάριν των οποίων ενδέχεται να καταρτισθεί μία δικαιοπραξία με μεταθανάτια ενέργεια -μονομερώς ή με σύμβαση βάσει των άρθρων 216 και 361 του Αστικού Κώδικα- είναι είτε νομιμοποιητικοί και διαχειριστικοί -προκειμένου ο αντιπροσωπευόμενος να σιγουρευτεί ότι θα διεκπεραιωθούν ορισμένες υποθέσεις στο άμεσο μέλλον- είτε πιο «ουσιαστικοί» -με την έννοια ότι ο πληρεξουσιοδότης αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του πληρεξουσίου, με αυτοσύμβαση κατά το άρθρο 235 του Αστικού Κώδικα, ή τρίτων, μέσω επιδόσεων συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων σε αυτούς^[4].

Είναι σαφές ότι η ρύθμιση εννόμων σχέσεων μετά το θάνατο του αντιπροσωπευόμενου από τον ίδιο γεννά έντονους προβληματισμούς εξ επόψεως καταστρατήγησης δικαίου, δηλαδή, προσβολής κανόνων εκ πλαγίου, μέσω άλλων «πονηρών» οδών, καθώς πλέον τα υποκείμενα των εν λόγω εννόμων σχέσεων είναι αφενός ο αντιπρόσωπος, το πρόσωπο εμπιστοσύνης, δηλαδή, του θανόντος, αφετέρου οι κληρονόμοι του τελευταίου, τους οποίους ο πληρεξούσιος αντιπροσωπεύει. Ζητήματα τέτοιας έμμεσης παραβίασης, τα οποία έχουν ανακύψει, τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία, και θα εξετασθούν κατωτέρω, ενδεικτικά, είναι: i) η ανάγκη

της δυνατότητας ανάκλησης της πληρεξουσιότητας από τους κληρονόμους, ii) η έκταση των περιουσιακών στοιχείων προς την προβλεπόμενη στην πληρεξουσιότητα εκποίηση, iii) η εκποίηση περιουσιακού στοιχείου, η τύχη του οποίου είχε ήδη οριστεί σε συντεταγμένη διαθήκη.

i) Όσον αφορά στην πιθανότητα κατάρτισης ανέκκλητης πληρεξουσιότητας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι το ανέκκλητο κατ' αρχήν απαγορεύεται (άρθρο 218 παρ. 1 εδ. β' Α.Κ.), εφόσον η αντιπροσώπηση εξυπηρετεί αποκλειστικά το συμφέρον του αντιπροσωπευόμενου. Αυτό ex contrario συνεπάγεται ότι, εφόσον η πληρεξουσιότητα εξυπηρετεί (και) το συμφέρον του αντιπροσώπου ή τρίτου, μπορεί να συμφωνηθεί ως ανέκκλητη (λ.χ. σύμβαση εργολαβίας με το σύστημα της αντιπαροχής και ως εκ τούτου αυτοσύμβαση). Στην περίπτωση, όμως, ειδικά των ως άνω πληρεξουσιότητων, ακόμα και αν: α) η κληρονομητή είχε συμφωνηθεί ως τέτοια όσο ήταν ζων ο κληρονομούμενος και β) η μεταθανάτια έχει οριστεί ως τέτοια, ο όρος του ανεκκλήτου προσκρούει στο άρθρο 368 παρ. 1 εδ. β' του Αστικού Κώδικα^[5] και, επομένως, καθίσταται άκυρη, αφού η δέσμευση των κληρονόμων κρίνεται ως υπέρμετρη (ενδεικτικά: αποφάσεις 1401/2019 Αρείου Πάγου και 5508/1977 Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών). Σε περίπτωση, δε, κατά την οποία συμπεριλαμβάνεται στη δικαιοπραξία η ρήτρα του ανεκκλήτου, η πληρεξουσιότητα παράγει κανονικά τα αποτελέσματά της ως μετακλητή πλην του ως άνω όρου βάσει του άρθρου 181 του Αστικού Κώδικα^[6].

ii) Όσον αφορά στην έκταση των περιουσιακών στοιχείων για τα οποία παρέχεται από τον αντιπροσωπευόμενο η εξουσία εκποίησής τους post mortem, ως επί το πλείστον, τόσο η θεωρία όσο και η νομολογία δέχονται ότι λόγω ακριβώς της γραμματικής ερμηνείας του άρθρου 368 παρ. 1 εδ. α' του Αστικού Κώδικα, σύμφωνα με την οποία «Σύμβαση για την κληρονομία προσώπου που ζει είτε με το ίδιο είτε με τρίτο πρόσωπο, είτε για ολόκληρη είτε για ποσοστό της, είναι άκυρη.», η εν λόγω πληρεξουσιότητα -με όποια από τις δύο μορφές οι οποίες αναλύθηκαν ανωτέρω και αν παρασχεθεί- θα πρέπει να αφορά σε διάθεση συγκεκριμένου και ειδικού περιουσιακού αντικειμένου, εκτός αν φυσικά αυτό αποτελεί το σύνολο της κληρονομούμενης περιουσίας, επομένως, μία τέτοια πληρεξουσιότητα καθίσταται άκυρη (απόφαση 1401/2019 Αρείου Πάγου).

iii) Όσον αφορά, τέλος, στη χορήγηση πληρεξουσιότητας για μεταβίβαση post mortem ειδικού αντικειμένου της περιουσίας μεν, το οποίο, όμως, ο διαθέτης το είχε ήδη καταλείψει με διαθήκη σε άλλο πρόσωπο, η απόφαση 18/1990 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου δέχθηκε τη μειοψηφούσα άποψη δύο δικαστών, η οποία αποτυπώθηκε στην απόφαση 564/1989 του Αρείου Πάγου· σύμφωνα με αυτή, η ως άνω εξουσία ενέχει ανάκληση διαθήκης και, συνεπώς, καταστρατήγηση των άρθρων 1768 και 1718 του Αστικού Κώδικα, τα οποία συνιστούν αναγκαστικό δίκαιο, γεγονός το οποίο οδηγεί σε ακυρότητα της ως άνω πληρεξουσιότητας. Εάν, ωστόσο, είχε πρώτα καταρτισθεί η πληρεξουσιότητα και, εν συνεχεία, η διαθήκη, η πρώτη θα ήταν έγκυρη και δε θα λειτουργούσε ως «ύπουλος» τρόπος ανάκλησης της δεύτερης.

Κοντολογίς, η πρόβλεψη αναγκαστικών κανόνων, ιδίως στο Κληρονομικό Δίκαιο, αποσκοπούν στην προστασία της γνήσιας βούλησης του θανόντος και της ελευθερίας του διατιθέναι εν γένει, ούτως ώστε η τύχη της κληρονομούμενης περιουσίας να μην εξαρτάται από οικονομικά, κυρίως, συμφέροντα. Διατηρώ, ωστόσο, μία επιφυλακτικότητα ως προς το εάν πράγματι προστατεύεται η βούληση του διαθέτη, όταν αυτός επιδιώκει να καθορίσει (και) post mortem την περιουσία την οποία δημιούργησε κατά τη διάρκεια της ζωής του και η επιδίωξη αυτή τελικά μπορεί όχι μόνο να αλλοιώνεται αλλά και να ματαιώνεται λόγω της προσκόλλησης στην εφαρμογή του αναγκαστικού δικαίου. Πρόκειται για ένα ζήτημα με πλείστους προβληματισμούς προς ανάπτυξη...

[1] Βλ. Σταθόπουλο Μιχ., Μελέτες III, Αστικό Δίκαιο: Εμπράγματο, Οικογενειακό, Κληρονομικό (2015), §29, αρ. 3.

[2] Βλ. Σταθόπουλο Μιχ., ό.π..

[3] Βλ. Σταθόπουλο Μιχ., ό.π., Δωρή Φιλ. - Νεζερίτη Ευ. σε: Γεωργιάδη Απ. - Σταθόπουλο Μιχ., Αστικός Κώδικας: Γενικές Αρχές (2016), Τόμος Ι^β, Άρθρο 223 αρ. 15 και 16, Παντελίδου Καλ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου (2016), §14, αρ. 121, Παντελίδου Καλ., Η αμετάκλητη πληρεξουσιότητα (2018), §19, αρ. 2, Παπαστερίου Δημ. - Κλαβανίδου Δεσπ., Δίκαιο της Δικαιοπραξίας (2021), §67, αρ. 14-16, Σπυριδάκη Ιω., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου (2022), σελ. 1120· πρβλ. Γεωργιάδη Απ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου (2012), §47, αρ. 23 και 24, όπου αποδίδεται διαφορετικό περιεχόμενο στον όρο «πληρεξουσιότητα με μεταθανάτια ενέργεια». Πιο συγκεκριμένα: «Πρόκειται για την πληρεξουσιότητα που παρέχεται με τη ρητή πρόβλεψη να συνεχισθεί και μετά τον θάνατο του αντιπροσωπευόμενου για τη ρύθμιση της τύχης ορισμένων περιουσιακών του στοιχείων. [...] Από την «πληρεξουσιότητα με μεταθανάτια ενέργεια» πρέπει να διακρίνεται η πληρεξουσιότητα, η οποία παρέχεται με σκοπό να ισχύσει το πρώτον μετά τον θάνατο του πληρεξουσιοδότη.»

[4] Βλ. Πουρνάρα Ευ. σε: Γεωργιάδη Απ., Σύντομη Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα (2010), Τόμος Ι, Άρθρο 223, αρ.15.

[5] Βλ. Ζερβογιάννη Ελ. σε: Γεωργιάδη Απ., Σύντομη Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα (2010), Τόμος Ι, Άρθρο 368, αρ.14.

[6] Βλ. αντίθετα Παντελίδου Καλ., Η αμετάκλητη πληρεξουσιότητα (2018), ενδεικτικά: §19 αρ. 6 επ. και αρ. 8 επ., όπου υποστηρίζεται ότι υπάρχει πλήρης δέσμευση των κληρονόμων.

Η σημασία των Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας.

Της Βάσως Χαλαζιά

Ένα από τα βασικά δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στο σύγχρονο κράτος Δικαίου είναι το δικαίωμα στην παροχή Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας, υπηρεσιών, δηλαδή, οι οποίες μεριμνούν για την ίση και όμοια προς όλους παροχή προϊόντων ζωτικής σημασίας, όπως είναι η ενέργεια, η ύδρευση και οι επικοινωνίες. Στον ενεργειακό τομέα, οι Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας σχετίζονται με την ανάγκη πρόσβασης, μέσω ρυθμιστικών μέτρων τα οποία απευθύνονται σε προμηθευτές, όλων των καταναλωτών στο αγαθό της ενέργειας. Δεδομένου ότι η ενέργεια θεωρείται μείζον αγαθό για την κάλυψη βιοτικών αναγκών του ανθρώπου, είναι αναγκαίο να διασφαλίζεται ότι όλοι οι καταναλωτές ανεξαιρέτως θα έχουν πλήρη, αποτελεσματική και αδιάλειπτη πρόσβαση σε αυτή.

Το δικαίωμα στις Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας διαμορφώθηκε για πρώτη φορά μέσα από το υπ' αριθμό 158/1992 Πρακτικό Επεξεργασίας του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με την αποκρατικοποίηση Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών, στο οποίο το Ανώτατο Δικαστήριο απεφάνθη ότι οι επιχειρήσεις οι οποίες παρέχουν αγαθά ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο, μεταξύ των οποίων και η ενέργεια, εξυπηρετούν δημόσιο σκοπό, καθώς διασφαλίζουν τους ομαλούς όρους για την κατά τα σύγχρονα κριτήρια αξιοπρεπή διαβίωση του ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και της δραστηριότητάς του, τις οποίες εγγυώνται, αντίστοιχα, τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος. Εξ αυτού του λόγου, στις επιχειρήσεις αυτές ισχύει η αρχή της συνεχούς λειτουργίας, την οποία ουδείς επιτρέπεται να διαταράξει και η οποία τελεί υπό την εγγύηση του κράτους. Περαιτέρω, σε συνταγματικό επίπεδο, η έννοια της κοινής ωφέλειας απαντάται και στο άρθρο 23 παρ. 2 εδ. γ' του Συντάγματος, το οποίο επιβάλλει περιορισμούς στο δικαίωμα της απεργίας του προσωπικού των κάθε μορφής επιχειρήσεων δημόσιου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, των οποίων η λειτουργία έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου.

Το ερώτημα, ωστόσο, το οποίο τίθεται σχετικά με τον κλάδο της ενέργειας είναι το κατά πόσο η παροχή των Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας είναι συμβατή με τους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού, καθότι ο τομέας της ενέργειας, όπως και κάθε οικονομικός τομέας, διέπεται από τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών. Αν και ο χώρος της ενέργειας δεν εξαιρείται από την υποχρέωση συμμόρφωσης με τους ενωσιακούς κανόνες, είναι προφανές ότι η αλλαγή του επιχειρηματικού μοντέλου του κράτους ως μονοπωλιακής πλήρως καθετοποιημένης επιχείρησης και η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας κατέστησαν αναγκαίες τις προβλέψεις κοινωνικής πρόνοιας υπέρ των πιο ευάλωτων, κυρίως, καταναλωτών· προβλέψεις οι οποίες αποκλίνουν από τους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού, όμως, τελικά, συμβιβάζονται με αυτούς, διότι εξυπηρετούν στόχους υπέρτερου γενικού συμφέροντος.

Συναφώς, θεσπίστηκε η Οδηγία 2009/72 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας. Πρόκειται για την τρίτη ευρωπαϊκή δέσμη μέτρων η οποία είχε στόχο, μεταξύ άλλων, και τη διασφάλιση της προστασίας των καταναλωτών. Έτσι, στο άρθρο 3 της Οδηγίας οριζόταν ότι τα κράτη-μέλη μπορούν να επιβάλλουν στις επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στο χώρο της ηλεκτρικής ενέργειας, χάριν του γενικού οικονομικού συμφέροντος, υποχρεώσεις παροχής Υπηρεσιών Κοινής ωφέλειας οι οποίες μπορούν να αφορούν

στην ενεργειακή ασφάλεια αλλά και στην προστασία του περιβάλλοντος και του κλίματος. Περαιτέρω, με το άρθρο 9 της Οδηγίας 2019/944 επιβάλλονται στις επιχειρήσεις υποχρεώσεις παροχής Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας, σε μια προσπάθεια να καλυφθούν ιδιαίτερες περιπτώσεις με πιο ευνοϊκούς όρους από εκείνους οι οποίοι θα υπήρχαν αν αφηνόταν ολοκληρωτικά η ρύθμιση του θέματος στην αγορά με βάση τους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού. Σε εθνικό επίπεδο, οι σχετικές υποχρεώσεις για την παροχή Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας ενσωματώνονται στο Νόμο 4001/2011 με τίτλο: «Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς Υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις», ο οποίος ψηφίστηκε για την προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2009/72.

Ειδικότερα, στο άρθρο 57 του Νόμου 4001/2011 εισάγεται η έννοια του «Προμηθευτή Τελευταίου Καταφυγίου», ο οποίος υποχρεούται να προμηθεύει πελάτες οι οποίοι δεν εκπροσωπούνται από προμηθευτή λόγω υπαιτιότητας του μέχρι πρότινος προμηθευτή και όχι των πελατών, ενώ στο άρθρο 58 του Νόμου εισάγεται η έννοια του «Προμηθευτή Καθολικής Υπηρεσίας», ο οποίος υποχρεούται να προμηθεύει οικιακούς πελάτες και μικρές επιχειρήσεις (με ισχύ παροχής μέχρι και 25 kVA), που είτε έχουν αδρανήσει σχετικά με το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής προμηθευτή είτε αδυνατούν να βρουν προμηθευτή στην απελευθερωμένη αγορά με τους υφιστάμενους εμπορικούς όρους. Η επιλογή Προμηθευτή Τελευταίου Καταφυγίου και Προμηθευτή Καθολικής Υπηρεσίας γίνεται κατόπιν πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, με απόφαση της οποίας καθορίζονται η διαδικασία, οι όροι, τα κριτήρια και κάθε σχετική λεπτομέρεια. Επιπρόσθετα, στο άρθρο 55 του Νόμου ορίζεται ότι, εκτός των υπηρεσιών που αναφέρονται στις διατάξεις των άρθρων 57 και 58 του Νόμου, με Προεδρικό Διάταγμα το οποίο εκδίδεται, σύμφωνα με τη διαδικασία του παρόντος άρθρου, μετά από πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, και το οποίο κοινοποιείται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δύναται να ορίζονται κι άλλες Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας με σκοπό την προστασία των ευάλωτων πελατών, την ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένης και της ασφάλειας του εφοδιασμού, την τακτική παροχή, την ποιότητα και τις τιμές παροχής, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της ενεργειακής αποδοτικότητας, της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και της προστασίας κλίματος. Τέλος, η Ανώνυμη Εταιρία «Διαχειριστής του Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας», η οποία συστάθηκε με την απόσχιση του Κλάδου Διανομής της Ανώνυμης Εταιρίας «Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού», σύμφωνα με το Νόμο 4001/2011 και σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2009/72, είναι ο διαχειριστής των Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας, τηρώντας τον ειδικό λογαριασμό για τις Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 55 του Νόμου 4001/2011.

Εν τέλει, κρίνεται ορθή και επιβεβλημένη η ανάγκη υιοθέτησης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο πολιτικών οι οποίες αποσκοπούν στην προστασία των ευάλωτων καταναλωτών και στην αντιμετώπιση της ενεργειακής πενίας. Η οικονομική και ενεργειακή κρίση των τελευταίων ετών, εξάλλου, ανέδειξε έτι περαιτέρω την ανάγκη να εξασφαλιστεί η καθολική, ισότιμη και συνεχής πρόσβαση όλων των πολιτών στο αγαθό της ενέργειας και, κατ' επέκταση, η αξιοπρεπή διαβίωσή τους, χωρίς να αποκλείονται από βασικά αγαθά μείζονος σημασίας.

Ρήτρες αναπροσαρμογής του τιμήματος σε συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, ιδίως υπό τη σκοπιά του Δικαίου Προστασίας του Καταναλωτή.*

Του Γεώργιου Μ. Καλογεράκη**

Η οριακή κατάσταση της ενεργειακής κρίσης, την οποία βιώνει η ελληνική –και όχι μόνο– αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, και η προσπάθεια των προμηθευτών να μετακυλήσουν το κόστος της τιμής της χονδρεμπορικής αγοράς του Χρηματιστηρίου Ενέργειας αποκάλυψε στο πρόσωπο των πελατών τις δομικές παθογένειες και την εν γένει ανωριμότητα της ελληνικής απελευθερωμένης αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Ειδικότερα, οι προμηθευτές έσπευσαν κατά το β' εξάμηνο του προηγούμενου έτους να μετακυλήσουν το κόστος της τιμής της χονδρεμπορικής αγοράς (δηλαδή της τιμής στην οποία προμηθεύονται ηλεκτρική ενέργεια στο Χρηματιστήριο Ενέργειας για λογαριασμό των πελατών τους) στους πελάτες, μέσω ρητρών αναπροσαρμογής του τιμήματος. Οι ρήτρες αναπροσαρμογής συνδέουν το τίμημα το οποίο καλείται να καταβάλει ο πελάτης για τις χρεώσεις ενέργειας με την Τιμή Εκκαθάρισης Αγοράς (Market Clearing Price) της Προμηθευτικής Αγοράς (Day Ahead Market), μέσω αλγοριθμικών τύπων, με χρήση μεταβλητών (αγνώστων), όπως η μέση μηνιαία Τιμή Εκκαθάρισης Αγοράς, και της αξιοποίησης κατώτατων και ανώτατων ορίων τιμών. Στην πραγματικότητα, ουδείς μπορεί να αμφισβητήσει, κατ' αρχήν, το δικαίωμα του προμηθευτή σε διαρκείς συμβάσεις αορίστου διάρκειας να αναπροσαρμόζει, μέσω προδιατυπωμένων ρητρών, εύλογα και εντός προκαθορισμένων ορίων την αντιπαροχή του αντισυμβαλλομένου του, στο πλαίσιο αποκατάστασης της τρωθείσας συμβατικής ισορροπίας. Όμως, το δικαίωμα αυτό πρέπει να ασκείται εντός του πλαισίου νομιμότητας και διαφάνειας το οποίο θέτει η οικεία νομοθεσία και δη η καταναλωτική (Ν. 2251/1994).

Οι ρήτρες αναπροσαρμογής οι οποίες εμφανίστηκαν στην ελληνική αγορά είχαν συνήθως την κάτωθι μορφή:

«Η Μοναδιαία Χρέωση Αναπροσαρμογής σε €/kWh για το μήνα t υπολογίζεται βάσει των παρακάτω μεταβλητών:

i) $Y = \alpha * x + \beta$, όπου:

•x: Αριθμητικός μέσος όρος της Τιμής Εκκαθάρισης Αγοράς της Προμηθευτικής Αγοράς του μήνα t, όπως δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα του Ελληνικού Χρηματιστηρίου Ενέργειας,

•α: Συντελεστής προσαύξησης, ίσος με 1,10 €/kWh,

•β: Συντελεστής προσαύξησης, ίσος με 0,0105 €/kWh,

ii) L_u : Άνω όριο αναφοράς, ίσο με 0,050 €/kWh,

iii) L_d : Κάτω όριο αναφοράς, ίσο με 0,040 €/kWh,

και ισούται με:

i) Χρέωση ίση με $Y - L_u$, όταν το Y είναι μεγαλύτερο από το άνω όριο L_u ,

ii) Πίστωση ίση με $Y - L_d$, όταν το Y είναι μικρότερο από το κάτω όριο L_d ,

iii) Μηδενική χρέωση, όταν το Y βρίσκεται εντός των ορίων L_d και L_u .

Με τις ως άνω ρήτρες, οι προμηθευτές μονομερώς κατέστησαν κυμαινόμενο, εξαρτώμενο από την Τιμή Εκκαθάρισης Αγοράς, το τίμημα το οποίο κατέβαλλαν οι πελάτες τους ανά καταναλωτική kWh. Πράγματι, η εφαρμογή της ρήτρας κατά τους πρώτους κιόλας μήνες οδήγησε σε φαινόμενα υπερ-τριπλασιασμού των λογαριασμών χρέωσης. Σημειωτέον ότι στις αρχικές συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας απουσίαζαν τέτοιας μεθοδολογίας ρήτρες αναπροσαρμογής, με αποτέλεσμα η ένταξή τους να λάβει χώρα σε ύστερο χρόνο, μονομερώς από τον προμηθευτή, μέσω μνείας σε ειδικό πεδίο στο τέλος του λογαριασμού χρέωσης εκείνης της περιόδου κατανάλωσης όπου εμφανίστηκαν οι πρώτες αυξήσεις στην τιμή. Αντιθέτως, στις αρχικές συμβάσεις προμήθειας, οι προμηθευτές είχαν, κατά πάγια πρακτική, ενσωματώσει Γενικό Όρο Συναλλαγών, με τον οποίο επεφύλασσαν για τον εαυτό τους το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης των όρων της αρχικής σύμβασης, οποτεδήποτε, χωρίς σπουδαίο λόγο και προκαθορισμένη μεθοδολογία («Ο Προμηθευτής διατηρεί το δικαίωμα αλλαγής των τιμολογίων και των Γενικών Όρων και Συμφωνιών.»).

Όπως γίνεται κατανοητό, τόσο η νέα ρήτρα αναπροσαρμογής όσο και η παλαιότερη ρήτρα μονομερούς τροποποίησης του περιεχομένου της σύμβασης πάσχουν τέτοιας έντασης αοριστίας, ώστε να καθίστανται αδιαφανείς. Η νομική βάση με την οποία μπορεί κάποιος να προσφύγει στη Δικαιοσύνη, ζητώντας την αναγνώριση της ακυρότητας των επίμαχων ρητρών, είναι ο Νόμος 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή και, συγκεκριμένα, το άρθρο 2 αυτού, το οποίο αναφέρεται στους καταχρηστικούς Γενικούς Όρους Συναλλαγών (τα γνωστά «ψιλά» γράμματα των

συμβάσεων). Προϋπόθεση, φυσικά, είναι ο ενάγων να εντάσσεται στην έννοια του καταναλωτή, όπως ισχύει τροποποιημένη στο άρθρο 1α του Νόμου 2251/1994 και εφαρμόζεται μέσω της διαχρονικού δικαίου διάταξης του άρθρου 111 του Νόμου 4512/2018, κάτι το οποίο αδιαμφισβήτητα θα συμβαίνει για τις οικιακές παροχές ηλεκτρικής ενέργειας.

Κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του Νόμου 2251/1994, η ενσωμάτωση ενός νέου όρου απαιτεί τη ρητή συμφωνία των μερών και την έγκαιρη υπόδειξη του νέου όρου από τον προμηθευτή, προκειμένου ο καταναλωτής να είναι σε θέση να λάβει γνώση του περιεχομένου του. Τόσο η ίδια η μονομερής, άνευ συμφωνίας, προσπάθεια ένταξης νέων όρων στη σύμβαση όσο και η εσκεμμένα ελλιπής ενημέρωση των πελατών, η οποία έγινε με συγκαλυμμένο τρόπο, δεν πληρούν τις απαιτήσεις του εξεταζόμενου άρθρου.

Το άρθρο 2 παρ. 7 στχ. ε' του Νόμου 2251/1994 κηρύσσει, σε κάθε περίπτωση, καταχρηστικό και, άρα, άκυρο κάθε προδιατυπωμένο Γενικό Όρο Συναλλαγών ο οποίος «επιφυλάσσει στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο, ειδικό και σπουδαίο λόγο, ο οποίος να αναφέρεται στη σύμβαση». Κατά συνέπεια, Γενικοί Όροι Συναλλαγών οι οποίοι χωρίς συγκεκριμένες προϋποθέσεις δίδουν στον προμηθευτή το δικαίωμα να μεταβάλλει το περιεχόμενο της σύμβασης κατά το δοκούν είναι άκυροι. Η ακυρότητα αυτών επηρεάζει σε επόμενο στάδιο και το κύρος της ενσωματούμενης ρήτρας αναπροσαρμογής.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, ακόμη και αυτή η ίδια η νέα ρήτρα αναπροσαρμογής είναι καταχρηστική ως αδιαφανής, αφού «(...) δεν επιτρέπει τον προσδιορισμό του [τιμήματος] με κριτήρια ειδικά καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα για τον καταναλωτή» (άρθρο 2 παρ. 7 στχ. ια' Ν. 2251/1994). Η αρχή της διαφάνειας δεν εξαντλείται στη στυγνή γραμματική διατύπωση του Γενικού Όρου Συναλλαγών, αλλά υπεισέρχεται ενδότερα και επηρεάζει την ίδια τη θέση του καταναλωτή στη σύμβαση. Εν προκειμένω, μέσω των ανωτέρω Γενικών Όρων Συναλλαγών, ο καταναλωτής δεν είναι σε θέση να κατανοήσει την έκταση της συμβατικής δεσμεύσεώς του και να προβλέψει βάσει μίας προσιτής μεθόδου το εύρος των υποχρεώσεων τις οποίες αναλαμβάνει. Ο μαθηματικός αυτός τύπος, στον οποίο ακόμη και οι μεταβλητές παραμένουν απρόσιτα και ακατάληπτα ζητούμενα για τον καταναλωτή, πολύ δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εξικνείται σε έναν απλό υπολογισμό, εύκολο στην υλοποίησή του από ένα μέσο καταναλωτή.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ήδη οι πρώτες αποφάσεις σε επίπεδο προσωρινών διαταγών έχουν δικαιώσει όσους καταναλωτές έχουν προσφύγει. Παράλληλα, ενώσεις καταναλωτών έχουν ασκήσει συλλογικές αγωγές για την αναγνώριση της καταχρηστικότητας της ρήτρας, η συζήτηση των οποίων αναβλήθηκε για την 6η Ιουλίου 2022. Μένουν λίγους μήνες ακόμη, εωστού δημοσιευθούν οι πρώτες αποφάσεις της ελληνικής Δικαιοσύνης σε επίπεδο ατομικών αγωγών και ασφαλιστικών μέτρων, με το κλίμα να παραμένει αβέβαιο για χιλιάδες καταναλωτές.

* Το άρθρο παρατίθεται ακριβώς όπως εστάλη.

** Ο κ. Γεώργιος Μ. Καλογεράκης είναι Υποψήφιος Διδάκτωρ της Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α., κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδικεύσεως Αστικού Δικαίου Ε.Κ.Π.Α. και Ενέργειας ΠΑ.ΠΕΙ. και Δικηγόρος.

Ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, πρώην Πρωθυπουργός και πρώην Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας, κ. Παναγιώτης Πικραμμένος, σε μια σπάνια συνέντευξη στο Νομικό Παλμό.

Του Νίκου Μάλαμα

1) Κύριε Πρόεδρε, η περιπέτεια της πανδημίας μας έφερε αντιμέτωπους, ως άτομα, ως κοινωνία και ως κράτος, με πολλές προκλήσεις. Πιστεύετε ότι «ουδέν κακόν αμιγές καλού»; Δηλαδή, λειτούργησε ο κορωνοϊός και ως καταλύτης για κάποιες μεταρρυθμίσεις, όπως ο ψηφιακός εκσυγχρονισμός, οι οποίες βάλτωναν επί σειρά ετών;

Κάθε κυβέρνηση οφείλει να έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται στις δύσκολες καταστάσεις ώστε να παράγει αποτελέσματα προς όφελος της κοινωνίας και των πολιτών. Η κυβέρνηση του Κυριάκου Μητσοτάκη, όταν βρέθηκε αντιμέτωπη με την παγκόσμια κρίση την οποία επέφερε η πανδημία του κορωνοϊού, στόχευσε στην ταχύτερη ανάπτυξη τομέων, όπως αυτός του ψηφιακού εκσυγχρονισμού και της πολιτικής προστασίας. Τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας έδωσαν λύσεις όχι μόνο για την αντιμετώπιση της πανδημίας, αλλά και για τη μελλοντική πορεία της χώρας.

2) Μια διαχρονική παθολογία του ελληνικού κράτους είναι και η καθυστέρηση στην απονομή της Δικαιοσύνης, παράγων αποτρεπτικός και για την προσέλκυση επενδύσεων στη χώρα μας. Τι μέτρα πρέπει να ληφθούν σχετικά και γιατί δεν έχουν αποδώσει οι εδώ και δεκαετίες πολυπληθείς νομοθετικές προσπάθειες των κυβερνήσεων;

Η καθυστέρηση στην απονομή της Δικαιοσύνης δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο ως αποτρεπτικός παράγων για την προσέλκυση επενδύσεων, αλλά και ως κίνδυνος δημιουργίας κοινωνικών ανισοτήτων. Το πρόβλημα της απονομής της Δικαιοσύνης είναι πολυπαραγοντικό και ενδεχομένως πολλές νομοθετικές προσπάθειες να έχουν αποτύχει, διότι δεν υπήρξε συνέπεια και συνέχεια. Ο χώρος δεν είναι επαρκής για να απαριθμήσω τα μέτρα τα οποία πρέπει να ληφθούν, επισημαίνω, όμως, ότι μεταξύ των πλέον σημαντικών είναι η αλλαγή της νοοτροπίας η οποία επικρατεί αλλά και η Αναθεώρηση ορισμένων διατάξεων του Συντάγματος.

3) Είναι σαφές ότι στην αποσυμφόρηση των δικαστηρίων θα συνέβαλλε και η ευρεία εφαρμογή των εναλλακτικών μορφών διευθέτησης διαφορών. Θεωρείτε ότι θα δημιουργηθεί στην Ελλάδα κάποτε αυτή η κουλτούρα;

Είμαι μεγάλος υποστηρικτής της προσπάθειας επίλυσης των διαφορών με εναλλακτικούς τρόπους και πιστεύω ότι δεν έχει ενημερωθεί αρκετά ο πολίτης για τη δυνατότητά του αυτή. Και ίσως αυτή θα έπρεπε να είναι μία άμεση προτεραιότητα της πολιτείας, η οποία να απευθύνεται πολύ περισσότερο στο ευρύ κοινό και όχι μόνο στους εφαρμοστές του Δικαίου.

4) Η τρέχουσα Βουλή ολοκλήρωσε την Αναθεώρηση του Συντάγματος, την οποία ξεκίνησε η προηγούμενη. Πέραν του άρθρου 86 του Συντάγματος για την ποινική ευθύνη των Υπουργών, άλλα άρθρα σχετικά με τα θέματα της Δικαιοσύνης δεν είχαν προκριθεί ως αναθεωρητέα. Εντοπίζετε κάποιο το οποίο θα μπορούσε να απασχολήσει μελλοντικά τον αναθεωρητικό νομοθέτη; Ποια είναι η

γνώμη σας, δεδομένης και της ιδιότητάς σας ως επιτίμου δικαστικού λειτουργού, για το θέμα της επιλογής της ηγεσίας των Ανωτάτων Δικαστηρίων από το Υπουργικό Συμβούλιο;

Η άποψή μου είναι ότι ο τρόπος επιλογής της ηγεσίας των Ανωτάτων Δικαστηρίων, ο οποίος προβλέπεται από το Σύνταγμα, είναι το καλύτερο σύστημα από όσα έχουν κατά καιρούς προταθεί, δεδομένου μάλιστα ότι είναι ένα σύστημα το οποίο έχει τη δυνατότητα να βελτιωθεί έτι περαιτέρω. Πολλές άλλες διατάξεις του Κεφαλαίου του Συντάγματος περί Δικαιοσύνης εμφανίζονται σήμερα ως παρωχημένες και πρέπει να επικαιροποιηθούν ώστε να ανταποκρίνονται στη σύγχρονη πραγματικότητα. Παράδειγμα τέτοιας διάταξης, η οποία πρέπει να επανεξεταστεί, είναι η απαγόρευση δημιουργίας Ειδικών Δικαστηρίων, η οποία είχε θεσπιστεί στο παρελθόν για λόγους οι οποίοι, θεωρώ ότι, έχουν πλέον εκλείψει.

5) Τον περασμένο Δεκέμβριο ψηφίστηκε από τη Βουλή ο Νόμος 4871/2021, ο οποίος επιφέρει αλλαγές στο πλαίσιο λειτουργίας της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών. Μπορείτε να αναφερθείτε συνοπτικά στις μεταρρυθμίσεις οι οποίες προωθούνται αλλά και στο θέμα της επιμόρφωσης των δικαστικών λειτουργών, το οποίο ήγειρε κάποιες ενστάσεις;

Η μεταρρύθμιση του νομικού πλαισίου λειτουργίας της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη μεταρρύθμιση στον τομέα της Δικαιοσύνης. Η επιτυχία οποιασδήποτε μεταρρύθμισης στη Δικαιοσύνη εξαρτάται, πρώτα από όλα, από τους ίδιους τους δικαστές: τη νομική τους παιδεία και εκπαίδευση, τη νοοτροπία τους και την αντίληψη του δικαιοδοτικού τους ρόλου. Προϋπόθεση για όλα αυτά αποτελεί η σωστή επιλογή και η εκπαίδευση, εισαγωγική και δια βίου, των δικαστών. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο νέος Νόμος επιφέρει σημαντικές αλλαγές στα κριτήρια επιλογής, αλλά και στο πρόγραμμα σπουδών της Σχολής, με την εισαγωγή νέων αντικειμένων και μεγαλύτερη έμφαση στο πρακτικό σκέλος της εκπαίδευσης, εισάγει δε και νέο σύστημα αξιολόγησης των σπουδαστών. Πολύ σημαντική είναι, επίσης, η καθιέρωση υποχρεωτικής δια βίου εκπαίδευσης για τους δικαστές, ώστε να επικαιροποιούν και να εμπλουτίζουν διαρκώς τις γνώσεις τους.

6) Πρόσφατα δημοσιεύθηκε ο Νόμος 4912/2022 σχετικά με τη δημιουργία της Ενιαίας Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων. Μπορείτε να σταχυολογήσετε τα βασικά σημεία και το σκοπό της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας;

Η ύπαρξη μίας ενιαίας Αρχής για όλα τα ζητήματα των δημοσίων συμβάσεων αποτελεί αυτονόητη επιλογή, η οποία είχε ανατραπεί με τη θέσπιση μίας δεύτερης Αρχής από την προηγούμενη κυβέρνηση. Η ενοποίηση των δύο Αρχών αναμένεται να αποκαταστήσει τις δυσλειτουργίες οι οποίες παρατηρούνται σήμερα στην εξέταση των προδικαστικών προσφυγών, αλλά και να συμβάλει στον αποτελεσματικότερο έλεγχο της ορθής εφαρμογής του εθνικού και ενωσιακού Δικαίου. Το χρονικό σημείο είναι ιδιαίτερα κρίσιμο, καθώς η χώρα αντιμετωπίζει την πρόκληση του Ταμείου Ανάκαμψης και της πληθώρας δημοσίων συμβάσεων, οι οποίες θα πρέπει να συναφθούν στο πλαίσιο των δράσεών του, υπό συνθήκες πλήρους διαφάνειας και νομιμότητας. Χρειάζεται, λοιπόν, ένα ενιαίο και αποτελεσματικό σχήμα, το οποίο θα αντεπεξέλθει στον αυξημένο φόρτο αλλά και στις αυξημένες απαιτήσεις νομιμότητας των διαδικασιών οι οποίες συνδέονται με το Ταμείο Ανάκαμψης.

7) Κύριε Πρόεδρε, θα ήταν παράλειψη να μη σας ζητήσω ένα σύντομο σχόλιο και για τον πόλεμο στην Ουκρανία. Πού πιστεύετε ότι οδηγούνται τα πράγματα τόσο στο πολεμικό πεδίο όσο και σε επίπεδο οικονομικών συνεπειών;

Πιστεύω ότι είναι ένα αδικαιολόγητο γεγονός για το σύγχρονο πολιτισμό. Οδηγούμαστε σε καταστάσεις τις οποίες σήμερα δε θα έπρεπε να ζούμε. Η ανθρωπιστική διάσταση είναι σε κάθε περίπτωση η προέχουσα, ωστόσο, οι πλήρεις συνέπειες αυτού του πολέμου δεν είναι δυνατόν να διαγνωστούν με βεβαιότητα αυτήν τη στιγμή. Μεταξύ των συνεπειών αυτών εκτιμώ ότι θα είναι και οι ανακατατάξεις στην ισορροπία των μεγάλων δυνάμεων. Η συνέχιση αυτού του πολέμου καθιστά όλο και πιο σημαντική την οικονομική του διάσταση και τις σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις τις οποίες προκαλεί: επιπτώσεις οι οποίες όχι μόνο είναι απρόβλεπτες αλλά προκαλούν και τρόπο. Μία επισιτιστική κρίση θα έχει ολέθριες συνέπειες.

8) Υπηρετήσατε το Συμβούλιο της Επικρατείας για περισσότερο από τέσσερις δεκαετίες. Ποια στιγμή ξεχωρίζετε κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης θητείας σας;

Είχα την ευκαιρία να ζήσω ξεχωριστές στιγμές, άλλες ευχάριστες και άλλες όχι και τόσο ευχάριστες. Κάθε μακρόχρονη πορεία σε οποιονδήποτε τομέα αποτελεί ένα ξεχωριστό βιβλίο. Κάθε κεφάλαιο είναι σημαντικό, από την αρχή ως το τέλος. Όσον αφορά στο δικαιοδοτικό έργο, δεν υπάρχουν μικρές και μεγάλες υποθέσεις. Όλες απαιτούν την αμερόληπτη απονομή της Δικαιοσύνης μέσα στα πλαίσια του Νόμου και του Συντάγματος. Μία ανθρωπινή στιγμή, την οποία ξεχωρίζω, ήταν τα πολύ καλά λόγια τα οποία είχε πει για εμένα, όταν ήμουν ακόμη νεαρός Πάρεδρος, ο διαπρεπής νομικός και δικηγόρος Ηλίας Παρασκευάς.

9) Το Μάιο του 2012 αναλάβατε επικεφαλής υπηρεσιακής κυβέρνησης, η οποία εθιμικά περιορίζεται στη διαχείριση μόνο των τρεχουσών υποθέσεων, αλλά σε μια πολύ κρίσιμη για τη χώρα συγκυρία. Ποιο γεγονός θυμάστε πιο έντονα; Είναι πιθανώς η συνάντηση την οποία είχατε με την τότε Γερμανίδα Καγκελάρια, Angela Merkel, στην οποία αναφερθήκατε σε συνέντευξή σας;

Θυμάμαι έντονα την αγωνία την οποία είχα για την κατάσταση της χώρας, η οποία βρισκόταν στα πρόθυρα της οικονομικής κατάρρευσης. Όπως ανέφερα και σε προηγούμενη συνέντευξή μου, δεν ήθελα να «σκάσει» η χώρα στα χέρια μου. Ήμουν Πρωθυπουργός σε μία υπηρεσιακή κυβέρνηση, η οποία εκ των πραγμάτων έπρεπε να λάβει κρίσιμες αποφάσεις. Πρωταρχικής σημασίας καθήκον ήταν να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη στο πρόσωπο της χώρας μας. Η συνάντησή μου με την Καγκελάρια, Angela Merkel, ήταν πολύ σημαντική. Ωστόσο, το γεγονός το οποίο θυμάμαι πιο έντονα και ξεχωρίζω είναι όταν χρειάστηκε να πείσω τον τότε Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Herman Van Rompuy, να μην εξαγγείλει το διάγγελμα το οποίο είχε ετοιμάσει προς τον ελληνικό λαό, καθώς βρισκόμασταν σε προεκλογική περίοδο με ιδιαίτερα τεταμένο κλίμα και κάτι τέτοιο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παρέμβαση.

10) Ποιος είναι ο παράγων ο οποίος βάρυνε ώστε ένας εγνωσμένου κύρους δικαστής μετά την αφυπηρέτησή του να ασχοληθεί με την πολιτική;

Ήταν ιδιαίτερα τιμητικό για εμένα το γεγονός ότι ο Πρωθυπουργός έκρινε ότι μπορώ να προσφέρω στη χώρα, σε συνδυασμό, βέβαια, και με το γεγονός ότι είχαν παρέλθει ήδη επτά χρόνια από την αφυπηρέτησή μου από το Δικαστικό Σώμα.

11) Ποια συμβουλή θα δίνατε στους νέους δικαστές; Ποιες οι αρετές οι οποίες θα πρέπει να τους διακρίνουν;

Να έχουν συνείδηση ότι δεν έχουν επιλέξει ένα απλό επάγγελμα αλλά ένα από τα ύψιστα λειτουργήματα της πολιτείας. Να έχουν συνείδηση ότι η ορθή απονομή της Δικαιοσύνης συμβάλλει αποφασιστικά στη διατήρηση της κοινωνικής ισορροπίας, στη διατήρηση του κοινωνικού ιστού και στην άρση των αδικιών τις οποίες ενδεχομένως η κοινωνία δημιουργεί. Για τους λόγους αυτούς, η κρίση και οι αποφάσεις τους πρέπει να διέπονται από ανθρωπισμό και ευαισθησία. Να είναι όσο πιο κοντά γίνεται στην πραγματικότητα.

Αμβλώσεις: Μια ιστορία από τα παλιά...

Του Κωνσταντίνου Βιέννα

Η διαρροή της γνώμης της πλειοψηφίας των μελών της σύνθεσης του Ανώτατου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, γραμμένη από τον υπερσυντηρητικό δικαστή Samuel Alito, σηματοδότησε ανεπίσημα αυτό το οποίο αναμένεται να λάβει σάρκα και οστά μέσα στο καλοκαίρι: Η μνημειώδης απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Roe v. Wade [410 U.S. 113 (1973)], με την οποία το δικαίωμα της άμβλωσης δόθηκε σε όλες τις Αμερικανίδες, και όλο το βασισμένο σε αυτή δικαστικό προηγούμενο 49 ετών θα αποτελέσει παρελθόν.

Στην Ευρώπη, ο πρόσφατος απαγορευτικός νόμος της Πολωνίας γέννησε ογκώδεις διαδηλώσεις κατά του Προέδρου Andrzej Duda. Ωστόσο, η χρησιμότητα την οποία προσφέρει η χώρα ως ανάχωμα στην επιθετικότητα της Ρωσίας κατήργησε τις όποιες σκέψεις για σοβαρή τιμώρησή της από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενθαρρυμένες από το γενικό κλίμα, οι περιφέρειες της Ιταλίας με συντηρητικές αρχές παραβιάζουν τον εθνικό νόμο ο οποίος επιτρέπει τη διακοπή κύησης, έχοντας μάλιστα και στήριξη από μερικούς πιστούς καθολικούς της αριστεράς. Αντίστοιχα, και σε άλλες χώρες, στις οποίες η άμβλωση είναι τυπικά νόμιμη, υφίσταται σωρεία μέτρων αποτροπής της, όπως η επίσκεψη σε υπηρεσίες πρόνοιας ή η ύπαρξη περιόδου περισυλλογής, κατά την οποία η εγκυμονούσα θα πρέπει -υποτίθεται- να επανεξετάσει την επιλογή της.

Ο χειρισμός του θέματος από τον Έλληνα νομοθέτη είναι ιδιαίτερος τιμητικός για τη χώρα μας, αφού προβλέπεται πλήρης ελευθερία διακοπής τις πρώτες 12 εβδομάδες, οι οποίες παρατείνονται έως τις 19 εβδομάδες σε περιπτώσεις βιασμού, αποπλάνησης ανήλικης, αιμομιξίας ή κατάχρησης γυναίκας ανίκανης να αντισταθεί, και άνευ χρονικού περιορισμού σε περιπτώσεις απόδειξης σοβαρής βλάβης στο έμβρυο ή κινδύνου για τη ζωή της γυναίκας (άρθρο 304 Π.Κ.). Η κυβέρνηση μάλιστα διατείνεται ότι αλλαγή της νομοθεσίας δεν έχει συζητηθεί και, εκ του αποτελέσματος, έως τώρα φαίνεται να ισχύει κάτι τέτοιο. Εν τούτοις, ο αντιαμβλωτικός ακτιβισμός, ωθούμενος κυρίως από την Εκκλησία της Ελλάδος και συγγενείς οργανώσεις, έχει αποκτήσει δυναμικότερη πνοή, όπως απέδειξε η ανάρτηση αφισών στο μετρό της Αθήνας και η υποστήριξη της πολιτικής κατά των αμβλώσεων από τουλάχιστον έναν ευρωβουλευτή του κυβερνώντος κόμματος.

Για τις διακοπές κύησης οι οποίες εμπίπτουν στη δεύτερη και τρίτη περίπτωση του άρθρου 304 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα δεν μπορούν να ειπωθούν πολλά. Η ιδέα κάποιων -πραγματικότητα σύντομα σε μερικές Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής- ότι τα θύματα βιασμών και αιμομιξίας θα πρέπει να βασανιστούν περαιτέρω υπομένοντας την πλήρη κύηση ή ότι παιδιά με σοβαρές αναπηρίες θα έρχονται στον κόσμο υποχρεωτικά παρά τη θέληση της μητέρας (ή και ευρύτερα των γονέων) εγγίζει τα όρια της δυστοπικής φαντασίας, ωσάν «Η ιστορία της Θεραπεινίδας» να ετοιμάζεται να εκτυλιχθεί στο Μισισίπι και στην Οκλαχόμα.

Ένα σημαντικό τμήμα των αντιαμβλωτικών επιχειρημάτων, από την Αθήνα έως τον αμερικάνικο Νότο, πηγάζει από θρησκευτικό ζήλο, με επίκληση στο «θείο δώρο» της ζωής και στον άνθρωπο ως ον «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση» του Θεού. Το όποιο επιστημονικό υπόβαθρο, με μελέτες οι οποίες ερευνούν πότε εκκινούν οι διάφορες ζωτικές λειτουργίες του εμβρύου σηματοδοτώντας την έναρξη της ανθρώπινης κατάστασης, απλώς έρχεται για να προσφέρει το χρονικό πλαίσιο της απαγόρευσης. Συνήθως, βέβαια, ο επιτρεπόμενος από περιοριστικά νομοθετήματα τέτοιας έμπνευσης χρόνος είναι τόσο λίγος ώστε η εγκυμοσύνη ενδέχεται να μη γίνεται καν αντιληπτή εντός αυτού.

Θα ήταν, φυσικά, υπεραπλοστέυση να θεωρηθεί αμιγώς θεολογική η αντίθεση στις αμβλώσεις. Για κάποιους στην άκρα δεξιά, οι διακοπές κύησης των λευκών γυναικών είναι πράξη εγκληματική κατά της φυλής και συνδέονται με τη ρατσιστική θεωρία της «αντικατάστασης» των λευκών πληθυσμών από ανοιχτές, πολυπολιτισμικές και πολυφυλετικές κοινότητες. Την ίδια, βέβαια, στιγμή, οι αντιτιθέμενοι τολμούν να συγκρίνουν την άμβλωση εμβρύων με σοβαρά προβλήματα με την ευγονική, στο πλαίσιο ενός γενικότερου ακροδεξιού αφηγήματος περί συσχετισμού μερικών δημοκρατικών ιδεών με ανάλογες -υποτίθεται- ναζιστικές πρακτικές.

Σε δεύτερο επίπεδο, πάντως, τα ίδια τα κράτη, ανεξαρτήτως ιδεολογικών καταβολών, είναι συχνά κατά των αμβλώσεων. Ακόμη και αν αφήσουμε στην άκρη

τη φεμινιστική θεωρία και τη ρητορική των εκ της πατριαρχίας προερχόμενων απαγορεύσεων και αποτρεπτικών μέτρων, είναι ξεκάθαρη η προτίμηση του κράτους υπέρ της γέννησης παιδιών για καθαρά δημογραφικούς λόγους και τα συνεπαγόμενα αποτελέσματα, για παράδειγμα, σε επίπεδο φορολογικό ή στρατιωτικό. Υπ' αυτό το πρίσμα, η άμβλωση καθίσταται μια πράξη κατά της αρχής και κατά της βιολογικής τάσης των ανθρώπων να επιθυμούν τη διαιώνιση του είδους. Και αυτός είναι ο λόγος ο οποίος την καθιστά επιπλέον απωθητική σε όσους ευαγγελίζονται το νόμο και την τάξη.

Η πρώτη βασική αντίκρουση πηγάζει από την κανονιστική ισχύ της πραγματικότητας και δεν είναι άλλη από το ταξικό στοιχείο το οποίο ενυπάρχει στο ζήτημα. Όπως έχει αποδείξει η πρακτική προηγούμενων δεκαετιών, το βάρος της απαγόρευσης πέφτει κυρίως στα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα, ως μη έχοντα τη δυνατότητα να παρακάμψουν τη βούληση του νομοθέτη. Κοινώς, ενώ οι ευκατάστατες γυναίκες περνούν τα σύνορα της Αυστρίας ή της Καλιφόρνια για μια ασφαλή αλλά ακριβή διακοπή κύησης, οι φτωχότερες αναγκάζονται να καταφύγουν σε επικίνδυνες αυτοσχέδιες μεθόδους ή να αναζητήσουν «παράνομες» κλινικές, με όποιους κινδύνους αυτό εγκυμονεί.

Το ευρύτερο, όμως, όλων των επιχειρημάτων είναι η ελευθερία, το δικαίωμα το οποίο έχει η κάθε γυναίκα, μόνο και μόνο επειδή υπάρχει και είναι γυναίκα, να αποφασίζει για την αυτοδιάθεση του σώματός της και να εγκυμονεί όταν και αν το αποφασίσει. Χωρίς έξωθεν παρεμβάσεις και τη δαμόκλειο σπάθη της αιώνιας καταδίκης, με στήριξη από τους φορείς, όποια και αν είναι η απόφασή της: Αν είναι η διακοπή της κύησης, απαιτείται μια ταχεία και δωρεάν διαδικασία, συνοδευόμενη από δέοντα προστατευτικά μέτρα, όπως η δυνατότητα ολιγοήμερης άδειας από την εργασία. Αν είναι η κυοφορία, χρειάζονται μέτρα κοινωνικής και οικονομικής στήριξης της μητέρας και του παιδιού, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της κύησης αλλά και αργότερα, προς διασφάλιση όχι μόνο του «ζην», αλλά και του «ευ ζην».

Επιπρόσθετο ζήτημα είναι το ότι χρειάζονται και μέτρα για το προ της εγκυμοσύνης στάδιο. Αν οι συντηρητικοί νοιάζονται πράγματι για τα έμβρυα αντί για τον κοινωνικό πατερναλισμό, θα πρέπει να συμφωνήσουν στην ανάγκη ύπαρξης φθινών μέσων προφύλαξης, κέντρων οικογενειακού προγραμματισμού και σχολικών προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των εφήβων, βασισμένης όχι στην αποτροπή, αλλά στην ασφάλεια. Κοινώς, αντί για δρακόντεια μέτρα, μειώνοντας τις ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, μειώνουμε και τις αμβλώσεις με τρόπο μη θίγοντα την αυτοδιάθεση.

Σε ευρύτερο πλαίσιο, με αφορμή τις δηλώσεις του Αμερικανικού Προέδρου, Joe Biden, ο οποίος μίλησε για ανοιχτό πλέον κίνδυνο και για πλήθος άλλων δικαιωμάτων, από τη φυλετική ισότητα μέχρι τους γάμους ατόμων του ίδιου φύλου, είναι παρανοϊκή η επίθεση στην ελευθερία της καθεμίας και του καθενός από εμάς να επιλέγει πώς θα ζήσει τη ζωή του - πρόκειται για μια επιβολή της ακραίας θέσης της απαγόρευσης σε ό,τι δεν αρέσει στη συντηρητική παράταξη, για μια δικτατορία των ηθών, η οποία δε θέτει εκτός πλαισίου τα αντίπαλα κόμματα, μα το αντίπαλο modus vivendi.

Αλλά δεν επέβαλε κανείς στους συντηρητικούς να μη διακόψουν την κύηση των παιδιών τους, να αφήνονται στο θάνατο μόνο όταν η συνέχιση της ζωής είναι ιατρικά αδύνατη, να αποφεύγουν τις προγαμιαίες σχέσεις ή το σεξ με άτομα του ίδιου φύλου, την κατανάλωση αλκοόλ και τόσα άλλα... Έστω και αν οι εκάστοτε επιλογές τους ακολουθούν την πεπατημένη, ο τρόπος ζωής τους βασίζεται ακριβώς στην ελευθερία επιλογής, την οποία τόσο προσπαθούν να (μάς) στερήσουν. Μια θέση απόλυτου εγωισμού, κατά την οποία το μη αρεστό σε αυτούς πρέπει να καταστεί συνάμα έγκλημα και μιαινό!

Για αυτό, τελικά, η γνώμη του γράφοντος για τις αμβλώσεις δεν έχει σημασία. Η παραδοχή πως οι γυναίκες ξέρουν καλύτερα το τι θέλουν να κάνουν με το σώμα τους και τη νέα ζωή την οποία αυτό φέρει -μία θαυμαστή διαδικασία η οποία λατρεύτηκε θρησκευτικά στους αρχαίους πολιτισμούς- δεν είναι αυτοαπεινωτική ή απότοκο ανδρικής ενοχής για τη θέση της γυναίκας στον κόσμο: είναι απλώς ρεαλισμός, ένας απόλυτος, ένας αταλάντευτος προσανατολισμός υπέρ της ελευθερίας!

Το Twitter του Elon...

Του Κωνσταντίνου Βιέννα

Η πρόσφατη ανακοίνωση της εξαγοράς του Twitter από τον πλουσιότερο άνθρωπο του κόσμου αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης παντού, με πρώτη φυσικά την ίδια την πλατφόρμα. Ήταν μια εκπληκτική, αλλά ταυτόχρονα και αναμενόμενη κίνηση, μιας και ο Elon Musk δείχνει εδώ και χρόνια τη συμπάθειά του προς το μέσο. Οι σχεδόν 90 εκατομμύρια ακόλουθοί του έχουν παρακολουθήσει τα tweets του, με τα οποία προωθεί εφευρέσεις των εταιριών του, συγκρούεται με τους προοδευτικούς Αμερικανούς πολιτικούς -οι οποίοι τον κατηγορούν για τη φοροαποφυγή του-, εκφράζει τις προτάσεις και τις απόψεις του για πλήθος θεμάτων, μεταξύ των οποίων και η λειτουργία του ίδιου του Twitter, αλλά και μιλά ανοικτά για τη χρηματοπιστωτική πορεία της μετοχής της Tesla, γεγονός το οποίο του δημιούργησε προβλήματα με την αρμόδια Αρχή για την εποπτεία της Κεφαλαιαγοράς (Securities and Exchange Commission).

Κάπως έτσι, η αρχική απόκτηση του 9,2% της εταιρίας, με την οποία ο δισεκατομμυριούχος κατέστη εκ των μεγαλύτερων μετόχων, αποδείχθηκε απλά η πρώτη πράξη. Έτσι, η δημοσιογραφική πυξίδα στράφηκε από τη συζήτηση σχετικά με την πιθανότητα να λάβει θέση ο Elon Musk στο Διοικητικό Συμβούλιο του κολοσσού στο γεγονός της πλήρους εξαγοράς του με αντίτιμο 44 δις δολάρια και την επακόλουθη απόσυρσή του από τις χρηματοπιστωτικές αγορές.

Το πρώτο ζήτημα, το οποίο αναμένεται να ανακύψει πολύ πριν γίνει πράξη το όραμα του νέου ιδιοκτήτη για μια πλατφόρμα ανοικτού κώδικα η οποία θα αποτελέσει, κατά δήλωσή του ίδιου, «το κέντρο των παγκόσμιων συζητήσεων», είναι φυσικά η ρεαλιστική προοπτική αναστροφής της διαγραφής λογαριασμών χρηστών, με σημαντικότερο του Donald Trump. Σε αντίθεση με τον ιδρυτή και νυν ιδιοκτήτη Jack Dorsey, ο οποίος έλαβε αυτήν την ιστορική απόφαση μετά τα γεγονότα της 6ης Ιανουαρίου 2021, καθώς και με την αντίστοιχη πολιτική του Facebook, το οποίο αποφαινεται για τέτοιες περιπτώσεις μετά από διαβούλευση με «συμβούλιο εμπειρογνομώνων» αποτελούμενο από τεχνοκράτες και επιστήμονες, η απάντηση του Elon Musk ήταν και παραμένει υπέρ της απόλυτης ελευθερίας λόγου (free speech absolutism), χωρίς ουσιαστικά την πιθανότητα απαγόρευσης.

Έτσι, η προβληματική του κατά πόσο ο εξοστρακισμός του Donald Trump ήταν λογικός και νόμιμος επανέρχεται δριμύτερη. Το ίδιο και γενικότερα η διασύνδεση της ιδέας της ελευθερίας λόγου με το ζήτημα των συνεπειών της. Γιατί μπορεί η πρώτη τροπολογία του αμερικανικού Συντάγματος να προστατεύει την ελευθερία του Τύπου και της έκφρασης ως πτυχή της ανθρώπινης προσωπικότητας, όπως συμβαίνει, αντίστοιχα, με τα άρθρα 14 και 5 του δικού μας Συντάγματος, ωστόσο, και εκεί εντοπίζονται όρια, ένα εκ των οποίων αφορά στο λόγο με σκοπό την εξαπάτηση. Πώς είναι, όμως, δυνατό να ορίσουμε την απάτη, σε ένα πεδίο τόσο ευαίσθητο στην αλήθεια όσο η πολιτική; Αν σε κάθε πολιτικό αφήγημα ενυπάρχουν ρητά και άρρητα ψεύδη, τότε η παρανοϊκή θεωρία συνωμοσίας της νίκης του Donald Trump δεν αποτελεί παρά την ύπατη μορφή προπαγάνδας από έναν ηγέτη έχοντα μια εξ αρχής προβληματική σχέση με την αλήθεια.

Περισσότερο σημαντική είναι μάλλον η κρούση του κώδωνα του κινδύνου για το λόγο μίσους. Αν οι εκατομμύρια λογαριασμοί οι οποίοι έχουν απαγορευθεί για υποκίνηση έχθρας προς άτομα διαφορετικού φύλου, φυλής, θρησκείας ή σεξουαλικότητας επανέλθουν στο πνεύμα μιας πολιτικής ίσων -υποτίθεται- αποστάσεων από τα άκρα του πολιτικού φάσματος, δεν υπάρχει απλά το ρίσκο μειονοτικοί χρήστες του Twitter να δεχθούν παρενόχληση ή/και να αποχωρήσουν από το συγκεκριμένο μέσο, αλλά υφίσταται ο κίνδυνος για ολοένα και περισσότερη τρομοκρατία στον πραγματικό κόσμο. Δεν είναι τυχαίο πως στα χρόνια της παντοδυναμίας του διαδικτύου τα εγκλήματα μίσους εν καιρώ ειρήνης πολλαπλασιάζονται και αρχίζουν, μάλιστα, να αποτελούν εξαγωγίμο «προϊόν» των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Τρανταχτή απόδειξη είναι οι σφαγές σε Νορβηγία και Νέα Ζηλανδία, όπως ευρύτερα και η παγκόσμια απήχηση του Qanon, δηλαδή, της θεωρίας συνωμοσίας βάσει της οποίας ο Donald Trump μάχεται εναντίον μιας παγκόσμιας παιδοφιλικής ομάδας με εξέχοντα μέλη τους πολιτικούς του αντιπάλους, συχνά με παραλλαγές, ώστε να ταιριάζει στην πολιτική πραγματικότητα της κάθε χώρας.

Και εδώ έγκειται η σημασία του Twitter. Μικρότερης εμβέλειας κοινωνικά δίκτυα με ακροδεξιές καταβολές, όπως το Gab, το Gettr και το Parler, συγκρατούν το υπάρχον κοινό, αλλά η ριζοσπαστικοποίηση ξεκινά από τις μεγάλες πλατφόρμες, ως έχουσες μεγαλύτερο κοινό, περισσότερη πληροφορία και ευκαιρίες διάδρασης. Διόλου τυχαία, κάποια από τα προαναφερθέντα μέσα πληρώνουν το Twitter για να διαφημίζονται σε αυτό ως εναλλακτικές του!

Μολαταύτα, η φήμιση δεν αποτελεί πάντοτε δέουσα λύση, κυρίως γιατί συχνά οι απαγορεύσεις επεκτείνονται σε μονοπάτια τα οποία γεννούν απορίες. Έτσι συνέβη, για παράδειγμα, με το διαβόητο δημοσίευμα της New York Post για τα υποτιθέμενα ενοχοποιητικά στοιχεία τα οποία βρέθηκαν σε υπολογιστή, τον οποίο έδωσε για επισκευή ο Hunter Biden, γιος του εν ενεργεία Προέδρου. Αποφεύγοντας την όποια συνωμοσιολογική διάσταση, ας αρκεστούμε στο ότι τα μεγάλα social media αρνήθηκαν να αμαυρώσουν την εικόνα του, γεγονός απόλυτα λάθος, με βάση το ότι λίγο αργότερα άνοιξε έρευνα του αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης για τις οικονομικές δοσοληψίες του Πρώτου Υιού. Ανάλογα συνέβησαν πρόσφατα και με τα φιλορωσικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης τα οποία δρούσαν στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η καταδίκη του ρωσικού ιμπεριαλισμού ευκόλως εννοείται. Αλλά ήταν η απαγόρευση του Sputnik πράγματι αναγκαία;

Σε ένα τέτοιο τοπίο, η ιδιαίτερη προσωπικότητα του Elon Musk, αυτού του παρορμητικού φουτουριστή, επενδυτή, εφευρέτη, πρωτοπόρου της ιδιωτικής εξερεύνησης του Διαστήματος και προσφάτως ηθοποιού του Saturday Night Live έρχεται να προστεθεί στο εκρηκτικό μείγμα. Η συνολική συμπεριφορά του, από τις πομπώδεις δηλώσεις έως την επιλογή των ονομάτων των παιδιών του με την Grimes, φανερώνουν ακριβώς αυτήν την τάση του για αυτοπροβολή, καθιστώντας τον πλήρως απρόβλεπτο. Για του λόγου το αληθές, έχει ήδη παραβιάσει τους ρητά συμφωνηθέντες όρους της εξαγοράς του Twitter, καθώς προχώρησε πριν λίγες ημέρες σε αναρτήσεις στις οποίες καταφέρεται κατά της πλατφόρμας. Ακόμα σημαντικότερα, ανακοίνωσε το προσωρινό πάγωμα της συμφωνίας έως ότου η ομάδα του εξακριβώσει το ποσοστό λογαριασμών της πλατφόρμας μη αντιστοιχούντων σε υπαρκτούς χρήστες. Από την πλευρά του, το Twitter υποστηρίζει ότι μόλις το 5% συνιστούν bots, fake και spam. Αντίθετα, ο Elon Musk προχώρησε στην τρομακτική πρόβλεψη για ένα ποσοστό το οποίο μπορεί να φτάνει ακόμα το 90% των καθημερινών χρηστών του κοινωνικού δικτύου!

Επιλογικά, κα'ουσιαν και η ίδια η αγορά του Twitter έγινε απλώς και μόνο λόγω των διαφωνιών του με την πολιτική της εταιρίας και αυτό αρκεί για να πείσει για τις προθέσεις του, παρ' ότι αυτές δεν είναι ξεκάθαρες και μπορεί να αλλάξουν τάχιστα, εάν οι περιστάσεις το επιβάλουν. Για να τεθεί διαφορετικά, μπορεί οι συντηρητικές φωνές να πανηγύρισαν την επερχόμενη αλλαγή ιδιοκτησίας, εν τούτοις, κατά το βιογράφο του, Ashlee Vance, «το κόμμα το οποίο αντιπροσωπεύει ο Elon Musk πρωτίστως είναι ο εαυτός του.».

Microstates και micronations.

Της Μαρίας Δουραμάνη

Εισαγωγή.

Τι ξέρουμε για το Σαν Μαρίνο, πέραν του ότι κάθε χρόνο συμμετέχει στη Eurovision; Τι είναι το Τουβαλού στον Κεντρικό Ειρηνικό; Ποιος είναι ο Αυτοκράτορας του Ατλάντιουμ; Πόσο κοστίζει για να γίνει κάποιος Πρίγκιπας στο Σίλαντ;

Πρόκειται για ερωτήσεις των οποίων πολύ συχνά δε γνωρίζουμε την απάντηση, γιατί οι γνώσεις μας για τις χώρες είναι περιορισμένες και αρκούνται στα μεγάλα, πολυάνθρωπα κράτη του πλανήτη μας, σε αντίθεση με αυτά τα μέρη τα οποία είναι μικρά σε έκταση και ολιγάνθρωπα. Εξάλλου, κάποιες από αυτές τις οντότητες δεν αποτελούν καν κράτη με τη νομική σημασία του όρου. Χρήσιμη, λοιπόν, αποδεικνύεται η διάκριση μεταξύ των εννοιών "microstate" και "micronation", οι οποίες έχουν απασχολήσει τους επιστήμονες παγκοσμίως.

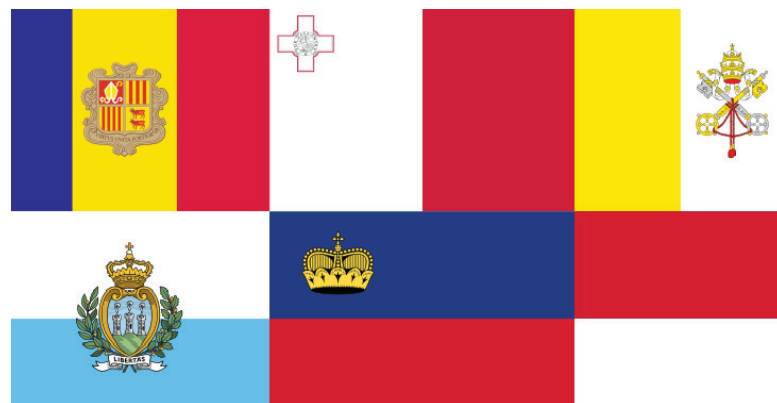
Microstates.

Τα μικροκράτη (όπως είναι η μετάφραση του όρου στα ελληνικά) αποτελούν οντότητες εξαιρετικά μικρές ως προς το έδαφος, τον πληθυσμό και τους πόρους, σύμφωνα με τον ορισμό τον οποίο έδωσε ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, U Thant, το 1967 (A/6701/Add. 1). Πρόκειται για μορφώματα τα οποία, εν πολλοίς, άρχισαν να εμφανίζονται τη δεκαετία του 1960, η οποία σηματοδεύτηκε από την αποαποικιοποίηση και την, κατ'επέκταση, δημιουργία πολλών, μικρών, νέων κρατών, τα οποία ουσιαστικά ξεκινούσαν από το μηδέν. Το γεγονός αυτό δημιουργούσε πολλά προβλήματα για την εισδοχή τους στους Διεθνείς Οργανισμούς και ιδιαίτερα στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, λαμβανομένων, μάλιστα, υπόψη προηγούμενων αποπειρών άλλων κρατών, τα οποία και δεν είχαν αποτελέσει ποτέ αποικίες, αλλά διακρίνονταν για το πολύ μικρό τους μέγεθος. Ενδεικτικά αναφέρονται το Μονακό, το Λίχτενστάιν, τον Σαν Μαρίνο και η Ανδόρρα, τα οποία η Κοινωνία των Εθνών, ως προπομπός του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, είχε αποκλείσει, έχοντας προσχηματικά δεχτεί ότι αυτά είχαν παραχωρήσει στοιχεία εδαφικής τους κυριαρχίας σε άλλα, μεγαλύτερα κράτη. Χαρακτηριστικό, εν προκειμένω, είναι το παράδειγμα της Ανδόρρας, η οποία είχε -και εξακολουθεί να έχει- δύο αρχηγούς κράτους, τον Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας και τον Επίσκοπο του Ουρζέλ, γεγονός το οποίο δείχνει ότι η χώρα είχε επιλέξει να μεταβιβάσει ένα τόσο σημαντικό κυριαρχικό στοιχείο, δηλαδή, την επιλογή του αρχηγού της, σε δύο άλλες, ισχυρότερες χώρες.

Έτσι, στο εσωτερικό του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών επικρατούσε μια αντίφαση, καθώς, από τη μια πλευρά, οι τάσεις αποαποικιοποίησης και ισχυροποίησης του κανόνα της αυτοδιάθεσης των λαών θα έπρεπε να διευκολύνουν και όχι να θέτουν εμπόδια στην είσοδο των νέων αυτών κρατών, ωστόσο, από την άλλη πλευρά, στη συγκεκριμένη φάση, η αυτόματη εισδοχή τους δεν αποτελούσε εφικτή και βιώσιμη λύση, διότι αμφισβητούνταν έντονα η δυνατότητα αποτελεσματικής και επαρκούς συμμετοχής τους στις διεθνείς υποθέσεις. Εν τέλει, το κριτήριο της αυτοδιάθεσης επικράτησε και σταδιακά άρχισαν να γίνονται δεκτά ως μέλη διάφορα μικροκράτη. Έτσι, παλιές αποικίες, όπως το Μπελιζέ και το Βανουάτου, εντάχθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ευρωπαϊκά κράτη, όπως το Λίχτενστάιν και η Ανδόρρα, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και ηνωτικά κράτη, όπως η Τόνγκα, το Κιριμπάτι και το Ναουρού, μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Πλέον το πρόβλημα συμμετοχής τους έχει απορροφηθεί. Μάλιστα, κάποια από τα μικροκράτη έχουν συμβάλει ιδιαίτερα σε θέματα της διεθνούς κοινότητας.

Δυστυχώς, όμως, υπάρχουν και μικροκράτη τα οποία διατρέχουν τον κίνδυνο εξαφάνισης, καθώς αποδεικνύονται πολύ συχνά αδύναμα να αντεπεξέλθουν στις προκλήσεις οι οποίες τίθενται από τη διεθνή πραγματικότητα. Ίσως το μεγαλύτερο κίνδυνο αντιμετωπίζουν τα μικροκράτη του Ειρηνικού, όπως η Τόνγκα, η Μικρονησία, το Ναουρού, το Ανατολικό Τιμόρ και οι Νήσοι Μάρσαλ, τα οποία έχουν, μαζί με άλλα κράτη, συγκροτήσει το Pacific Island Forum και γειρούν, στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, το φλέγον ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, η οποία τα απειλεί με εξαφάνιση μέχρι το 2050. Καθώς οι εν λόγω οντότητες μόνο περιορισμένες οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις έχουν ώστε να αναλάβουν δράση κατά του κινδύνου αφανισμού τους, κύριο συνεργάτη και «υπεύθυνο» σε αυτή τη διαδικασία έχουν την Αυστραλία, η οποία αποτελεί το βασικότερο και ισχυρότερο γείτόν τους.

Όσον αφορά στην Ευρώπη, δεν υπάρχει consensus για το ποια κράτη εμπίπτουν στον ορισμό του μικροκράτους, αν και οι περισσότεροι θεωρητικοί υπολογίζουν ότι είναι έξι: η Ανδόρρα, το Λίχτενστάιν, η Μάλτα, το Μονακό, το Σαν Μαρίνο και το Βατικανό. Για προφανείς λόγους, δεν έχει τεθεί ποτέ επί τάπητος η είσοδος του Βατικανού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εφόσον πρόκειται για μια θεοκρατία. Από τα υπόλοιπα κράτη, μόνο η Μάλτα είναι πλέον πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ όλα τα άλλα έχουν αναπτύξει με αυτή οικονομικές σχέσεις, κάποια σε μικρότερο και άλλα σε μεγαλύτερο βαθμό. Για παράδειγμα, με εξαίρεση το Λίχτενστάιν, τα μικροκράτη αυτά χρησιμοποιούν ως νόμισμα το ευρώ, με βάση νομισματικές συμφωνίες. Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το σύστημα των μετακινήσεων από και προς αυτά τα μικροκράτη, αφενός διότι -με εξαίρεση τη Μάλτα- δε διαθέτουν διεθνές αεροδρόμιο, αφετέρου διότι -με εξαίρεση τη Μάλτα και το Λίχτενστάιν- δεν είναι μέλη της Συνθήκης Schengen. Έτσι, όποιος πολίτης τρίτης χώρας θέλει να ταξιδέψει σε αυτά, θα πρέπει να τα προσεγγίσει μέσω ενός διεθνούς αερολιμένα της Ζώνης Schengen και από το 2023 θα πρέπει να διαθέτει ένα έγκυρο Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών και Αδειοδότησης Ταξιδιού (European Travel Information and Authorisation System) πρόκειται για ένα σύστημα το οποίο δίνει στους πολίτες τρίτων χωρών οι οποίοι πραγματοποιούν σύντομα ταξίδια (μέχρι 90 ημέρες) εντός της Ζώνης Schengen το δικαίωμα να μη χρησιμοποιήσουν visa, υποχρεώνοντάς τους, όμως, να ελεγχθούν από αυτό το πλήρως ηλεκτρονικό σύστημα, ώστε να εξεταστεί αν αποτελούν κίνδυνο για τη χώρα την οποία επισκέπτονται και να επιτραπεί ή να απαγορευτεί, ανάλογα, η είσοδός τους σε αυτή. Παρά ταύτα, οι πολίτες των μικροκρατών της Ευρώπης, ακόμα και αν είναι πολίτες τρίτων κρατών, εξαιρούνται και μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα στις χώρες της Ζώνης Schengen.

Micronations.

Τα μικροκράτη και τα μικροέθνη διαφέρουν μεταξύ τους. Ενώ στην πρώτη περίπτωση μιλάμε για ανεξάρτητες κρατικές οντότητες, οι οποίες έχουν διεθνή νομική προσωπικότητα, τα μικροέθνη είναι εδάφη αυτοανακηρυχθέντα σε κράτη, τα οποία δεν έχουν αναγνωριστεί από άλλα κράτη διεθνώς ή από Διεθνείς Οργανισμούς. Ο όρος «μικροέθνη» εμφανίστηκε στη διεθνή πρακτική στα τέλη του 20ού αιώνα, όταν άρχισε να εντείνεται το φαινόμενο της δημιουργίας τους, η οποία ουσιαστικά συνίστατο στην προσπάθεια εγκαθίδρυσης κάποιας είδους κυριαρχίας επί ενός συγκεκριμένου εδάφους, το οποίο μέχρι τότε ήταν ή ακατοίκητο ή προσωπική περιουσία του ιδρυτή τους.

Ο λόγος για τον οποίο συχνά συστήνονται μικροέθνη είναι η αντίδραση στις υπάρχουσες κρατούσες κοινωνικές και κυβερνητικές δομές, στο όνομα ενός φιλελευθερισμού ο οποίος διευκολύνει τους ανθρώπους να επιλέγουν πού θέλουν να ζήσουν και ποιας χώρας θέλουν να αυτοπροσδιορίζονται ως πολίτες. Πρόκειται, ίσως, για μια ιδιότυπη μορφή «αναρχίας», καθώς και μεν ο ιδρυτής ενός μικροέθνους απορρίπτει την κυβερνητική εξουσία η οποία τον δεσμεύει, αλλά δεν αποκηρύσσει ολοκληρωτικά την έννοια της κυριαρχίας και, για αυτό, θεμελιώνει τη δική του, αδιαφορώντας συχνά για το αν αυτή η κυριαρχία γίνεται δεκτή και σεβαστή από τις υπόλοιπες κρατικές οντότητες.

Η πιο γνωστή περίπτωση μικροέθνους είναι το Πριγκιπάτο του Σίλαντ, το οποίο βρίσκεται 12 χιλιόμετρα ανατολικά του Σάφολκ, στη Βόρεια Θάλασσα. Πρόκειται για ένα θαλάσσιο οχυρό το οποίο ανεγέρθηκε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το 1942, και, στη συνέχεια, εγκαταλείφθηκε από το βρετανικό ναυτικό, ώσπου το 1967 ο Βρετανός Roy Bates το ανακήρυξε ως Πριγκιπάτο και ο ίδιος αυτοανακηρύχθηκε Πρίγκιπας του. Τη δεκαετία του 1970 ζούσαν σε αυτό μέχρι και 50 άτομα, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο δεν ανέλαβε ποτέ ουσιαστική δράση για να αναγνωρίσει ή να απορρίψει τους ισχυρισμούς του Roy Bates, καθώς οι γραφειοκρατικές διαδικασίες ήταν αρκετά περίπλοκες και το κλίμα της εποχής γόνιμο για τη δημιουργία τέτοιων μορφωμάτων. Το πιο αμφιλεγόμενο περιστατικό στην ιστορία του Σίλαντ συνέβη το 1978, όταν Γερμανοί και Ολλανδοί μισθοφόροι έφτασαν στο Πριγκιπάτο με σκοπό να αναλάβουν την εξουσία, αλλά κρατήθηκαν ως όμηροι από την οικογένεια Bates, με αποτέλεσμα να σταλούν επίσημες αντιπροσωπείες από τη Γερμανία για την απελευθέρωσή τους, γεγονός το οποίο, σύμφωνα με τους Bates, οδήγησε στην de facto αναγνώριση του Πριγκιπάτου ως έχοντος διεθνή νομική προσωπικότητα. Σήμερα, τα έσοδά του προέρχονται από τις πωλήσεις αναμνηστικών ειδών, αλλά και επίσημων τίτλων για την ένταξη στην «καλή κοινωνία» του Σίλαντ.

Άλλο μικροέθνος αποτελεί η Αυτοκρατορία του Ατλάντιουμ, μια έκταση 350 χιλιομέτρα μακριά από το Σίδνεϊ. Σύμφωνα με τον ιδρυτή του, George Cruickshank, το Ατλάντιουμ πληροί τα τέσσερα συστατικά στοιχεία ενός μικροκράτους, σύμφωνα με τη Σύμβαση του Μοντεβιδέο για τα Δικαιώματα και τις Υποχρεώσεις των Κρατών του 1933, ήτοι, μόνιμο πληθυσμό, ορισμένο έδαφος, κυβέρνηση, ικανότητα σύναψης διεθνών σχέσεων. Στην πραγματικότητα, όμως, οι «μόνιμοι» κάτοικοι του Ατλάντιουμ ουδέποτε έχουν επισκεφθεί αυτό μέρος, το οποίο, παράλληλα, δεν έχει αναγνωριστεί νομικά από κάποιο άλλο κράτος. Το εντυπωσιακό της υπόθεσης είναι ότι η Ωκεανία αποτελεί την περιοχή στην οποία αναδύονται όλο και περισσότερα μικροέθνη πλέον, καθώς το μέγεθος της ηπείρου, οι μεγάλες έρημοι, οι ακατοίκητες εκτάσεις και η διοικητική ελαστικότητα επιτρέπουν ουσιαστικά στον καθένα να ιδρύσει το δικό του μικροέθνος, ακόμα και στην αυλή του σπιτιού του.

Συμπεράσματα.

Καταληκτικά, επαναλαμβάνεται και τονίζεται η μεγάλη διαφορά μεταξύ μικροκράτους και μικροέθνους. Τα πρώτα χαιρούν διεθνούς προσωπικότητας και αναγνώρισης, παρ'όλες τις εδαφικές και πολιτικές ιδιαιτερότητές τους, ενώ τα δεύτερα όχι. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε πώς γίνεται η μετάβαση από την πρώτη φάση στη δεύτερη, καθώς η δημιουργία μικροκρατών έχει πλέον κοπάσει και αυτά έχουν καταφέρει να εδραιωθούν ως ανεξάρτητες διεθνείς οντότητες, ενώ τα μικροέθνη αποτελούν ένα σχετικά νέο φαινόμενο, του οποίου η δυναμική πιθανώς θα γίνει ευκρινέστερη στο μέλλον.

Δίκαιο της Θάλασσας και κυριαρχικά δικαιώματα: Η νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης επί της διαφοράς Νικαράγουα-Κολομβίας.

Της Λυδίας Νίκα

Εισαγωγή.

Το Δίκαιο της Θάλασσας αποτελεί κλάδο του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου και αναφέρεται στις εξουσίες τις οποίες διαθέτει ένα κράτος στο θαλάσσιο χώρο, αυτές, δηλαδή, τις εξουσίες οι οποίες ασκούνται στις υδάτινες ζώνες, στο βυθό των θαλασσών και, εν μέρει, στον αέρα άνωθεν της θάλασσας. Ήδη από το 17ο αιώνα, γινόταν λόγος για δύο θαλάσσιες ζώνες, την αιγιαλίτιδα ζώνη και την ανοικτή θάλασσα. Σήμερα, τέσσερις αιώνες μετά, ο αριθμός των ζωνών έχει αυξηθεί κατά πολύ, γεγονός το οποίο αποδεικνύει την απληστία των κρατών κατά τη διεκδίκηση αρμοδιοτήτων στο θαλάσσιο χώρο και έχει ως συνέπεια τον κατακερματισμό του τελευταίου σε διαφορετικά νομικά καθεστώτα, καθώς και την αναμενόμενη δυσχέρεια άσκησης αποτελεσματικού ελέγχου.

Στο παρόν άρθρο, παρουσιάζεται το περιεχόμενο της προσφάτως δημοσιευθείσας απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης αναφορικά με τη φερόμενη παραβίαση από την Κολομβία κυριαρχικών δικαιωμάτων και θαλασσιών χώρων της Νικαράγουα στην Καραϊβική Θάλασσα. Ειδικότερα, εκτίθενται συντόμως θεμελιώδεις έννοιες του Δικαίου της Θάλασσας, εν συνεχεία, παρατίθεται το ιστορικό υπόβαθρο της διαφοράς μεταξύ των δύο κρατών και, τελικώς, αναλύεται το περιεχόμενο της απόφασης της 21ης Απριλίου 2022 του Δικαστηρίου.

Οι θαλάσσιες ζώνες.

Αρχικά, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία αναφορά στις διάφορες θαλάσσιες ζώνες. Ειδικότερα, με αφετηρία την ακτή, η πρώτη θαλάσσια ζώνη, η οποία συναντάται, είναι τα εσωτερικά ύδατα, τα οποία βρίσκονται μεταξύ της ακτής και των σημείων από τα οποία άρχεται η μέτρηση της αιγιαλίτιδας ζώνης, η οποία ακολουθεί και δύναται να εκτείνεται μέχρι 12 ναυτικά μίλια υπολογιζόμενα από τις γραμμές βάσης, όπως αυτές καθορίζονται βάσει της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982¹ έπεται δε η ανοικτή θάλασσα. Επίσης, τα κράτη έχουν το δικαίωμα να κηρύξουν αφενός συνορεύουσα ζώνη, η οποία αποτελεί μέρος της ανοικτής θάλασσας και δε δύναται να υπερβαίνει τα 24 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης της αιγιαλίτιδας ζώνης, αφετέρου και Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, η οποία εκτείνεται στο θαλάσσιο χώρο έως 200 ναυτικά μίλια από την ακτή. Επίσης, τα κράτη διαθέτουν κυριαρχικά δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα, η οποία αποτελεί περιοχή του βυθού της ανοικτής θάλασσας, ενώ έχουν κυριαρχία στον αέρα άνωθεν της αιγιαλίτιδας ζώνης, αλλά και δικαιώματα στο διεθνές εναέριο χώρο, ο οποίος υπέρκειται της ανοικτής θάλασσας.

Το ιστορικό υπόβαθρο της διαφοράς Νικαράγουα-Κολομβίας.

Στις 26 Νοεμβρίου 2013, η Νικαράγουα υπέβαλε αίτηση ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, εκκινώντας τις διαδικασίες εναντίον της Κολομβίας, σχετικά με διαφορά η οποία αφορούσε τόσο σε παραβιάσεις κυριαρχικών δικαιωμάτων και θαλασσιών ζωνών της, οι οποίες κρίθηκαν σε απόφαση του Δικαστηρίου στις 19 Νοεμβρίου 2012, όσο και στην απειλή χρήσης βίας εκ μέρους της Κολομβίας. Ειδικότερα, με την προαναφερόμενη αίτηση ζητήθηκε από το Δικαστήριο να αποφανθεί εάν η Κολομβία έχει προβεί σε παραβίαση πολυάριθμων διεθνών υποχρεώσεών της, καθώς και να αποκατασταθεί η σχετικά προκληθείσα ζημία.

Εν συνεχεία, στις 17 Νοεμβρίου 2016, η Κολομβία υπέβαλε τέσσερις αντίθετες αιτήσεις. Οι πρώτες δύο ερείδονταν στην εικαζόμενη παραβίαση εκ μέρους της Νικαράγουα του καθήκοντος επίδειξης της δέουσας επιμέλειας αναφορικά με την προστασία και διατήρηση του θαλασσιού περιβάλλοντος της Νοτιοδυτικής Καραϊβικής Θάλασσας και αναφορικά με την προστασία του δικαιώματος των κατοίκων του αρχιπελάγους San Andrés σε ένα υγιές και βιώσιμο περιβάλλον. Επίσης, η τρίτη ανταγωγή αφορούσε στη φαινόμενη παραβίαση των δικαιωμάτων των κατοίκων του αρχιπελάγους San Andrés σχετικά με την πρόσβαση και εκμετάλλευση παραδοσιακών αλιευτικών περιοχών, ενώ η τέταρτη στην υιοθέτηση από τη Νικαράγουα του Διατάγματος 33 της 19ης Αυγούστου 2013, με το οποίο, κατά την άποψη της Κολομβίας, ετίθεντο ευθείες γραμμές βάσης, γεγονός το οποίο είχε ως συνέπεια την επέκταση

των εσωτερικών υδάτων και των θαλασσιών ζωνών της Νικαράγουα, πέραν του επιτρεπόμενου, βάσει των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, ορίου. Ως προς τις αιτήσεις αυτές, στις 15 Νοεμβρίου 2017, το Δικαστήριο απεφάνθη περί του απαραδέκτου των δύο πρώτων και του παραδεκτού των έτερων δύο.

Η απόφαση της 21ης Απριλίου 2022.

Ξεκινώντας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι δημόσιες ακροάσεις επί της ουσίας της υποθέσεως πραγματοποιήθηκαν σε υβριδική μορφή, με τηλεδιάσκεψη, κατά το διάστημα μεταξύ 20ής Σεπτεμβρίου και 1ης Οκτωβρίου 2021. Το Δικαστήριο δε στη σχετική απόφασή του, η οποία εκδόθηκε την 21η Απριλίου 2022, απεφάνθη περί της παραβίασης εκ μέρους της Κολομβίας των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Νικαράγουα και της δικαιοδοσίας αυτής επί της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της. Η εν λόγω παραβίαση έλαβε, ενδεικτικά, χώρα μέσω παρέμβασης σε αλιευτικές δραστηριότητες και θαλάσσιες επιστημονικές έρευνες πλοίων τα οποία είτε έφεραν τη σημαία της Νικαράγουα είτε είχαν αδειοδοτηθεί από αυτήν. Επίσης, κρίθηκε ότι η συνορεύουσα ζώνη της Κολομβίας, η οποία ανακηρύχθηκε με το Διάταγμα 1946 της 9ης Σεπτεμβρίου 2013, όπως αυτό τροποποιήθηκε με το Διάταγμα 1119 της 17ης Ιουνίου 2014, δε βρίσκεται σε πλήρη συμμόρφωση με τους σχετικούς κανόνες του εθιμικού Διεθνούς Δικαίου. Αυτό συμβαίνει, αφενός γιατί το εύρος της υπερβαίνει τα 24 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης, αφετέρου επειδή οι εξουσίες τις οποίες διεκδικεί η Κολομβία μέσω της συνορεύουσας ζώνης υπερβαίνουν τις επιτρεπόμενες βάσει του εθιμικού Διεθνούς Δικαίου. Έτσι, στις θαλάσσιες περιοχές στις οποίες η συνορεύουσα ζώνη της Κολομβίας επικαλύπτει την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Νικαράγουα υφίσταται παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων και της δικαιοδοσίας της δεύτερης και, συνεπώς, στοιχειοθετείται ευθύνη της Κολομβίας, η οποία οφείλει να συμμορφωθεί με τις απορρέουσες από το εθιμικό Διεθνές Δίκαιο υποχρεώσεις αναφορικά με τις θαλάσσιες περιοχές, όπως αυτές διαμορφώθηκαν βάσει και της σχετικής απόφασης του 2012. Ακόμη, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ευθείες γραμμές βάσης της Νικαράγουα, όπως αυτές διαμορφώθηκαν βάσει του Διατάγματος 33 της 19ης Αυγούστου 2013, όπως αυτό τροποποιήθηκε από το Διάταγμα 17 της 10ης Οκτωβρίου 2018, δε βρίσκονται σε συμφωνία με το εθιμικό Διεθνές Δίκαιο.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στο αίτημα της Νικαράγουα περί υποχρέωσης καταβολής αποζημίωσης εκ μέρους της Κολομβίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι κατά τη διάρκεια της επ' ακροατηρίω διαδικασίας δεν προσκομίστηκαν αποδεικτικά στοιχεία τα οποία επιβεβαίωναν ότι τα πλοία τα οποία έφεραν τη σημαία της ή είχαν αδειοδοτηθεί από αυτή ή ότι αλιείς από τη χώρα αυτή υπέστησαν υλική ζημία ή παρεμποδίστηκαν ουσιαστικώς από τη διενέργεια αλιευτικών δραστηριοτήτων εξαιτίας πράξεων παρέμβασης της Κολομβίας στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Νικαράγουα. Έτσι, το εν λόγω αίτημα δεν έγινε δεκτό από το Δικαστήριο, ελλείψει επαρκών αποδεικτικών στοιχείων περί της πρόκλησης σημαντικής οικονομικής ζημίας. Τέλος, η Νικαράγουα αιτήθηκε προς το Δικαστήριο τη συνέχιση της ενσασχόλησης με την εν λόγω υπόθεση έως ότου η Κολομβία αναγνωρίσει και επιδείξει σεβασμό προς τα δικαιώματά της στην Καραϊβική Θάλασσα, όπως αυτά κατοχυρώνονται βάσει και της σχετικής απόφασης του 2012, αίτημα το οποίο, όμως, απορρίφθηκε ως νόμω αβάσιμο.

Συμπεράσματα.

Προκειμένου να καταλήξει στην ανωτέρω αναφερομένη κρίση του, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης έλαβε υπόψη του τους θεμελιώδεις κανόνες του Διεθνούς Δικαίου είτε αυτοί κατοχυρώνονται σε διεθνή νομοθετικά κείμενα, όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, είτε έχουν εθιμικό χαρακτήρα. Η απόφασή του δε, παρά την απόρριψη κάποιων αιτημάτων και ισχυρισμών της ενάγουσας Νικαράγουα, λειτουργεί σίγουρα ενθαρρυντικά όσον αφορά στην προστασία των κυριαρχικών δικαιωμάτων και των θαλασσιών χώρων των κρατών έναντι παραβιάσεων και επιβουλών τις οποίες αντιμετωπίζουν από άλλα κράτη.

Το τέλος της ουδετερότητας.

Της Δάφνης Πολιτικού

Τον περασμένο μήνα σημειώθηκε μια από τις πλέον σημαντικές στιγμές της παγκόσμιας ιστορίας. Η Φινλανδία και η Σουηδία, δίνοντας τέλος στην παραδοσιακή πολιτική ουδετερότητας την οποία ακολουθούσαν για πάνω από δύο αιώνες, υπέβαλαν επίσημα τις αιτήσεις ένταξής τους στον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization). Ο Γενικός Γραμματέας του NATO, Jens Stoltenberg, καλωσόρισε θερμά τα αιτήματα των δύο χωρών να γίνουν μέλη, τονίζοντας πως «κάθε έθνος έχει το δικαίωμα να επιλέξει το δρόμο του».

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, στις 24 Φεβρουαρίου 2022, συντάραξε την παγκόσμια κοινότητα. Γρήγορα οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, η Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλες χώρες προχώρησαν σε κυρώσεις εναντίον της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ακόμη και χώρες οι οποίες παγίως τηρούσαν την πολιτική της ουδετερότητας στράφηκαν κατά της ρωσικής εισβολής. Στο πλαίσιο αυτό, η Σουηδία και η Φινλανδία δεν άργησαν να δηλώσουν την επιθυμία τους να ενταχθούν και αυτές στο NATO, γεγονός το οποίο άμεσα προκάλεσε απειλές και αντιδράσεις από την πλευρά της Ρωσίας. Ο Ρώσος Πρόεδρος, Vladimir Putin, μάλιστα, μιλώντας στη Σύνοδο του Οργανισμού της Συνθήκης Συλλογικής Ασφαλείας (Collective Security Treaty Organization) υπογράμμισε πως η επέκταση των δυνάμεων του NATO στα εδάφη της Φινλανδίας και της Σουηδίας απαιτεί απάντηση από τη Μόσχα.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι οι σχέσεις ανάμεσα στη Ρωσία και στη Φινλανδία, ειδικά, δεν «πάγωσαν» με την ανακοίνωση της ένταξης της δεύτερης στο NATO, αφού τις δύο χώρες συνδέει μια έντονα διαταραγμένη σχέση με αιματηρούς πολέμους. Η ιστορία ξεκινά στις αρχές του 19ου αιώνα.

Μέχρι τότε, η Φινλανδία αποτελεί τμήμα της Σουηδικής Αυτοκρατορίας, ωστόσο, ο Τσάρος Νικόλαος Β', στοχεύοντας στην προστασία της χώρας του από τη σουηδική απειλή, εισβάλλει και καταλαμβάνει τη Φινλανδία, προσαρτώντας το 1809 τα εδάφη της στην Αυτοκρατορική Ρωσία. Αργότερα, το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, η ήττα της Ρωσίας και η έκρηξη της Ρωσικής Επανάστασης προσφέρουν στη Φινλανδία την ευκαιρία για την πολυπόθητη ανεξαρτησία της. Έτσι, στις 6 Δεκεμβρίου 1917, η Βουλή του Μεγάλου Δουκάτου της Φινλανδίας, όπως ονομαζόταν τότε η αυτόνομη περιοχή εντός της ρωσικής επικράτειας, ανακηρύσσει την ανεξαρτησία της χώρας και τρεις εβδομάδες αργότερα αναγνωρίζεται από την επαναστατική κυβέρνηση των Μπολσεβίκων.

Οι σχέσεις της Φινλανδίας με τη Σοβιετική Ένωση, στη συνέχεια, ήταν κλονισμένες. Έτσι, το 1939 ξεσπά ο Σοβιετοφινλανδικός Πόλεμος ή αλλιώς επονομαζόμενος ως «Χειμερινός Πόλεμος». Όπως γράφτηκε στην ιστορία, επρόκειτο για μια σύγκρουση «του Δαυίδ με το Γολιάθ». Οι Σοβιετικοί αναμένουν μια εύκολη νίκη μέσα σε λίγες εβδομάδες, ωστόσο, τα πράγματα δε θα έρθουν έτσι όπως τα υπολογίζουν. Ο πόλεμος αυτός διαρκεί 105 ημέρες και, τελικά, ο φινλανδικός στρατός, όντας σε απελπιστική πια κατάσταση, πητάει και αναγκάζεται να δεχτεί τους όρους της Σοβιετικής Ένωσης. Οι Σοβιετικοί εισβάλλουν και πάλι στη Φινλανδία το 1944 και η διαμάχη μεταξύ των δύο χωρών λήγει το 1948 με την υπογραφή Συμφωνίας Φιλίας, Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας. Έκτοτε, η Φινλανδία αποφασίζει να ακολουθήσει πολιτική διεθνούς ουδετερότητας, σε μια προσπάθεια διατήρησης της ισορροπίας με τον απρόβλεπτο γείτονά της.

Τα τελευταία χρόνια, τόσο η Σουηδία όσο και η Φινλανδία έχουν ενταχθεί σε Οργανισμούς και Προγράμματα για τη συνεργασία μεταξύ των χωρών για την προώθηση της ειρήνης και της Δημοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα, το 1995 και οι δύο χώρες εντάσσονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ συμμετέχουν και σε Προγράμματα του NATO. Από το 1994 συμμετέχουν στη Σύμπραξη/Συνεργασία για την Ειρήνη (Partnership for Peace) πρόκειται για ένα Πρόγραμμα με στόχο την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ κρατών-μελών του NATO και άλλων κρατών, ευρωπαϊκών ή πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών, όχι μόνο στον αμυντικό τομέα, αλλά και σε θέματα εκπαίδευσης, αντιμετώπισης φυσικών καταστροφών, καθώς και επί επιστημονικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων. Από το 1997 είναι μέλη και του Ευρωατλαντικού Συμβουλίου Σύμπραξης (Euro-Atlantic Partnership Council), το οποίο αποτελεί ένα forum για την ανάπτυξη διαλόγου και διαβούλευσης για θέματα πολιτικής και ασφάλειας. Στο πλαίσιο αυτό, αν και

στρατιωτικά ουδέτερες, η συνεργασία των δύο χωρών με το NATO ήταν γεγονός, ακόμη και αν δεν είχαν ζητήσει να αποκτήσουν το καθεστώς του μέλους.

Αυτό μέχρι τώρα! Τι οδήγησε, λοιπόν, τα δύο αυτά κράτη να πάρουν την απόφαση και να ζητήσουν να προχωρήσει επίσημα η ένταξή τους στο NATO; Μπορεί οι δύο χώρες να κατέθεσαν μαζί τις αιτήσεις τους στις 18 Μαΐου 2022, ωστόσο, η κατάσταση η οποία οδήγησε την κάθε χώρα στην απόφαση αυτή είναι στην πραγματικότητα διαφορετική.

Όπως διαγράφεται και από τη σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Φινλανδίας, η ουδετερότητά της αποτελούσε μια λύση, ένα μηχανισμό άμυνας και προστασίας από το γείτονά της, τη Ρωσία. Η ασφάλεια έπαψε, ωστόσο, να υπάρχει το Φεβρουάριο. Και αυτή ακριβώς η κατάσταση, σε συνδυασμό με την προφανή πια αναξιοπιστία της Ρωσίας, είναι ο παράγοντας ο οποίος ώθησε τη Φινλανδία στην απόφαση της ένταξης. Και ενώ στην αρχή υποστηριζόταν από τη Φινλανδή Πρωθυπουργό, Sanna Mari, ότι η ένταξη δεν αποτελεί πιθανό σενάριο, το Κοινοβούλιο ψήφισε υπέρ αυτής. Θεαματική ήταν και η αλλαγή της κοινής γνώμης γύρω από το εν λόγω θέμα. Την προηγούμενη χρονιά, σε δημοσκόπηση η οποία πραγματοποιήθηκε στη χώρα για το κατά πόσο έπρεπε ή όχι να γίνει μέλος του NATO, μόνο το 34% των πολιτών ήταν θετικά διακείμενο. Φέτος, το ποσοστό υπέρ της ένταξης καταγράφεται στο 75%!

Από την άλλη πλευρά, η αλλαγή στην πολιτική της Σουηδίας συνιστά ακόμη μεγαλύτερο ζήτημα. Σε μια χιουμοριστική δήλωσή της, η Gunilla Herolf από το Σουηδικό Ινστιτούτο Διεθνών Υποθέσεων ανέδειξε την ουδετερότητα, την οποία δύο αιώνες κρατούσε η Σουηδία, σε στοιχείο της ταυτότητας του λαού της χώρας: «Ρωτήστε τους Σουηδούς για τα τρία στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν τη χώρα τους: το κυνήγι ελαφιού, η ρέγκα και η ουδετερότητα.»! Και πράγματι για τη Σουηδία, η οποία είχε να εμπλακεί σε πόλεμο από το 1814, η ουδετερότητα ήταν ένας αρκετά υλοποιήσιμος στόχος. Στη δεκαετία του 1990, μάλιστα, είχε μειώσει και τις στρατιωτικές της δυνάμεις, ενώ είχε καταργήσει και το θεσμό της υποχρεωτικής στράτευσης, μέχρι το 2014... Τη χρονιά εκείνη, όταν η Ρωσία προσάρτησε την Κριμαία, η Σουηδία άρχισε να αντιλαμβάνεται τη διατάραξη αυτής της πολυετούς ηρεμίας και ασφάλειας. Έτσι, επανέφερε τις στρατιωτικές της δυνάμεις και την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία και ενίσχυσε τη χρηματοδότηση της εθνικής άμυνας. Σε αντίθεση, όμως, με τη Φινλανδία, ο λαός της Σουηδίας είναι λιγότερο ένθερμος. Περίπου το 55% υποστηρίζει την ένταξη, ενώ πολλοί πιστεύουν ότι η απόφαση της ένταξης στο NATO ελήφθη βεβιασμένα. Ωστόσο, όπως σημείωσε και η πολιτική επιστήμων Gunilla Herolf, με την ένταξη και της Φινλανδίας, «η Σουηδία δε γινόταν να είναι η μόνη βόρεια χώρα εκτός NATO».

Έτσι, με την είσοδό τους στο NATO, η οποία τελεί υπό την αίρεση της ομοφωνίας των ήδη μελών, οι δύο χώρες θα εξασφαλίσουν την εφαρμογή του άρθρου 5 της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού, σύμφωνα με το οποίο όλα τα μέλη θεωρούν την επίθεσή σε ένα κράτος-μέλος επίθεση εναντίον όλων. Το άρθρο αυτό, ουσιαστικά, εγγυάται ότι οι πόροι ολόκληρης της Συμμαχίας χρησιμοποιούνται σε περίπτωση ανάγκης προστασίας οποιουδήποτε κράτους-μέλους. Από την άλλη πλευρά, το NATO με την ένταξη της Σουηδίας και της Φινλανδίας ενισχύει κατά πολύ την ισχύ του σε παγκόσμιο επίπεδο. Πρόκειται για χώρες με υπολογίσιμες δυνάμεις και καίρια γεωγραφική θέση, αφού με αυτές γίνεται πραγματικότητα και ο πολυπόθητος στόχος του περί ελέγχου της Βαλτικής Θάλασσας και του Αρκτικού Κύκλου.

Στο πέρασμα των αιώνων, η παγκόσμια ιστορία έχει στιγματιστεί από κάποια σημεία αναφοράς, κάποια σημεία καμψής τα οποία ανατρέπουν τα μέχρι τότε δεδομένα και συμβάλλουν στην αναδιαμόρφωση του κόσμου και της πορείας των πραγμάτων. Ως ένα τέτοιο γεγονός θα μπορούσε να θεωρηθεί και η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Ήδη, με αφορμή αυτόν τον πόλεμο, έχουν σημειωθεί μνημειώδεις αλλαγές όχι μόνο στην πολιτική των κρατών αλλά και στην κοινή γνώμη των πολιτών του κάθε κράτους. Πολλοί μιλούν για παγκόσμιο πόλεμο, το τέλος της Τουρκίας, τη μετεξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε έναν ισχυρότερο γεωπολιτικό παίκτη. Προς το παρόν, δεν υπάρχει κάτι βέβαιο. Μόνο το ότι ο κόσμος τον οποίο μέχρι σήμερα γνωρίζαμε δε θα υπάρχει μετά και μια τέτοια έκβαση των πραγμάτων δεν είναι πάντοτε για κακό...

Πόλεμος στην Ουκρανία: Δύο μέτρα και δύο σταθμά...

Του Αντώνη Μιχελόγωνα

Η στρατιωτική εισβολή του ρωσικού κράτους στην Ουκρανία, ανεξαρτήτως της τελικής κατάληξης και των εξελίξεων τις οποίες θα πυροδοτήσει, θα αποτελέσει ένα αποφασιστικό σημείο για τον ιστορικό του μέλλοντος. Σκοπός του παρόντος κειμένου δεν είναι να αποφανθεί ποια από τις δύο πλευρές είναι σωστή και ποια λάθος. Σεβόμενος τη διαχρονική ουδετερότητα του Νομικού Παλμού σε πολιτικά ζητήματα, θα προσπαθήσω να περιοριστώ σε μια αντικειμενική παρουσίαση της κατάστασης και στην επισήμανση μιας έντονης αντίφασης.

Κατ' αρχάς, πρόκειται για μια στρατιωτική εισβολή την οποία η Ρωσία προσπαθεί να δικαιολογήσει, επισήμως και ανεπισήμως, για τρεις λόγους, ήτοι: i) τη φαινόμενη καταπίεση των ρωσόφωνων μειονοτήτων στις επαρχίες του Ντονμπάς από το ουκρανικό κράτος, ii) την ύπαρξη ακραίων πολιτικών στοιχείων στην ουκρανική κυβέρνηση και την ανάγκη «αποναζιστικοποίησης», iii) την επιλογή της Ουκρανίας να καταστεί μέλος του ΝΑΤΟ.

Με βάση τα ανωτέρω και πέρα από συνθήματα του τύπου: «Εγώ είμαι πάντα με τη Δύση!» ή «Εγώ είμαι ρωσόφιλος!», συνάγονται αυτομάτως κάποια συμπεράσματα.

Όποιος στη συγκεκριμένη διαμάχη επιλέγει να συνταχθεί με το στρατόπεδο της Ρωσίας, αναγκαστικά αποδέχεται ότι ο πόλεμος είναι ένας αποδεκτός τρόπος επίλυσης των διακρατικών διαφορών -όχι οποιωνδήποτε διαφορών, προφανώς, αλλά σίγουρα των συγκεκριμένων τις οποίες επικαλείται η Ρωσία. Πολύ πιθανόν να ισχυριστεί, μάλιστα, κάποιος ότι η Ρωσία στην πραγματικότητα βρίσκεται σε άμυνα. Συχνά το επιχειρήμα αυτό λαμβάνει και άλλη μια μορφή, δηλαδή, ότι η Ρωσία, ως ισχυρό κράτος και μεγάλη δύναμη στην περιοχή, έχει δυνατότητα να ελέγχει στρατηγικά τα γειτονικά της κράτη χάριν της δικής της ασφάλειας και, άρα, να επεμβαίνει σε αυτά όταν το προνόμιό της αυτό αμφισβητείται. Επειδή «έτσι συνέβαινε πάντα ιστορικά». Αυτό το επιχειρήμα, πέραν του ότι προφανώς οδηγεί και πάλι στην αναγκαστική αποδοχή της στρατιωτικής εισβολής ως μέσου επίλυσης των διαφορών, συνεπάγεται και την αποδοχή της θέσης ότι, είτε για αμυντικούς σκοπούς είτε χάριν άσκησης επιρροής, τα ισχυρά κράτη μπορούν να επεμβαίνουν στο εσωτερικό άλλων κρατών.

Τέλος, ακούγεται συχνά το επιχειρήμα ότι ο πόλεμος αποτελεί ήδη παραδεκτό μέσο για τη διευθέτηση των διαφορών, καθότι τον έχει ήδη νομιμοποιήσει το ΝΑΤΟ με τις επεμβάσεις του σε πολλά κράτη στο παρελθόν. Η θέση αυτή, ακόμα και αν θεωρηθεί βάσιμη, σαφώς υπολαμβάνει μια εκ των προτέρων αρνητική αντίληψη για το ΝΑΤΟ και μια θεώρηση της σύγκρουσης Ρωσίας-Ουκρανίας ως σύγκρουσης Ρωσίας-ΝΑΤΟ, αν και η Ουκρανία δεν αποτελεί -τυπικά ακόμα- μέλος του ΝΑΤΟ. Συνεπώς, θεωρώ ότι ο εκφράζων ένα τέτοιο επιχειρήμα δεν έχει αντικειμενική οπτική.

Από την άλλη πλευρά βρίσκεται η Ουκρανία, το θύμα της στρατιωτικής εισβολής, η οποία φαίνεται να έχει και τους περισσότερους υποστηρικτές. Όποιος, λοιπόν, τάσσεται υπέρ της στη συγκεκριμένη διαμάχη, προφανώς αποδέχεται και ότι ήταν ορθή η επιλογή της να αντισταθεί στην επίθεση την οποία δέχθηκε, να μην υποχωρήσει στις απαιτήσεις της Ρωσίας, να πολεμήσει, να θυσιάσει χιλιάδες από τους πολίτες της και να υποστεί καταστροφές στις υποδομές και στην ιδιωτική περιουσία των πολιτών της -εν ολίγοις, να υποστεί μια σειρά από σκληρές συνέπειες, έχοντας, παράλληλα, και τον κίνδυνο της ήττας.

Επιπλέον, όποιος υποστηρίζει την Ουκρανία, προφανώς δέχεται και την επιλογή των δυτικών χωρών να επιβάλουν στη Ρωσία κυρώσεις οικονομικού τύπου, καθώς και τις απορρέουσες συνέπειες των κυρώσεων αυτών για την παγκόσμια οικονομία, λαμβανομένης υπόψη και της αντίδρασης της Ρωσίας σε αυτές.

Θεωρώ πως τα ανωτέρω δεδομένα δεν τίθενται υπό αμφισβήτηση από οποιονδήποτε. Ουδείς μπορεί να στηρίζει τη Ρωσία, όντας αντίθετος με τον πόλεμο, ή την Ουκρανία, ανεξάρτητα από τις συνέπειες τις οποίες προκαλεί ο πόλεμος.

Μέχρι εδώ όλα καλά. Ας δούμε τώρα τι συμβαίνει σε μια άλλη γωνιά της Ευρώπης, πιο κοντινή μας...

Η Τουρκία, εδώ και αρκετές δεκαετίες, ισχυρίζεται ότι καταπιέζουμε τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, την οποία ενίοτε αντιμετωπίζει και ως εθνική μειονότητα. Παράλληλα, αμφισβητεί το καθεστώς νησιών του Αιγαίου, παραβιάζει καθημερινά τον εθνικό εναέριο χώρο της Ελλάδας και δεν αναγνωρίζει την εθνική μας κυριαρχία στα χωρικά μας ύδατα και τα δικαιώματά μας στην υφαλοκρηπίδα.

Υπάρχει, δηλαδή, μια κατάσταση με πολλές ομοιότητες με την επικρατούσα μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, η οποία μπορεί να μην έχει φτάσει στα ίδια ακραία επίπεδα, αλλά υπάρχει ορατός ο κίνδυνος να εξελιχθεί το ίδιο.

Λαμβανομένης υπόψη των ανωτέρω, εφόσον η Τουρκία ακολουθεί σε γενικές γραμμές την ίδια στάση με τη Ρωσία, υποθέτω ότι οι σημερινοί υποστηρικτές της Ρωσίας δικαιολογούν εξίσου και την Τουρκία σε ό,τι κάνει. Αν δέχεται ότι ο πόλεμος είναι ένα αποδεκτό μέσο διευθέτησης των διαφορών για τη Ρωσία, εφόσον βρίσκεται στη δεδομένη θέση, δέχεται ότι είναι αποδεκτό μέσο και για την Τουρκία, αν βρίσκεται στην ίδια θέση. Αν δέχεται ότι η Ρωσία μπορεί να εισβάλει στρατιωτικά για να υποστηρίξει τους μειονοτικούς πληθυσμούς τους οποίους θεωρεί δικούς της στο Ντονμπάς, μπορεί και η Τουρκία να κάνει το ίδιο με τη μειονότητα με την οποία μοιράζεται το ομόθρησκο στοιχείο. Αν δέχεται ότι η Ρωσία, ως ισχυρότερο κράτος, μπορεί για λόγους δικής της ασφάλειας να επεμβαίνει ενόπλιως στα γειτονικά της κράτη, επειδή «τα ισχυρά κράτη έτσι κάνουν», δέχεται και το ενδεχόμενο η πληθυσμιακά και γεωγραφικά πολύ ισχυρότερη ημών Τουρκία να κάνει τα ίδια στο μέλλον, αν κρίνει πως η ασφάλειά της κινδυνεύει. Το παράδειγμα της Κύπρου το 1974 λέει πολλά...

Από την άλλη, υποθέτω πως οι υποστηρικτές της Ουκρανίας αναμένουν από την Ελλάδα να έχει αντίστοιχη στάση όταν δέχεται προκλήσεις ή επιθέσεις από την Τουρκία. Το ίδιο δικαίωμα, το οποίο έχει η Ουκρανία στην εδαφική της ακεραιότητα, έχει και η Ελλάδα. Το ίδιο δικαίωμα, το οποίο έχει η Ουκρανία να μην επεμβαίνει η Ρωσία στο Ντονμπάς, έχει και η Ελλάδα στη Δυτική Θράκη και στο Αιγαίο. Το ίδιο δικαίωμα, το οποίο έχει η Ουκρανία να επιλέγει συμμάχους και να ασκεί εξωτερική πολιτική, ακόμα και όταν αυτή αφορά στην προστασία της από τη Ρωσία, έχει και η Ελλάδα όσον αφορά στην προστασία της από την Τουρκία. Αναμφισβήτητο δε, το ίδιο δικαίωμα σε ελευθερία και ανεξαρτησία, το οποίο έχουν οι Ουκρανοί πολίτες, έχουν και οι Έλληνες πολίτες. Και είναι ένα δικαίωμα κατακτημένο με αίμα και αγώνες!

Ποιος είναι, εν τέλει, ο σκοπός όλης αυτής της ανάλυσης; Η εξαγωγή του διαχρονικού συμπεράσματος ότι δεν μπορούμε να τηρούμε δύο μέτρα και δύο σταθμά! Τουλάχιστον όταν βλέπουμε δύο καταστάσεις με αντικειμενική οπτική.

Όποιος στη διαμάχη αυτή στηρίζει τη Ρωσία, σε μια αντίστοιχη μελλοντική επίθεση της Τουρκίας εναντίον μας θα πρέπει να θεωρεί την επίθεση δικαιολογημένη. Όπως η Ρωσία -εσφαλμένα ή ορθά- θεωρεί ότι πρέπει να προστατεύσει τους πληθυσμούς στο Ντονμπάς, έτσι μπορεί στο μέλλον -εσφαλμένα- να θεωρήσει και η Τουρκία ότι χρήζουν προστασίας οι Μουσουλμάνοι στη Δυτική Θράκη. Όπως η Ρωσία θεωρεί ότι απειλείται από την είσοδο της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ, έτσι μπορεί να θεωρήσει και η Τουρκία ότι απειλείται από τη συμμαχία της Ελλάδας με Κύπρο, Ισραήλ και Αίγυπτο. Και στην εξωτερική πολιτική συνήθως δε γίνονται δεκτές εξηγήσεις του στυλ: «Άλλο η Ουκρανία, άλλο εμείς!».

Από την άλλη, όποιος τίθεται σήμερα στο πλευρό της Ουκρανίας, θα πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι θα κρατήσει ίδια στάση, αν -ο μη γένοιτο- βρεθεί η Ελλάδα σε αντίστοιχη θέση. Αν προσβληθούν από την Τουρκία τα κυριαρχικά της δικαιώματα, η Ελλάδα οφείλει να αποκρούσει την προσβολή, όπως κάνει και η Ουκρανία. Δε νοείται κάποιος ο οποίος έχει υποστηρίξει την Ουκρανία σε αυτή τη διαμάχη, με επιχειρήματα υπέρ της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας της, να έχει αντίθετη στάση όσον αφορά στην Ελλάδα. Όποιος υποστηρίζει την αντίσταση της Ουκρανίας, δε νοείται, όταν προκαλείται η Ελλάδα, να ζητεί να συμβιβαστεί και να υποχωρήσει. Όποιος ζητεί από τους Ουκρανούς πολίτες να θυσιάσουν τις ζωές και τις περιουσίες τους για να αμυνθούν σε μια άδικη επίθεση, φαντάζομαι ότι, αν βρεθεί η Ελλάδα σε αντίστοιχη θέση, δε θα υποστηρίξει την υποχώρηση για να αποφευχθεί η απώλεια ζωών και περιουσιών. Κάτι τέτοιο είναι απλά «εκτός συναλλαγής»!

Καταλήγοντας, λοιπόν, ανεξαρτήτως της προσωπικής θέσης την οποία μπορεί να έχει οποιοσδήποτε για τη διαμάχη Ρωσίας-Ουκρανίας, είναι εξαιρετικά φαιδρό να βλέπεις τα ίδια πρόσωπα, πολιτικούς, δημοσιογράφους και επιστήμονες, τα οποία εξαγειρόνται, όταν η Τουρκία προκαλεί την Ελλάδα και προβάλλει διεκδικήσεις, να υποστηρίζουν σήμερα την επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας -αντιστρόφως, εξίσου αστείο είναι να βλέπεις τα ίδια πρόσωπα τα οποία, όποτε προκαλείται η Ελλάδα από την Τουρκία, τίθενται υπέρ κάθε υποχώρησης και συμβιβασμού για να μην ανέβει η ένταση, στην περίπτωση του πολέμου στην Ουκρανία να ξεσπαθώνουν υπέρ της αντίστασης και της ανάγκης η Ουκρανία να μην υποχωρήσει.

Η σταθερότητα και η συνέπεια, ειδικά στο δημόσιο λόγο, είναι αρετή και απαραίτητο στοιχείο για όσους υπολαμβάνουν εαυτούς ως σοβαρούς ανθρώπους!

Πόλεμος στην Ουκρανία: Οι κυρώσεις κατά φυσικών προσώπων υπό τη σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου.*

Της Χριστίνας-Δέσποινας Σαϊντουκάν**

Πρόλογος.

Ημέρα 24 Φεβρουαρίου 2022 και ώρα 5 π.μ., ακούγονται βομβαρδισμοί, εκρήξεις και σειρήνες πολέμου. Ένα σύννεφο κόκκινων και κίτρινων αποχρώσεων εμφανίζεται στον ουρανό. Ένα ασφικτικό πέπλο καπνού αλλά και φόβου σκεπάζει τους πολίτες της Ουκρανίας. Φωνές, κλάματα και ουρλιαχτά... Και κάπως έτσι αρχίζει ένας πόλεμος ο οποίος απειλεί να αλλάξει τα μέχρι σήμερα δεδομένα της ανθρωπότητας και να επιφέρει δυσμενείς συνέπειες σε παγκόσμιο επίπεδο. Η πλήρους κλίμακας εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία σηματοδότησε την αρχή ενός ζοφερού νέου κεφαλαίου και μιας μεγάλης επέκτασης ενός οκταετούς πολέμου ο οποίος μαινόταν στα ανατολικά της χώρας και είχε ήδη στοιχίσει χιλιάδες ζωές.

Πραγματοποιώντας μια αναδρομή στο πρόσφατο παρελθόν, διαπιστώνουμε ότι η κρίση στην Ουκρανία ξεκίνησε ειρηνικά. Στις 21 Νοεμβρίου 2013, ο φιλωρώσος Πρόεδρος Viktor Yanukovich αρνήθηκε να υπογράψει τη συμφωνία σύνδεσης της χώρας του με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τότε ξέσπασαν διαδηλώσεις πολιτών στην Πλατεία Ανεξαρτησίας του Κιέβου (γνωστή και ως Πλατεία Maidan) οι οποίες έλαβαν τη μορφή κινηματικού χαρακτήρα. Το κίνημα αυτό έμεινε γνωστό ως EuroMaidan ή κίνημα Maidan, όπως ονομάστηκε από την ομώνυμη Πλατεία. Υπό το βάρος της διογκούμενης λαϊκής πίεσης, ο Viktor Yanukovich εγκατέλειψε την εξουσία το Φεβρουάριο του 2014 και, ενώ όλα έδειχναν ότι τα πράγματα οδηγούνταν σε αποκλιμάκωση, μια νέα εστία κρίσης ξαφνικά αναζωπύρωσε την κατάσταση. Φιλωρωσικές δυνάμεις κατέλαβαν το τοπικό Κοινοβούλιο και άλλα κυβερνητικά κτίρια, ζητώντας δημοψήφισμα για την απόσχιση της Κριμαίας από την Ουκρανία και την επανένταξή της στη Ρωσία. Το δημοψήφισμα διεξήχθη το Μάρτιο του 2014. Η Δύση δεν το αναγνώρισε και επέβαλε κυρώσεις στη Ρωσία, αλλά λίγο αργότερα ο Ρώσος Πρόεδρος, Vladimir Putin, υπέγραψε συμφωνία για την προσάρτηση της Κριμαίας στη ρωσική επικράτεια. Στο μεταξύ, και άλλες περιοχές άρχισαν να τάσσονται υπέρ της απόσχισης από την Ουκρανία. Έτσι, σχετικά δημοψηφίσματα πραγματοποιήθηκαν το Μάιο του 2014 στο Ντονέτσκ και στο Λουχάνσκ, τα οποία, επίσης, δεν αναγνώρισε η διεθνής κοινότητα. Ακολούθησαν δύο συμφωνίες ειρήνης μεταξύ Μόσχας, Κιέβου και φιλωρώσων αυτονομιστών, οι οποίες υπογράφηκαν στο Μινσκ, στην πρωτεύουσα της Λευκορωσίας, το Σεπτέμβριο του 2014 και το Φεβρουάριο του 2015, με στόχο την κατάπαυση του πυρός στην Ανατολική Ουκρανία. Η κατάπαυση αυτή του πυρός αποδείχθηκε ιδιαίτερα εύθραυστη, ο απολογισμός των θυμάτων ήταν απογοητευτικός, ενώ η απόφαση του Vladimir Putin στις 21 Φεβρουαρίου 2022 να αναγνώρισει ως ανεξάρτητες τη Λαϊκή Δημοκρατία του Ντονέτσκ και τη Λαϊκή Δημοκρατία του Λουχάνσκ έβαλε ταφόπλακα στις συμφωνίες Μινσκ I και II. Τρεις ημέρες αργότερα η Ρωσία πραγματοποίησε ευρεία εισβολή στην Ουκρανία, σηματοδοτώντας την έναρξη ενός πολέμου ο οποίος έμελλε να αλλάξει τα πάντα...

Το ζήτημα των κυρώσεων.

Η μεγάλη ανάδειξη του ατόμου στο προσκήνιο του Διεθνούς Δικαίου επήλθε μετά το 1950, με την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία εξασφαλίζει τη διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Διεθνές Δίκαιο, όμως, προσεγγίζει το άτομο όχι μόνο για να το προστατεύσει αλλά και για να εξουδετερώσει ενέργειές του, οι οποίες απειλούν την ειρήνη και τη διεθνή ασφάλεια, επιβάλλοντάς του κυρώσεις. Πράγματι, στο άρθρο 41 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών προβλέπεται η υιοθέτηση μη στρατιωτικών μέτρων, όπως είναι η διακοπή των οικονομικών σχέσεων, των σιδηροδρομικών, θαλάσσιων και αερίων συγκοινωνιών, των ταχυδρομικών, τηλεγραφικών, ραδιοφωνικών και άλλων μέσων επικοινωνίας, καθώς και η διακοπή διπλωματικών σχέσεων. Τα μέτρα αυτά, τα οποία στρέφονται κατά ατόμων και οντοτήτων, στοχεύουν στη διατήρηση ή στην αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Ακολούθως, στο άρθρο 42 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών προβλέπεται η εφαρμογή και στρατιωτικών μέτρων, όπως είναι οι στρατιωτικές επιδείξεις, ο αποκλεισμός και άλλου είδους επιχειρήσεις οι οποίες εκτελούνται από τις αεροπορικές, θαλάσσιες ή χερσαίες δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών, εάν τα μη στρατιωτικά μέτρα αποδειχθούν ανεπαρκή. Έτσι, εισάγεται νόμιμη εξαίρεση από την απαγόρευση χρήσης βίας, καθότι τα μέτρα αυτά συνιστούν επέμβαση άλλων κρατών-μελών σε τρίτο κράτος με εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενέκρινε διαδοχικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας, αντιδρώντας συντονισμένα στην αναγνώριση από το Vladimir Putin των περιφερειών του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ ως ανεξάρτητων οντοτήτων (21 Φεβρουαρίου 2022) και στην άνευ προηγουμένου και απρόκλητη στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά

της Ουκρανίας (24 Φεβρουαρίου 2022). Οι κυρώσεις αυτές προστίθενται σε εκείνες οι οποίες είχαν ήδη επιβληθεί στη Ρωσία από το 2014 μετά την προσάρτηση της Κριμαίας και την παραβίαση των συμφωνιών του Μινσκ. Πρόκειται για κυρώσεις κατά φυσικών προσώπων και οντοτήτων, οικονομικές κυρώσεις, περιορισμούς στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, διπλωματικά μέτρα κατά της Ρωσίας, αλλά και περιορισμούς στις οικονομικές σχέσεις με τις εκτός κυβερνητικού ελέγχου περιοχές των περιφερειών του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Ένωση θέσπισε κυρώσεις όχι μόνο σε βάρος της Ρωσίας αλλά σε βάρος και της Λευκορωσίας, καθώς στήριξε τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία.

Οι οικονομικές κυρώσεις, όπως η αναστολή δανεισμού και παροχής βοήθειας από κυβερνήσεις άλλων χωρών προς τη χώρα-στόχο, ο αποκλεισμός από τις διεθνείς χρηματοοικονομικές αγορές, η απαγόρευση νέων επενδύσεων και το πάγωμα περιουσιακών στοιχείων, η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων, καθώς και η διακοπή των μέσων επίγειας, θαλάσσιας και αερίων επικοινωνίας, στοχεύουν στην απομόνωση του κράτους ώστε να εξαναγκαστεί να αλλάξει συμπεριφορά λόγω της ισχυρής και πολυεπίπεδης πίεσης. Συγχρόνως, όμως, έχουν και ένα υπέρμετρα υψηλό ανθρωπιστικό και οικονομικό κόστος. Ειδικά οι οικονομικές κυρώσεις αποτελούν ένα ιδιαίτερα στυγνό μέτρο, καθώς υποφέρουν οι πολίτες δίχως να πλήττονται εκείνοι οι οποίοι αποτελούν τον πραγματικό στόχο των κυρώσεων. Αντίθετα, οι «στοχευμένες κυρώσεις» (“targeted sanctions”/“sanctions ciblées”) έχουν περισσότερες πιθανότητες να πλήξουν την ελίτ της χώρας, αγγίζοντας σε μικρότερο βαθμό τον ευρύ πληθυσμό. Το μέγεθος του ανθρωπιστικού κόστους, σε περίπτωση στοχευμένων κυρώσεων, εξαρτάται από τη φύση της κυβέρνησης στην οποία στοχεύουν. Σε μια χώρα με δημοκρατικό καθεστώς, οι έξιπνες κυρώσεις είναι πιο αποτελεσματικές, καθώς τα ανθρώπινα δικαιώματα τυγχάνουν συνταγματικής προστασίας. Αντιθέτως, όταν αυτές εφαρμόζονται σε χώρες με αυταρχικό καθεστώς, δεν αποκλείεται αντί να επιτευχθεί συμμόρφωση των κυβερνώντων λόγω των κυρώσεων εκείνοι να συνεχίσουν να ασκούν καταπίεση και έντονη στρατιωτική βία έναντι του άμαχου πληθυσμού. Στο σημείο αυτό, αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι οι «επιλεκτικές κυρώσεις» έχουν μικρότερο εύρος και περιλαμβάνουν περιορισμούς οι οποίοι επικεντρώνονται στην απαγόρευση διακίνησης συγκεκριμένων αγαθών, σε αντίθεση με τις «στοχευμένες κυρώσεις» οι οποίες επικεντρώνονται σε ορισμένες ομάδες ή άτομα τα οποία διαμένουν στη χώρα-στόχο, εξασφαλίζοντας ένα καίριο χτύπημα πάνω τους. Οι «στοχευμένες κυρώσεις» ή «έξιπνες κυρώσεις» λειτουργούν σαν «έξιπνες βόμβες», δηλαδή, προσανατολίζονται στο να επηρεάσουν αρχηγούς, πολιτικές ελίτ και τμήματα της κοινωνίας τα οποία θεωρείται ότι είναι υπεύθυνα για μια επιλήψιμη συμπεριφορά, ενώ παράλληλα μειώνονται οι παράπλευρες απώλειες στο γενικό πληθυσμό.

Περίπτωση στοχευμένης κύρωσης αποτελεί το εμπάργκο όπλων το οποίο είναι ηθικά αποδεκτό με την έννοια ότι δεν αφορά σε καταναλωτικά αγαθά, πράγμα το οποίο, αν συνέβαινε, θα επηρέαζε δυσμενώς την επιβίωση των κατοίκων της χώρας-στόχου· αντίθετα, αφορά αποκλειστικά στις στρατιωτικές δυνάμεις οι οποίες έχουν αναπτύξει βίαιη δράση κατά την περίοδο στρατιωτικών διενέξεων με θύματά τους συνήθως τους απλοούς πολίτες. Ο στόχος είναι να «λυγίσουν» οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί αρχηγοί, με το να τούς απαγορεύεται η πρόσβαση σε όπλα και άλλο στρατιωτικό εξοπλισμό. Το εμπάργκο όπλων στοχεύει τόσο στην ταυτοποίηση και στο στιγματισμό αυτών οι οποίοι παραβιάζουν κανόνες του Διεθνούς Δικαίου όσο και στον περιορισμό βίαιων διενέξεων, καθώς η πρόσβαση στα όπλα καθίσταται δυσχερής. Εν προκειμένω, πρέπει να σημειωθεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση επέβαλε εμπάργκο στη Ρωσία το 2014 μετά την προσάρτηση της Κριμαίας. Ωστόσο, η Γαλλία και η Γερμανία προχώρησαν σε εξαγωγές όπλων αξίας δεκάδων εκατομμυρίων ευρώ, παραβιάζοντας με αυτόν τον τρόπο την ασφάλεια και τα οικονομικά συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι ατομικές κυρώσεις εφαρμόζονται αφού καταρτιστεί μια λίστα, γνωστή ως «μαύρη λίστα», η οποία προστίθεται ως παράρτημα στην εκάστοτε νομοθετική πράξη. Ο κατάλογος των κυρώσεων κατά φυσικών προσώπων και οντοτήτων δε μένει στατικός, αλλά διευρύνεται συνεχώς, προκειμένου να προκαλέσουν το μέγιστο αντίκτυπο στη ρωσική πολιτική ελίτ. Ενδεικτικά, έως τις 3 Ιουνίου 2022 έχουν επιβληθεί κυρώσεις κατά 1158 προσώπων και 98 οντοτήτων. Τα περιοριστικά μέτρα κατά των καταχωρισμένων προσώπων ή οντοτήτων περιλαμβάνουν τη δέσμευση των περιουσιακών τους στοιχείων, την απαγόρευση διάθεσης κεφαλαίων, καθώς και ταξιδιωτικές απαγορεύσεις, οι οποίες εμποδίζουν την είσοδο ή τη διέλευσή τους από το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα εν λόγω μέτρα (κυρώσεις) τροποποιούνται επανειλημμένα, είτε από νομοθετικές πράξεις -Αποφάσεις και Κανονισμούς- οι οποίες εγκρίνονται από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

είτε από εκτελεστικές πράξεις του Συμβουλίου, προκειμένου να ενημερωθούν οι κατάλογοι των ατόμων ή να παραταθούν οι κυρώσεις.

Οι ταξιδιωτικές απαγορεύσεις κατά προσώπων της χώρας η οποία βρίσκεται στο στόχαστρο των κυρώσεων ή κατά προσώπων τα οποία στηρίζουν τις ενέργειες της συνίστανται στην ακύρωση των ταξιδιωτικών τους εγγράφων, στην απόρριψη της βίζας ή των αδειών παραμονής τους και στην απαγόρευση μετακινήσεων από και προς τη χώρα-στόχο για οποιοδήποτε σκοπό, με μόνη πιθανή εξαίρεση τη μετακίνηση εκτός της χώρας-στόχου για ιατρικούς λόγους. Υπάρχουν δύο ειδών ταξιδιωτικές απαγορεύσεις: γενικοί ταξιδιωτικοί περιορισμοί από και προς τη χώρα η οποία αποτελεί στόχο των κυρώσεων, ανεξαρτήτως μεταφορικού μέσου, και ταξιδιωτικοί περιορισμοί οι οποίοι στοχεύουν κατά συγκεκριμένων ατόμων, ομάδων και οντοτήτων. Ειδικά οι περιορισμοί στις αεροπορικές πτήσεις προλαμβάνουν τις παραβιάσεις του εμπάργκο όπλων. Οι στοχευμένοι ταξιδιωτικοί περιορισμοί πλήττουν τα άτομα με εξουσία και όχι το γενικό πληθυσμό. Εν τούτοις, οι ταξιδιωτικές απαγορεύσεις έχουν ως ένα βαθμό συμβολικό χαρακτήρα, καθώς τα άτομα με τη χρήση ψεύτικων διαβατηρίων ενδεχομένως να επιχειρήσουν να τις παρακάμψουν, ενώ συγχρόνως είναι δύσκολη η ταυτοποίηση των κατάλληλων ομάδων ή ατόμων τα οποία θα πρέπει να αποτελέσουν στόχο των κυρώσεων αυτών.

Οι κυρώσεις κατά φυσικών προσώπων, όπως είναι οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί και το πάγωμα των περιουσιακών τους στοιχείων, οι οικονομικοί περιορισμοί, όπως είναι η απαγόρευση εισαγωγής και εξαγωγής αγαθών και το εμπάργκο όπλων, έχουν μικρότερο εύρος, καθώς στοχεύουν σε συγκεκριμένα πρόσωπα και όχι στο γενικό πληθυσμό, επιφέροντας έτσι χαμηλότερο ανθρωπιστικό κόστος, εν αντιθέσει με τις διπλωματικές κυρώσεις οι οποίες έχουν μεγαλύτερη εμβέλεια, καθώς αναφέρονται στη διακοπή των διπλωματικών δεσμών, όπως με την απομάκρυνση διπλωματικού προσωπικού από τις πρεσβείες οι οποίες εδρεύουν στη χώρα-στόχο ή την ακύρωση των συναντήσεων με τα κυβερνητικά στελέχη της συγκεκριμένης χώρας. Για την πρώτη κατηγορία κυρώσεων απαιτείται συγκεκριμένη νομική βάση στις Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για έγκριση κυρώσεων παρέχεται από το άρθρο 29 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η διασφάλιση της ομοιόμορφης εφαρμογής τους βασίζεται στο άρθρο 215 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα μέτρα αυτά αποτελούν βασικό εργαλείο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω του οποίου η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να παρεμβαίνει, όπου είναι αναγκαίο, για την πρόληψη συγκρούσεων ή την αντιμετώπιση αναδυόμενων ή υπό εξέλιξη κρίσεων. Διευκρινίζεται ότι δεν έχουν τιμωρητικό χαρακτήρα, αλλά αποσκοπούν στην πρόκληση οικονομικού και πολιτικού πλήγματος κατά της πολιτικής και επιχειρηματικής ρωσικής ελίτ, η οποία είναι υπεύθυνη για την εισβολή, στην παύση των παραβιάσεων και στην επαναφορά στη νομιμότητα.

Η Ρωσία, εισβάλλοντας στην Ουκρανία, παραβίασε το άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών το οποίο ορίζει ότι: «Όλα τα Μέλη στις διεθνείς τους σχέσεις θα απέχουν από την απειλή ή τη χρήση βίας, που εκδηλώνεται εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους». Η απαγόρευση της χρήσεως βίας αποτελεί μια υποχρέωση erga omnes, δηλαδή, ισχύει έναντι όλων των κρατών-μελών της διεθνούς κοινότητας. Βασική εξαίρεση από την απαγόρευση χρήσεως βίας στις διεθνείς σχέσεις είναι η νόμιμη άμυνα, ατομική και συλλογική. Σύμφωνα, λοιπόν, με το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, τα κράτη τα οποία δέχονται ένοπλη επίθεση δικαιούνται να απαντήσουν ενόπλως.

Με τις στοχευμένες κυρώσεις αντιμετωπίζεται μεν ο κίνδυνος παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά εμφανίζεται στο προσκήνιο ο κίνδυνος παραβίασης των δικαιωμάτων των ατόμων τα οποία πλήττονται από τις κυρώσεις αυτές. Οι κυρώσεις αυτές τούς στέρνουν αναμφίβολα ορισμένες θεμελιώδεις ελευθερίες, όπως το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και της ελευθερίας να την απολαμβάνουν, να την χρησιμοποιούν και να την διαθέτουν, καθώς και ορισμένα θεμελιώδη οικονομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη το οποίο συνεπάγεται την ίση μεταχείριση όλων των διαδίκων. Υπάρχει, επίσης, το ενδεχόμενο κάποια από τα στοχευμένα άτομα, ενώ έχουν βελτιώσει τη συμπεριφορά τους, να εξακολουθούν να παραμένουν στη λίστα των κυρώσεων, υπονομεύοντας, έτσι, το νόημα του θεσμού. Ένας τρόπος πρόφύλαξης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσώπων τα οποία είναι εγγεγραμμένα στη «μαύρη λίστα» θα μπορούσε να είναι ο προσδιορισμός της χρονικής διάρκειας των στοχευμένων κυρώσεων. Πράγματι, διαπιστώνουμε ότι οι επιβληθείσες στα φυσικά πρόσωπα κυρώσεις δεν είναι χρονικά απροσδιόριστες, αλλά ισχύουν, κατ' αρχήν, έως τις 15 Σεπτεμβρίου 2022 και ανανεώνονται ανά εξάμηνο.

Συγχρόνως, η αποσαφήνιση των κινήτρων της εγγραφής των προσώπων στη «μαύρη λίστα» θα διασφάλιζε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφαίνεται για τα είδη

των επιβαλλόμενων κυρώσεων βασιζόμενη σε πληροφορίες αξιόπιστες και σε γεγονότα επιβεβαιωμένα. Μετά τη στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, υπάρχουν εύλογες υπόνοιες ότι έχουν διαπραχθεί και συνεχίζονται διαπράττοντας στην Ουκρανία εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εγκλήματα πολέμου. Για να συγκεντρωθούν οι απαραίτητες αποδείξεις πως η Ρωσία διαπράττει αυτά τα εγκλήματα στην Ουκρανία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την τροποποίηση του Κανονισμού του Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης Eurojust, ο οποίος είναι αρμόδιος για τη Δικαστική Συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Τομέα της Ποινικής Δικαιοσύνης. Με αυτόν τον τρόπο, η Eurojust θα ήταν σε θέση όχι μόνο να υποστηρίζει τη δράση των κρατών-μελών στη διερεύνηση και στη δίωξη σοβαρών εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένων των εγκλημάτων πολέμου, αλλά να προβαίνει και στη συλλογή, ανάλυση και διατήρηση αποδεικτικών στοιχείων, όπως βίντεο, ηχογραφήσεων, δορυφορικών εικόνων, προφίλ DNA και δαχτυλικών αποτυπωμάτων, και στο μετέπειτα διαμοιρασμό αυτών των στοιχείων με τις διεθνείς δικαστικές αρχές, όπως το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, στις περιπτώσεις στις οποίες αυτό κρίνεται σκόπιμο και σε συνδυασμό με την πλήρη τήρηση των κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προστασία δεδομένων.

Στις 6 Μαΐου 2022 εγκρίθηκε, λοιπόν, από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ανωτέρω τροποποίηση του Κανονισμού, η οποία συνεπάγεται την ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της Eurojust, ενώ στις 19 Μαΐου 2022 η πρόταση αυτή έλαβε έγκριση και από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Εναπόκειται πλέον στους Υπουργούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εγκρίνουν τον τροποποιημένο Κανονισμό της Eurojust προτού τεθεί σε ισχύ τον Ιούνιο. Λόγω των συνεχιζόμενων εχθροπραξιών, τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία σχετίζονται με εγκλήματα πολέμου δεν είναι εφικτό να αποθηκευτούν με ασφάλεια στην Ουκρανία και, ως εκ τούτου, κρίνεται σκόπιμο να βρίσκονται αποθηκευμένα σε ασφαλές μέρη εκτός της ουκρανικής επικράτειας προκειμένου να λογοδοτήσουν μελλοντικά όσοι ευθύνονται για τη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου στην Ουκρανία. Πρόκειται για την ατομική ποινική ευθύνη, την οποία φέρουν φυσικά πρόσωπα και την οποία εξετάζει το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να εστιάσουμε στο κατά πόσον είναι δυνατόν να δικαστούν οι υπεύθυνοι για τη διάπραξη των εγκλημάτων της επίθεσης και του πολέμου στο έδαφος της Ουκρανίας. Κατ' αρχάς, κανένα από τα κράτη τα οποία συμμετέχουν τώρα στις εχθροπραξίες δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Η Ρωσία, ενώ είχε προσυπογράψει το Καταστατικό της Ρώμης για τη σύσταση του εν λόγω Δικαστηρίου, δεν το επικύρωσε και, μάλιστα, το 2016 αποσύρθηκε επίσημα, αφήνοντας το Δικαστήριο δημοσίευσε μια έκθεση η οποία χαρακτήριζε τη ρωσική προσάρτηση της Κριμαίας ως κατοχή. Επρόκειτο, βέβαια, για μια κίνηση περισσότερο τυπική, καθώς η Ρωσία, όπως προαναφέρθηκε, δεν είχε κυρώσει την ιδρυτική Συνθήκη του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Πάντως, η Ουκρανία το 2014 υιοθέτησε διακήρυξη και με δύο δηλώσεις του άρθρου 12 παρ. 3 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου τού παρέσχε τη δικαιοδοσία να διεξάγει έρευνες σχετικά με σοβαρά εγκλήματα τα οποία φέρονται πως έχουν τελεσθεί στην επικράτειά της από τις 21 Νοεμβρίου 2013 και χωρίς καταληκτική ημερομηνία. Άρα, η δήλωση της Ουκρανίας καλύπτει τυχόν εγκλήματα σε σχέση με την εισβολή του Φεβρουαρίου του 2022.

Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία επί τεσσάρων εγκλημάτων, ήτοι, του εγκλήματος της επίθεσης, των εγκλημάτων πολέμου, των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και του εγκλήματος της γενοκτονίας. Αυτήν τη στιγμή στην Ουκρανία διαπράττονται δύο εγκλήματα, το έγκλημα της επίθεσης και το έγκλημα του πολέμου. Η άσκηση δικαιοδοσίας για το έγκλημα της επίθεσης αποκλείεται, επειδή το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο δεν έχει δικαιοδοσία για το έγκλημα αυτό όταν διαπράττεται στην επικράτεια κρατών ή από υπηκόους κρατών τα οποία δεν έχουν κυρώσει το Καταστατικό της Ρώμης, το οποίο αποτελεί την ιδρυτική Συνθήκη του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, το οποίο άρχισε τις εργασίες του το 2002, με έδρα τη Χάγη. Ως εκ τούτου, πρόσωπα με ρωσική ιθαγένεια δεν μπορούν να διωχθούν σε ρωσικό έδαφος παρά μόνο αν συλληφθούν στο έδαφος κράτους το οποίο αναγνωρίζει τη δικαιοδοσία του εν λόγω Δικαστηρίου. Πάντως, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών έχει τη δυνατότητα να παραπέμψει στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο κάθε κατάσταση η οποία σχετίζεται με το έγκλημα της επίθεσης. Έτσι, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο μπορεί να αποκτήσει δικαιοδοσία αρκεί το μη συμβαλλόμενο μέρος να παραπεμφθεί ενώπιόν του από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Σε αυτήν την περίπτωση, δηλαδή, είναι αδιάφορο αν τα κράτη τα οποία πιθανολογείται ότι εμπλέκονται σε κάποια από τα εγκλήματα έχουν κυρώσει ή όχι το Καταστατικό. Ωστόσο, η Ρωσία, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, έχει δικαίωμα βέτο και είναι σε θέση να μπλοκάρει κάθε απόπειρα παραπομπής της για τα εγκλήματα αυτά στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο.

Στις 28 Φεβρουαρίου 2022, λίγες μέρες μετά την εισβολή της Ρωσίας, ο Εισαγγελέας του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, Karim Khan, ανακοίνωσε την πρόθεσή του να προχωρήσει στην έναρξη έρευνας στην Ουκρανία προκειμένου να εξετάσει πιθανά εγκλήματα τα οποία διαπράττονται από συγκεκριμένα φυσικά

ΠΑΡΑΘΥΡΟ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

πρόσωπα. Όσον αφορά στην περίπτωση της επίθεσης, περιλαμβάνονται κυρίως ο αρχηγός του κράτους και ανώτατα στελέχη τα οποία έχουν σχεδιάσει, προετοιμάσει και διεξαγάγει αυτήν την επίθεση. Προκειμένου να ξεκινήσει μια έρευνα με πρωτοβουλία του Εισαγγελέα, αυτός θα πρέπει να λάβει σχετική εξουσιοδότηση του Προδικαστικού Τμήματος του Δικαστηρίου. Αλλιώς, τα συμβαλλόμενα κράτη μπορούν να αναφέρουν την κατάσταση. Και οι δύο οδοί επιδιώχθηκαν ταυτόχρονα για την Ουκρανία. Πάντως, η οποία έρευνα δεν αναμένεται να οδηγήσει σε διώξεις και δίκες σύντομα, αφού η διαδικασία μπορεί να χρειαστεί πολλά χρόνια για να ολοκληρωθεί, καθότι απαιτούνται αποδεικτικά στοιχεία και μαρτυρίες, τα οποία, όσο διαρκεί η σύρραξη, είναι δύσκολο να συγκεντρωθούν. Ακόμη και αν εκδοθούν τελικά εντάλματα σύλληψης κατά της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της Ρωσίας, αυτά θα παραμείνουν ανεφάρμοστα, εάν δεν προσαχθούν πράγματι οι υπεύθυνοι ενώπιον του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Προφανώς, οι αξιωματούχοι οι οποίοι εμπλέκονται στην τέλεση εγκλημάτων στην Ουκρανία δε θα ταξιδέψουν σε κράτος στο οποίο υπάρχει η υπόνοια ότι μπορεί να εκτελεστεί το ένταλμα. Πάντως, όσον αφορά ειδικά στο Ρώσο Πρόεδρο, δεν αποκλείεται η πιθανότητα, εάν σημειωθεί αλλαγή καθεστώτος στη χώρα, η νέα ηγεσία να αποφασίσει να τον παραδώσει στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο.

Στο μεταξύ, τα εγκλήματα επί των οποίων έχει δικαιοδοσία το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο μπορεί να καταλογιστούν πολύ πιο εύκολα σε μέλη των Ενόπλων Δυνάμεων τα οποία βρίσκονται στο πεδίο των μαχών και έχουν άμεση εμπλοκή στις πολεμικές επιχειρήσεις. Αντιθέτως, δύσκολα μπορούν να αποδοθούν στο Vladimir Putin, καθότι θα πρέπει να αποδειχτεί είτε ότι αυτός τα διέταξε είτε ότι γνώριζε την τέλεσή τους και ήταν σε θέση να την αποτρέψει, γεγονός το οποίο είναι δύσκολο να αποδειχθεί. Συγχρόνως, στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο δεν υπάρχει η δυνατότητα ερημοδικίας, αφού οι κατηγορούμενοι θα πρέπει να δικαστούν με φυσική παρουσία. Αυτό σημαίνει ότι το Δικαστήριο θα εκδώσει ένταλμα σύλληψης και μετά θα πρέπει να αναμένει καρτερικά πότε κάποιος εκ των κατηγορουμένων θα επισκεφθεί ένα από τα 123 συμβαλλόμενα κράτη-μέρη του Καταστατικού του, προκειμένου να ενεργοποιηθεί το ένταλμα σύλληψης.

Μια άλλη οδός η οποία συζητείται είναι η ίδρυση Ειδικού (ad hoc) Ποινικού Δικαστηρίου (όπως εκείνου της Νυρεμβέργης μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) για να δικάσει τους υπευθύνους του εγκλήματος της επίθεσης στην Ουκρανία. Για την ίδρυσή του, καταλυτικό ρόλο θα έπαιζε η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, αλλά, εν προκειμένω, μια τέτοια απόφαση είναι αδύνατη λόγω πιθανής άσκησης ρωσικού βέτο, ενώ ταυτόχρονα προϋποθέτει τη συνεργασία των κρατών για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων, την εξασφάλιση της εμφάνισης των κατηγορουμένων στο δικαστήριο, αλλά και την τήρηση των αρχών της ορθής απονομής Δικαιοσύνης.

Επίλογος.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, επιβάλλοντας στοχευμένες κυρώσεις κατά φυσικών προσώπων τα οποία ευθύνονται για την εισβολή στην Ουκρανία, ξεκίνησε να πλέει σε ακαρτογράφητα νερά. Αφενός μεν έχει ως στόχο να αποτρέψει τις παραβιάσεις των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου και ειδικά του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου αλλά και να εξασφαλίσει τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας, αφετέρου δε οι στοχευμένες κυρώσεις είναι ιδιαίτερα αυστηρές, αφού με αυτές (π.χ. απαγορεύσεις μετακίνησης, αδυναμία αξιοποίησης περιουσιακών στοιχείων και καταθέσεων), περιορίζονται ορισμένες θεμελιώδεις ελευθερίες των ατόμων. Ο Kofi Annan, πρώην Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, το 1998 είχε δηλώσει τα εξής: «Η διεθνής κοινότητα δεν πρέπει να τρέφει αυταπάτες: Αυτοί οι στόχοι της ανθρωπιστικής πολιτικής και της πολιτικής για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι εύκολο να συμβιβαστούν με εκείνους ενός καθεστώτος κυρώσεων. Πρέπει έντονα να τονιστεί ότι οι κυρώσεις αποτελούν ένα εργαλείο εξαναγκασμού και, όπως και άλλες μέθοδοι εξαναγκασμού, μπορούν να είναι βλαπτικές. Το γεγονός αυτό πρέπει να το έχουμε στο νου μας τόσο κατά τη λήψη της απόφασης για την επιβολή κυρώσεων όσο και κατά τη διαδικασία της αποτίμησής τους». Είναι, λοιπόν, αναγκαίο να γίνεται πάντα στάθμιση ανάμεσα στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στις επιβαλλόμενες κυρώσεις. Όσον αφορά στην περίπτωση της Ουκρανίας, επιβάλλεται να αρθούν όλες οι παραβιάσεις οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί από φυσικά πρόσωπα της Ρωσίας τα οποία εμπλέκονται στον πόλεμο στην Ουκρανία. Το ερώτημα, όμως, είναι αν η σταδιακή αυστηροποίηση και ενίσχυση των κυρώσεων θα έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα, δηλαδή, αν θα αγγίξει την πολιτική ελίτ της Ρωσίας ή απλώς θα οδηγήσει σε αδιέξοδο και η ειρήνη θα συνεχίσει να καθίσταται επισφαλής.

* Το άρθρο κέρδισε την πρώτη θέση στο Διαγωνισμό Νομικής Αρθρογραφίας τον οποίο διοργάνωσε ο Νομικός Παλμός με Κριτική Επιτροπή αποτελούμενη από τους: κ. Αλέξανδρο-Λίνο Σισιλιάνο, Κοσμήτορα και Καθηγητή Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α., κ. Φωτεινή Παζαρτζή, Καθηγήτρια Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α., και κ. Αναστάσιο Γουργουρίνη, Επίκουρο Καθηγητή Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α..

** Η κ. Χριστίνα-Δέσποινα Σαϊντυκάν είναι προπτυχιακή φοιτήτρια της Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α..

Πηγές:

- Γέροντας Απ., Η ιδιοκτησία ως ένα «κομμάτι ελευθερίας» (2016), διαθέσιμο εδώ: <https://www.kathimerini.gr/politics/869521/i-idioktisia-os-ena-kommati-eleytherias/>.
- Γραφάκου Δ., Π. Λιάκουρας στο Πρώτο: Ο Πούτιν ήξερε ότι δεν θα έβρισκε πουθενά εμπόδιο γιατί τα πάντα περνάνε από το Συμβούλιο Ασφαλείας (audio) (2022), διαθέσιμο εδώ: <https://www.ertnews.gr/roi-idiseon/p-liakouras-sto-proto-o-poytin-ixere-oti-den-tha-evriske-pouthena-empodio-giati-ta-panta-pernane-apo-to-symvovlylio-asfaleias-audio/>.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επισκόπηση των κυρώσεων της ΕΕ κατά της Ρωσίας, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Περιοριστικά μέτρα της ΕΕ κατά της Ρωσίας λόγω της επίθεσης στην Ουκρανία (από το 2014), διαθέσιμο εδώ: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ενημερωτικό γράφημα - EU sanctions against Russia over Ukraine (since 2014), διαθέσιμο εδώ: <https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine/>.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τα διάφορα είδη κυρώσεων, διαθέσιμο εδώ: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/sanctions/different-types/>.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Eurojust: Εγκρίθηκε η εντολή του Συμβουλίου σχετικά με νέους κανόνες που επιτρέπουν στον οργανισμό να διατηρεί αποδεικτικά στοιχεία για εγκλήματα πολέμου (2022), διαθέσιμο εδώ: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/05/06/eurojust-council-adopts-its-mandate-on-new-rules-allowing-the-agency-to-preserve-evidence-of-war-crimes/>.
- Κουρούση Ν., Κυρώσεις σε Ρώσους: Νομική βάση και δυνατότητα αμφισβήτησης (2022), διαθέσιμο εδώ: <https://philnews.com/eidiseis/politiki/article/1421455/kyroseis-se-rososy-nomiki-basi-kai-dynatotita-amfisbitisis>.
- Ρούκουνας Εμ., Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο (2019).
- Τερζής Δημ., «Η έναρξη της έρευνας για εγκλήματα πολέμου θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτρεπτικά» (2022), διαθέσιμο εδώ: https://www.efsyn.gr/politiki/synteyxeis/335623_i-enarxi-tis-ereynas-gia-egklimata-polemoy-itha-mporoyse-na.
- Τζανακόπουλος Αντ., Η εμπλοκή του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου στη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία (2022) διαθέσιμο εδώ: https://www.efsyn.gr/styles/aporseis/335622_i-emplok-i-toy-diethnoys-poinikoy-dikastiriou-sti-rosiki-eisboli-stin.
- Τζανακόπουλος Αντ., Nuance: απόχρωση (2022), διαθέσιμο εδώ: https://www.avgi.gr/diethni/409508_nuance-apohrosi.
- Drezner D., Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice (2011), διαθέσιμο εδώ: <https://www.jstor.org/stable/23016144?refreqid=fastly-default%3Aaf9de17d1e5aab678006e05be303d310&seq=5>.
- Hookway J., Τι είναι τα εγκλήματα πολέμου; Τι γνωρίζουμε ενώ οι ΗΠΑ κατηγορούν τη Ρωσία (2022), διαθέσιμο εδώ: <https://www.ot.gr/2022/04/04/partners/wsj/ti-einai-ta-egklimata-polemoy-ti-gnorizoume-eno-oi-ipa-katigoroun-ti-rosia/>.
- Hufbauer G.-C. - Oegg B., Targeted Sanctions: A Policy Alternative? (2000), διαθέσιμο εδώ: <https://www.piie.com/commentary/speeches-papers/targeted-sanctions-policy-alternative>.
- Portela C., Targeted sanctions against individuals on grounds of grave human rights violations - impact, trends and prospects at EU level (2018), διαθέσιμο εδώ: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2018\)603869](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2018)603869).
- Rapport C. - Labouz M.-F. - Tinière R., Les sanctions ciblées au carrefour des droits international et européen (2011), διαθέσιμο εδώ: https://cejm.univ-grenoble-alpes.fr/sites/cejm/files/Mediatheque/table_ronde_sanctions_ciblees.pdf.
- Tostensen A. - Bull B., Are smart sanctions feasible? (2002), διαθέσιμο εδώ: <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/15305572.pdf>.
- Trocen L.-M., Sanctions in Public International Law (2009), διαθέσιμο εδώ: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/mezin_soud/Trocen_Laura_Magdalena.pdf.
- Zemtsov M. - Thandi O. - Dixon N. - Illingworth Z. - Peterson L.-A. - Garcia J., The Legitimacy and Effectiveness of the UK Sanctions Regime as a Human Rights Tool (2020), διαθέσιμο εδώ: https://www.ucl.ac.uk/americas/sites/americas/files/the_legitimacy_and_effectiveness_of_the_uk_sanctions_regime_as_a_human_rights_tool.pdf.

Τμήματα προετοιμασίας με το κύρος της ΝΟΜΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Εξετάσεις Ασκουμένων & Επάρκειας

Πρόγραμμα **ασύγχρονο** με έναρξη σε χρόνο επιλογής του υποψηφίου

Κατατακτήριες Νομικής Αθήνας

Διατίθεται **βιντεοσκοπημένο** πρόγραμμα για έναρξη στον χρόνο επιλογής του υποψηφίου και ένταξή του εφόσον επιθυμεί στα τμήματα τρίμηνης διάρκειας που ξεκινούν στις 21 Σεπτεμβρίου 2022

KEEP MOVING TOWARDS THE FUTURE

At Deree, we equip students with the resilience and the mental agility to face any challenge that lies ahead. Our graduates are beyond prepared for the future; they are futureproof.

DEREE
#FUTUREPROOF

APPLY NOW FOR THE FALL SEMESTER 2022
CLASSES START SEPTEMBER 12

www.acg.edu

